

SZÉKELY MIVELŐDÉSI ÉS KÖZGAZDASÁGI

EGYESÜLET

HARMADIK

ÉVKÖNYVE

1878-ra.

AZ EGYESÜLET KÖZPONTI VÁLASZTMÁNYA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTE

BUZOGÁNY ÁRON,

EGYL. TITKÁR.

BUDAPEST,

NYOMATOTT A MAGYAR KIR. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1879.

A
SZÉKELY MIVELŐDÉSI ÉS KÖZGAZDASÁGI

EGYESÜLET

HARMADIK

ÉVKÖNYVE

1878-ra.

AZ EGYESÜLET KÖZPONTI VÁLASZTMÁNYA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTE

BUZOGÁNY ÁRON,

EGYL. TITKÁR.

BUDAPEST,

NYOMATOTT A MAGYAR KIR. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

—
1879.

I.

Elnöki megnyitó beszéd,

melyet a „Székely művelődési és közgazdasági egyesület“ közgyűlésén 1878. szept. 8-án Maros-Vásárhelyen tartott Hajós János, egyl. elnök.

Tisztelt székely-egyleti nagygyűlés! Igen gyakran halljuk, hogy az embert, mint istentől teremtett lényt, a teremtés koronájának, sőt a teremtett világ urának is nevezik, pedig azt mondja Gneist, hogy az élő lények között egyik sincs oly számos szükségeknek alávetve, mint épen az ember, egyiknél sem oly tartós és segélyre szorult a gyermekkor, nem annyira elégtelen az érettség, nem oly szenvedőleges és tehetetlen az aggkor, mint az embernél. Hogy Gneist emez állítása igaz, azt nem lehet tagadni, de másfelől a sem szenved kétséget, hogy az ember mind e mellett urává tette magát a teremtett dolgoknak. Utat mutat a romboló villámnak, mint Franklin, előre meg tudja jósolni a mérhetetlen pályájukon keringő égi testek megjelenését és eltűnését, elvette Dedalus mesterséges szárnyakkal való utazási módszerét, s e helyett a földet vasutakkal, a légtengert léghajókkal teszi járhatókká, s a gőzt, a természet eme leghatalmasabb tényezőinek egyikét, ugyszólva szeszélyének, kényének, czéljainak, akaratának eszközévé, rabszolgájává alázta, s ez által a physikailag meghódítható világot, a földet, annak belső és külső kincseit saját szükségeire és érdekeire kiaknázza, felhasználja, s magát ezek felett mondhatni csaknem mindenhatóvá tette.

Ha tehát ez így áll, kérdés minek köszönheti ezt?! Mire lehet ez óriási nagyhatalommá növekedés indokait alapjukban visszavinni? Vajjon nem physikai és psychikai ereje öntudatos felhasználásának, kifejtésének? Vajjon nem a munkában tanu-

sitott szorgalomnak és kitartásnak, az egyes erők czélszerti csoportosításának, s végül egy boldogabb, egy magasabb, kielégítőbb helyzet utáni vágyakodásnak?! melyben úgy az érzéki ingerek, mint a lélek szellemi szükségei minél bővebb táplálkozást nyerjenek, de egyszersmind azon törekvésnek, hogy az Éva hibája miatt elvesztett paradicsomot visszaszerezhesse?! Én azt hiszem, hogy e kérdésre igennel lehet felelni; a mondottak tehát igazak az emberre, mint egyénre nézve.

De lássuk már most, hogy az egyének összesége, vagyis az emberi társadalom miként állott és miként áll e tekintetben? Vajjon nem hasonlít-e ez is az egyes emberhez? a kit Gneist, mint gyermeket, oly segélyre szorult, oly léptenként, lassan fejlődőnek rajzol és jellemez. Vajjon nem volt-e és nincsen-e meg ennek is, illetőleg a társadalom egyes részeinek, — hanyatlási és erejét vesztett öregségi időszaka, mint a Gneist által jellemzett egyes embernek?! Lássuk a világ történelmet, mit mond az? De e történelem alatt nem azon világrendítő események és fegyvertények sorozatát értem, melyekben az ó-kor Scipiója, Xerxese, Themistoklese, Nagy Sándora, Hannibálja, Julius Caesarja, akár a közép-kor Attilája, Nagy Károlya, Hódító Vilmosa és sok mások voltak az események hősei, vagy pedig az új-kor Gusztáv Adolfja, II. Frigyese, I. Napoleona és Bethlen Gáborja, vagy a legújabb idők Moltkéje oly óriási szerepeket viseltek. Hugó Viktor ugyan azt mondja, hogy a háboruk minden iszonyatosságuk mellett is sok tekintetben hasonlítanak azon sebzéshez, melyet az eke a föld keblében ejt. Sebzők, de termékenyítők a háboruk, s így nem lehet tagadni ezek befolyását is a társadalom fejlődésére, előhaladására, de mind e mellett én, mint a béke embere s mint egy oly egylet elnöke, mely kizárólag a szellemi és közgazdasági érdekekkel foglalkozik, nem e jelenségekből merítem példámat, melyek magokban véve nagyszerűek, de nagyobb részben a nyers erőre támaszkodnak, hanem az emberi nem szellemi mivelődése történetéből, mely előnkbe tárja azon fokozatos haladást, a melynek folytatában az emberiség szellemi hatalma mind nagyobb és nagyobb területet vett birtokába. A történelem ezen részéből lássunk egynehány példát.

Vegyük az írást és a könnvnyomtatást. Hány század kel-

lett az emberiségnek arra, hogy a mivelődhetés e két leghatalmasabb eszközét a fejlettség azon pontjára juttassa, a hová azok az óta emelkedtek, mióta az írást az egyiptomiak, illetőleg Kadmus és a nyomtatást Guttenberg felfedezték.

Mily kezdetleges volt az ó-korban a göbirás, a mexikóiaknál és peruiaknál, kik a fogalmak és tárgyak megjelölésére fonalat használtak, melyre a megjelölendők különfelesége szerint más meg más alakú göcsöket kötöttek. E primitív módon írták le törvényeiket. Vagy mennyire fejlődés-képtelen volt az észak-amerikai indiánok régebbi írásmódja, mely egyes galyak ágainak letördelése és bizonyos helyeken való hagyása által jelezte a gondolatokat.

Vagy az ősi rovatozó írás, a minek még ma is nyomait találjuk a székeleyknél is, azon rovátkolt pálczácskákban, melyeket napszámok jelzésére még ma is használnak. Tekintsük meg az íráshoz használt anyagokat, Mózes kőtábláit, az egyiptomi papirosokat, a rómaiak viasztábláit, az arabok palatábláit, tevecsontjait, pálmaleveleit, bőrdarabjait, melyekre a Korán is írva volt, a később használatba jött juh- és kecskebőr pergament, az ó-kor stylusát, mely előbb nád, később madártoll vala.

Mennyi idő és munka használtatott fel a közép-korban is az irodalmi termékek egyes példányainak sokszorosítására, a mely munkát másolók kézírással végeztek. Mennyi munkába és költségbe kerülhetett azon időben az írásmód jelzett állapota mellett, Mátyás királynak egy oly könyvtár létesítése, milyent az egykoru történetírók az ő nevéől nevezve elragadtatással írnak le.

Akár vegyük szemügyre a házi- és mezei gazdaság multját. Milyen volt az első eke? Egy horog, mely, hogy ne törjék el, kővagy csonthegygyel volt ellátva. Hasonlitsuk ezt egybe a mai kor gözekéivel.

Mennyi idő, munka és emberi erő pazaroltatott el a gőzgépek feltalálásáig különböző házi- és gazdasági czelokra akkor, midőn a mai gépek helyét részint állati, részint emberi erő pótolá, ugy annyira, hogy miként egy római író említi, még a fővényórák lepergését is rabszolgák várták, hogy megfordítsák azokat, s ezek kiáltották az órát is.

Vessünk egy pillantást a régen mult kor iparára. Nem lehet tagadni, hogy a történelem-említetté, legrégibb népeknek is megvoltak már e téren a maguk nagy alkotásaik. Nem egy nép volt kiváló a kereskedelemben, mint pl. az assyrok és phoeniciaiak, kiket egyik hazai írónk az ó-világ angolainak nevez azért, mert ők közvetítették roppant kereskedelmükkel a Tigris és Euphratesen át a nyugot és kelet között a forgalmat. Nem egy műemléket hagyott ránk az ó-kor. Babilon és Ninive, mértföldekre terjedő városok, a világ hét csodái, Salamon temploma, Nero aranyos palotája, melyről azt írják, hogy diszitése étékfogásonként változott, s több más, még a mai kor csodálatát is méltán megérdemlő műremek; ugyszintén a műipar köréből sem egy tárgy maradt fenn, melyek annak előhaladottságáról tesznek tanubizonyosságot, milyenek a hires tyrusi bibor, az egyiptomi cserépedények, stb. Ámde mennyi idő kellett arra, hogy a népek a fejlettség eme magaslatára emelkedjenek? S ha a századok folyamában e nagy alkotások részint elpusztultak, részint létezésük célját elveszítették, nem századok kellett-e arra, hogy földünknek kivált európai területén az ipar és kereskedelem újból megkaphassák azon hatalmas eszközöket, melyekkel mai nap rendelkezik?! A történelem elég világosan mutatja a léptenként való haladást, az egyes találmányok egymásra következését: így a lőpor, a nagyító üveg, a huzal és fametszés a XIV. században, a könyvnyomtatás, rézmetszés, üvegedények a XV., a fonókerék, harisnyakötés, csipkekészítés, a malmok különböző nemei, a zsebórák és látcsövek csak a XVII. században jöttek létre.

Végül lássuk rövid átnézetben a természettudományok fejlődés-történetét. Meddig kellett várni az emberiségnek, míg előállott egy Newton, hogy fölfedezze a világegyetemen uralkodó nehézkedési törvényt: egy Galilei, ki határozottan merje állítani a föld forgását tengelye körül; egy Copernicus, ki kivegye a földet a naprendszer középpontjából s helyébe a napot állítsa oda; egy Herschel, ki átkutassa a számokban ki nem fejezhető nagyságu világtér csillagseregét; egy Galvani, hogy fölfedezze a minket környező tűnemények csaknem mindenikében szereplő érintési villamosságot; egy Linné, hogy megállapítsa a növény-, Cuvier az állat-, Dana az ásványvilág rendszerét. Hány század

leforgása után alapíthatta meg Liebig a mezőgazdaság vegytanát, Humboldt a geologia törvényeit, Huygenes a fényhullámzás elméletét; s hány emberöltő tűnt le addig, míg Bunseg és Kirchoff az égi testek vegyi alkatrészeit kétséget nem szenvedőleg meghatározták?! a spektrál analysis új fejezetét ígdatván be a természeti tudományok rendszerébe.

E példák kétségen kívül helyezik, hogy az emberiség vagyis a társadalom a maga összeségében, bárha nagyobb időmértékben is, de ép úgy alá van vetve a fokozatos fejlődésnek, mint az egyes ember, s hogy az emberiség egész összességében feladatának és kötelességének ismerte azon természeti adományokat, szellemi és anyagi javakat, melyeket a physikai világ az ő végtelen, de azért szoros és állandó összefüggésében feltár, felismerni, fejleszteni, egyfelől azoknak elvi jelentőségeiért, de másfelől azon haszon végett, melyet azok ismeretéből a maga számára szerezhet. — Azt mondtam, hogy: azon haszon végett.

Mert ki ne látná be, hogy mindazon kisebb-nagyobb vívmányok, fölfedezések és találmányok, melyeket az idő folyamában a tudományok és az ezzel párosult ipar fölszínre hoznak, első sorban az emberre hatnak vissza jótékonyan, részint mint haszonnyújtók és szükség-kielégítők, részint mint arra hivatottak, hogy az emberek életét élvezetekben és kényelemben is részesítsék.

De a történelem egyik látterén azt is felmutatja, hogy e fejlődésre való törekvés és az ebből merített kötelességérzet nemcsak az összes emberiséggel volt közös, hanem átszállott az az egyes népcsoportokról geographiai fekvésök és a nyelvbeli különbség által egymástól elválasztott népfajokra, államokra, országokra s ottan különféle irányokban, ugyszólvá egyénítette, érvényesítette magát; minek természetes következménye azon verseny, mely az említett hasznok megszerzésében, felhasználásában és élvezetésében az egyes államok és országok között kifejlődött, s ma is, mint a tudomány, ipar és közgazdasátság fejlődésének egyik leghatalmasabb eszköze tartja fenn magát. Avagy nem azt igazolja-e a jelen korban is azon jelenség, hogy valamint Angliát a gépek, ép úgy Franciaországot a kézműipar, Németországot a komoly tudományok, Olaszországot a képzőművésze-

tek hazájának kell tekintenünk, s vajjon nem e versenyés következménye-e az, hogy ma már alig van egy jelentékenyebb állam, mely vagy a tudományok, vagy az ipar, vagy a gazdaság terén valami kiváló terményt, iparczikket, vagy másnemű alkotást ne tudna felmutatni.

Ezt különben kivált a jelen kortól joggal is lehet követelni, akár azt vegyük figyelembe, hogy a múlt századok kezdetleges állapotaihoz képest, mennyivel több eszköz áll ma rendelkezésére céljainak elérésében, akár pedig a mai társadalom fokozódott igényeit, szükségait tekintjük, a mely ma épen úgy nem éri be a mindennapi kenyérrel, hanem mint a római császárság korában élő nép a kenyér mellé circusi s egyéb élvezeteket is kíván. (Pannem et Circenses.)

Ha tehát úgy az egyes emberek, mint az egyes államok osztályok mindenütt e széles világon, kötelességüknek ismerik az önmivélés és munkásság nehéz, de jutalmazó térein fáradozni, úgy a Székelyföld lakossága sem utasíthatja el azokat, — sem mint népfaj, sem mint országrész.

És ha valahol, úgy azt hiszem, hogy a jelen gyűlésben, — mely épen a Székelyföld mivelődési érdekeinek van szentelve, — nem lesz helyén kívül azon kérdést felvetnem, vajjon hazánk, nemzetünk s különösen a Székelyföld lakossága bírja-e e kötelesség tudatát s eddigelé teljesítette-e ebbeli feladatát egyenként és tömegestül? kivált az 1848. év óta — mióta a megváltozott hazai belállapotok a középkornak annyi nyüjétől szabadították meg magát a földet, a munkás kezeket és gondolkozó szellemet.

Nem lehet czélom, t. közgyűlés! e beszéd keretében a Székelyföld jelenlegi viszonyait oly apróra elemezni, a mint azt a kérdés érdeme és fontossága megkívánná, mert így igen elmélyednék a themába, s megeshetnék, hogy nem egy ijesztő képét tüntethetném fel ezen előttünk drága föld elmaradt helyzetének, s ha egyszersmind ennek az okait is kezdeném kutatni, nem egy kellemetlen észrevételt kellene tennem. Az ilyen leleplezések keserű labdacok ugyan, de gyógyító erejük, — elősegítik az önismeretre jutást, — a mi pedig a fejlődhetésnek és arra való törekvésnek első föltétele és egyszersmind leghatásosabb rugója is. Hanem, ha már csak általánosságban is felelnem kell, s igaz-

ságos ítéletet akarok mondani, a helyzetnek nemcsak kedvező, de egyszersmind ijesztő oldalát is meg kell érintenem, — vagy hogy a közönséges szólammal éljek, az éremnek mindkét oldalára rá kell pillantanom. S ha egyfelől rámutatok azon többoldalu mozgalomra, fejlődésre, mely csak a legközelebbi 3 évtized alatt a Székelyföld kebelében történt, nem lehet épen le-sújtó, egyoldalú ítéletet mondanom. Avagy nem látjuk-e a munkásságot maig is a legnagyobb mérvben folytatva a mezőgazdaság terén? Nem küzd-e meg az udvarhelyszéki székely ma is sivár hegyeinek legtöbbsnyire hálátlan göröngyeivel, csak hogy egy falat kenyeret biztosíthasson családjának? Nem elmegy-e több napi járó földre is a csiki cséplő és arató néhány véka gabonát remélve? Hány száz székely van, a ki évenként bejárja Moldva- és Oláhországot, hogy az ottani lakosság feleslegéből részeltethesse munka és fáradozás után családját? S nem az erre való törekvés képezi-e egyik legfőbb okát az úgynevezett székely kivándorlásnak, mely az egész ország magyarságát úgy elrémitette? Nem száz meg száz borvizes szekér keresztezi-e napjainkban is az országutakat, mind a mellett, hogy e keresetág a Székelyföldet csak alig érintő vasut létrejötte óta, alig fizeti meg a szállításra fordított erőt, munkát és időt? Vajjon országunkban nem a Székelyföldön legolcsóbb-e a napszám és fuvar? S mind e mellett alig fordul elé panasz, hogy ez ország rész nagyobb birtokossága munka-kéz hiányában szenvedne. Ki tagadhatná el tehát itt a munkakedvet és hajlamot, és azon törekvést, hogy a székely nép önerején és emberségéből igyekszik megélni? Vagy ha másnemű működési térre tekintünk, van-e szorgalmasabb munkás a székelyvárosok és falvak iparosainál? Akár vegyük csak Marosszéket. Harasztos és Vaja gyékény-szövése, a felei szotyorkötés, a makfalvi, kibédi, szentistváni edény-gyártás, az ákosfalvi pipakészítés, a Hodos vidékiek szalmakalapfonása. Soovárad és Kibéd szekér- és osztováta ipara, a sellyeiek szénégetése stb. stb. mind-mind tevékenységre és arra mutatnak, hogy azt az időt sem tölti tétlen a székely, a mi a földmíveléstől fennmarad. De menjünk még szélesebb térre. Nem láttunk-e a közelebbi években is itt helyben nagy sikerrel és közhaszonnal működő takarékpénztárakat, kiegészítő pénztár-egyleteket, kisebb

nagyobb nevelő-intézeteket, casinókat, olvasó-egyleteket, s magtárakat létrejönni a Székelyföldön? Nem itt alakult-e meg közelebről is a „Kemény Zsigmond egyesület“? mely a szellemi élet magasabb régióival kívánja ez országrész lakosságát megismertetni, vagy más szóval, meg akarja mutatni a Székelyföld népének, hogy nemcsak kenyérrel él az ember. Ezen adatok után ki tagadhatná egész általánosságban, hogy az önmunkásság és önfejlődés terén igen sok új meg új mozgalommal találkozunk a Székelyföldön is.

De mind e mellett azt hiszem, önámítás lenne azt állítanunk, hogy a már létesítettekkel le van rakva mindannak az alapja, a mi a Székelyföldre nézve azon czélból volna kívánatos és szükséges, hogy ott is egy jobb jövő, egy terjedtebb anyagi jólét, s az előrehaladott kor eszméinek és szükségeinek megfelelő szellemi emelkedettség tüsse fel állandó tanyáját.

Az egyesületünk keletkezésekor kiadott: „Indokolás“ című füzet részletesebben feltárja a Székelyföld létező bajait, és a múlt években tartott megnyitó beszédeimben magam is rámutattam a Székelyföld mezőgazdaszatának kezdetleges voltára, ipar- és kereskedelmi állapotának fejletlenségére, birtokviszonyainak rendezetlenségére és általában azon nagy ürre, mely a Székelyföld belviszonyai és az előrehaladottabb népek helyzete között úgy anyagi, mint szellemi tekintetben minden irányban létezik. Szabadjon tehát most ezekre csak utalnom, de azokból egyszersmind azon természetes következtetést is vonnom, hogy alig-alig van a Székelyföld lakosságának oly belső viszonya, melyen egy vagy más irányban módosítani, változtatni, javítani való ne lenne. Volna tehát és van munka elég, mert hiszen, ha utólrni akarjuk az előrehaladott népeket, századok mulasztását kell ennek a most élő s a rá következő nemzedéknek helyrehoznia. De ehhez a sokoldalú és nagy munkához munkás ember kell, s ki lenne hivatottabb erre, mint épen a Székelyföld lakossága; kiki azon körben, melyben él és munkál, s a mennyiben az egyes czélok elérhetése az egyéni erőt meghaladja, társulás, vagyis az erők csoportosítása útján megbirkozni az akadályokkal, a feladatok megoldásának nehézségeivel. — És ez utóbbi módszerrel nem is mondtam semmi új eszmét vagy eszközt. Hiszen a

Székelyföld népe között századoktól fogva fennáll az a sok arató, kaszáló, szénagyűjtő, behordó, házépítő kaláka; a hopsza, meg a puszita, s mindezek a legujabb kor azon fölkarolt elvének a kifejezései, hogy a hol az egyesek ereje kevés, ott a közös segítség lépjen föl, megosztani a munkát, fokozni a törekvést s ennek eredményeiben oly vívmányokat hozni létre, melyek az egyes erőknél csak álmok, pium desideriumok gyanánt tűnhetnek fel. Ez irányeszmét tehát csak tovább kell fejleszteni, azt a merőben megváltozott viszonyokra és helyzetre alkalmazni. Az erők ilyen csoportosítása után növekedik a szegény ember fillére ezer meg ezer forintot megforgató takaré-, kisegítő- és jótékony-célú pénztárakká, és ezen módon készülhet elő egy magasabb képzettség a gazdászat, ipar és kereskedelem terén, alakulhat-nak a kor igényeinek megfelelő rendezett házi és társadalmi viszonyok, s érthetik el általában egy emelkedettebb álláspont a népek csoportjában is. Egy ily értelmi fensőbbiség elérésére pedig, az anyagi előnyökön kívül még fajunk érdekében is annál inkább törekednünk kell, mert ez által a szabadságnak is nagy szolgálatot tehetünk, mert a szellemi és vagyoni erősödés által nem hogy eltűnnék, sőt még gyarapodna a székely vitézség ősi erénye is. Legalább Moltke a legujabb francia-porosz háború után világ hallatára azt állította: hogy Németország győzelmeit az iskolamestereknek köszönheti, vagyis tisztjei és legénysége értelmi fensőbbiségének.

De nemcsak jelen helyzetünk, hanem jövőnk érdeke is e törekvésre utal. Mai nap csak oly népfaj ígérhet magának jövőndőt, mely azon értelmi magaslatra emelkedik, hol a többi előrehaladott népek állanak. S jövőnket, ha tudni akarjuk, nem szükség, hogy mint hajdan a dodonai oraculum, a szent tölgyek leveleinek zugásához, vagy a források zsongásához folyamodjunk, kérlelhetlen szigorral feleletet adhat erre és tükröt tarthat előnkbe akárhány önerejét vesztett nép szomorú története.

Vagy ha a fennebb felvetett kérdést még szélesebb s általánosabb alapra fektetve, azt kérjük: vajjon beszédem első részében érintett, s az emberi művelődés művében tett erőfeszítések és elért nagy eredmények létrehozásában van-e részünk, s ha nincs: mivel indokolható? a történelem lapjaiból sok meg-

nyugvással felelhetjük, hogy nemzeti öfenntartásunkért, ez a létért való küzdelem tartott fegyverben századokon keresztül, s ezzel védve egyszersmind az európai civilizációt is, ily viszonyok közt elég volt, ha élhettünk.

De hát az emberiség fejlődésében elért sikerből, ha arra activ befolyással nem lehettünk, honosítottunk-e meg magunk közt valamit? Kétségkívül igen. A művészetek és tudományok nálunk szintén ismeretesekek. Iskoláink erősbödtek. Könyvtáraink mind megannyi kutató sivatagon, a sajtó levezető csermelye e forrásoknak, az ipar a napi kikerülhetlen szükséglet fedezésének cikkekéből lassankint nálunk is életfentartó eszközzé vált. Szóval: a civilizáció kelet felé bennünk nem megtörő sziklára talált, hanem annak magvait tovább-tovább hintő elemre.

Ennyivel tehát vigasztalhatjuk magunkat; ám de egyszersmind azt is tudnunk kell, hogy e missiónak érzete és tudata ránk nézve az élet vagy halál kérdése.

Éppen azért kell még erőfeszítések árán is az emberi művelődést nagyobb kiterjedésben is meghonosítani igyekeznünk.

Tudomást kell vennünk arról, hogy a természet-tudomány emberei és a tanult praktikus emberek tudománynyá tették a földművelést, állattenyésztést, azok biztos alapját teoriákra fektették; a mesterség és ipar egyfelől vegytani laboratoriumokba szivja magába az életerőt, másfelől műtermekben rakja homlokára a művészet diszitményeit, a gépek és gyárak pedig az emberi erő kimélésére és hatványozására szolgálnak. A tudomány naponkint újabb meg újabb eszközöket nyújt az egyes embernek is arra, hogy képezze magát, és valamely képzettség elsajátítása által, a mely hajlamainak és helyzetének inkább megfelel, működő hasznos tagjává váljék a jelen társadalomnak, mely a dologtalan embert nem tűri meg.

Mindezekből még nálunk sok van hátra, általunk nem ismert anyagaink is még számosak. Ezeken kell segíteni. Itt már nagy munka vár ránk a cultur-missióban. E munkára készülődünk itt e helyen, ez egyletben is.

Igen uraim! e vezéreszméknek, és azok közt az önerőn való haladás fejlesztésének, s a társulás nagy horderejű és sikeres eszméje terjesztésének köszönheti egyletünk is keletkezését, s

ha az elhűtett mag háládatos földbe hullott, ennek fogja tulajdonithatni további fennállását is.

Hogy a csoportosulás, illetőleg erőegyesítés különböző eszközei közt a Székelyföld jelen fejletlen helyzetében egyletünk szükséges és hasznos is, az iránt őszinte meggyőződést táplálok.

Erveimet erre nézve, a mult 1876. és 1877-dik évi nagygyűlések alkalmából tartott elnöki beszédeimben igyekeztem a lehetőleg kifejtetni, s ismétlés kikerülése végett e ponton is elégnek tartom ezuttal csak hivatkozni azokra. Hanem azt az egyet hangsúlyoznom kell újabban is, hogy minél többen csatlakoznak egyletünkhöz, annál több szellemi és anyagi erőt fejleszthet ki, annál több sikert mutathat fel. Szeretem hinni, hogy a jelen gyűlésen megjelentek nagy száma, és egyletünk új tagjai számának ezuttali szaporodása is annak tulajdonitható, hogy az egyletünk szükségessége és hasznossága iránti meggyőződés naponként mélyebb és mélyebb gyökeret ver. S ha e föltevéssem igaz, úgy e jelenségben látom a legnagyobb indokot arra, hogy egyletünknek szerencsét kívánjak ez erő gyarapodáshoz, de egyszersmind örömmel üdvözöljem mindazokat, kik e nagygyűlés erkölcsi hátályát becses megjelenésük által emelni szivesek voltak.

Különben e t. város és az egykori Marosszék lakosságának ezen érdekeltségét, őszintén megvallom, joggal elvártam magam is, és jogosan elvárhatja a Székelyföld multjának minden ismerője. Avagy nincsen-e ezen város és Marosszék története az összes székelység ezer évet fölül haladó multjával a legszorosabb viszonyok és emlékek által összefűzve? Nem hazafiasságának és közjóra törekvésének köszönheti-e az egykori patriarchalis Zekelfalva, utóbb Székely-Vásárhely, hogy a közigazgatás és törvénykezés közegei Nyárad-Szeredáról s más kisebb községekből itten összpontosítottak, s a mellett Bethlen Gábor fejedelem méltánylásából már a XVII. században sz. kir. várossá emelkedett, a mult század közepén pedig telephelye lett a királyi táblának és emelkedett szellemű biráinak.

Nem a legnagyobb hazafi ihlettséggel mondhatja-e el Maros-Vásárhelynek minden lakója, hogy e város területén oly helyen lakik és élhet, hol a hazai történelem tanubizonysága szerint s a mint Orbán Balázs egybeállította, 1439—1707-ig 36

országgyűlés tartatott? Hány nevezetes esemény játszotta le e gyűlésekben az ország és a nemzet sorsára kiválóan beható szerepét? Mennyi emlékekkel találkozunk a történész, ha e város múltját ecsetelni akarja? Kifelejtheti-e ezek közül a történetíró a nagy alkotó Boros Tamást, e város XVII. századbéli főbiráját, a kinek szavára és indítványára, mint hajdan Orpheus énekére, megmozdultak a kövek, hogy a sok kurucz, tatár és más ellenségek ellen bástyát és kőfalat alkossanak a város körül? Nem hazafi büszkeséggel emlékezhetik-e vissza e város és az egykori Marosszék a mult időkből a többek között Sükösd Györgyre, több Toldalagi, Dózsa, Lázár és más lelkes honfiakra, kik a marosvásárhelyi ma is virágzó kisebb-nagyobb iskolák alapjára annyi pénzt és szellemi erőt áldoztak, hogy azok ma is teljesen virágzó állapotban terjeszthetik a tudományt és miveltséget? Nem sajátainak nevezheti-e e város és vidéke a közel multból dr. Gecsét, a híres Bolyait, Dózsa Eleket, gróf Teleki Sámuel, a könyvtár alapítóját, kibédi Mátyus Istvánt, Filep Józsefet, Kis Gergelyt és Józsefet, Szentiványi Mihályt, Viola Józsefet és több más jelesek? Akár tekintsük a közelmúltat. Van-e a szellemi és társas mozgalmak olyan ága, a melyen e város és vidéke kebelében az önerőn való fejlődésre törekvés nevezetes előrehaladást ne tett volna?

Mi adott lételt az itteni pénzintézeteknek, társalgó egyleteknek, a „Kemény Zsigmond“ társulatnak és a napisajtó munkálkodásának, ha nem az előrehaladott kor ujjsmutatásának követése és annak való meghódolás?

Igen uraim! E mozzanatok és a multnak lelkesítő adatai, jogot adhattak bárkinek is azon reménységre, hogy a szunnyadó, az alvó tűz, a székelyegylet ügyei és érdekei iránt e területen is megkapja a maga utját az életre s a fellángolásra, mely szívemből kívánom, hogy ne legyen a pillanat szülöttje, hanem tartós, örök Vesta-tűz, méltó a székelység multjához, hivatásához és azon állásponthez, melyet a székelységnek jövőben is el kell foglalnia a népek és nemzetek nagy keretében.

És ezzel újból üdvözlöm a megjelent t. cz. egyleti tagokat, úgy e gyűlésen résztvevő t. közönséget és e nagygyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

II.

Titkári jelentés.

A „Székely mívelődési és közgazdasági egyesület“ szept. 8-án, 1878. Maros-Vásárhelyen tartott közgyűlésén előadva Buzogány Áron, egyll. titkár által.

Tisztelt közgyűlés! A Székely mívelődési és közgazdasági egyesület körében a mult évi közgyűlés óta történteokról van szerencsém röviden a következő jelentést tenni.

Alapító tagjaink száma ez év alatt 3-mal, a részvényes tagok száma 78-al szaporodott. Vidéki szervezkedésünk anynyiban javult, hogy az udvarhelyi mellett, a marosvidéki és háromszéki választmányok is megalakultak, mint arról a napokban örömmel értesültünk. A csiki- és aranyosvidéki választmányok azonban mindeddig nem alakulhattak meg, és így még mindig bénitva van egyesületünk központi választmánya az egész Székelyföldre kiterjedő rendszeres és hathatósabb működésében. Egyébiránt a Székelyföldi fő- és alispán urak, ugy a képviselők s egyesek, kiket a közp. választmány egy s más ügyben megtalált, mindig kézséggel nyujtottak segédkezet, miért itt köszönetünket kell nyilvánitanunk.

Különös elismerés illeti azon urakat, a kik a mult évi közgyűlés határozata alapján az egyesületünk elnöksége által tett felhivásra székely megyénként bizottsággá alakulva, nagy ügybuzgalommal hatottak oda, hogy a mult év decz. 2-án Kolozsvárt megnyilt műtörténelmi kiállitáson a Székelység kiváló becsü darabokkal volt képviselve. Mert, tiszt. közgyűlés, minden alkalom, midőn egy nép vagy vidék jelét adja multja dicsőségének s gazdagságának, emeli — bár olykor láthatatlanul — ama

nép erkölcsi és szellemi erejét, növeli önbizalmát s erősíti jövőre irányzott elhatározásait. — Az említett kiállítás székelyföldi darabjainak bővebb kimutatását egyesületünk évkönyvében közöltük.

Intézkedéseket tett a közp. választmány az iránt is, hogy a székelyföldi ipar és házi-iparbeli kiválóbb czikkek, ugy gazdasági terményekből figyelemre méltó gyűjteményt hozzon össze a végett, hogy azokat ismertetés és értékesítés végett a fővárosban kereskedésbe adhassa. Eredménye eme törekvésünknek a lett, hogy Bereczky Sándor orsz. képviselő úr s egyletünk egyik igen buzgó tagja, küldött is Marosszékről némely nádfonatu tárgyakat; Binder Lajos, a s.-szentgyörgyi szövömműhely vezetője hasonlókép felhozta ezen jeles intézet első termékeit (ágy-, asztal-takarókat, futó-szőnyegeket, női és férfi shavlokat, kendőket), — mindezek azonban, habár egyenként kiváló munkák voltak is, de együtt véve oly hézagos s összhangzás nélküli gyűjteménycsoportnak találtattak, hogy szakértők tanácsára helyesebbnek vélte a közp. választmány, előbb az említettekől s hasonlókból megállapítandó terv szerint egy teljesebb és nagyobb sikert biztosító gyűjteményt hozni össze, hogy azokból ez év vége felé a fővárosban egy Székely ipari és műipari kiállítást rendezzen. Ez ügyben az előintézkedések meg vannak téve, a kiállítás tervezete külön fog a t. közgyűlés eleibe terjesztetni, csak annyit kívánok itten megjegyezni, hogy e tervben levő kiállítás helyiségeül Pulszky Károly ur, az orsz. műipar-muzeum őre, e téren kiváló szakférfi, a most említett műipar-muzem diszes helyiségét szíves volt felajánlani.

Ha ezen székely kiállítás akként fog sikerülni, a mint mi reméljük, azt hisszük, az által egy nagy lépést tettünk megint a székely ügyesség s életrevalóságnak hazánk fővárosában való feltüntetésére. A Cserey Jánosné becses gyűjteményének jövője iránt is biztos tudomást igyekezett szerezni a közp. választmány illetékes helyről, s örömmel jelenthetjük, hogy S.-Szent-György város megtette az intézkedéseket, hogy ezen gyűjteménnyel a „Székely-muzeum“ alapját biztosítottanak tekinthessük.

A Székely kivándorlás akadályozására hagyományozott Kralovánszky-féle s ezzel rokon alapok ügyének mibenállását

a közp. választmány kiderítette. Az erről szóló részletes jelentést a tisztelt közgyűlés asztalára tesszük le megtekintés végett. Itten rövidség okáért csak annyit említek meg, hogy a Kralovánszky-féle 10,000 frt alapítvány most a Magy. Tud. Akadémia felügyelete alatt van, biztosításául szolgál a fővárosban egy nagy ház, mely az özvegy nevére nincs átírva; ezen alapítványt azonban az özvegy életében nem köteles befizetni. A többi kisebb, rokon czélú alapítványok hasonlóképp az Akadémia kezelése alatt vannak. Hogy ezek átadassanak egyesületünknek, vagy legalább kamatai felhasználására egyesületünknek befolyás adassék: ez iránt a kir. kormányhoz előterjesztést intéztünk, de választ eddig még nem kaptunk. A közp. választmány nem fog késni a sürgetéssel.

Itten megemlítem, hogy egyesületünk alapító tagjai által még be nem fizetett alapítványi tőkéknek szerződésileg való biztosítására is megtette a közp. választmány a kellő lépéseket.

Tisztelettel kell felemlítenünk egy gömörmegyei zádorfalvi elhalt lelkésznek, Bata Bálintnak nevét, ki vagyonának $\frac{1}{10}$ részét végrendeletileg egyesületünknek hagyományozta. Ez a Magy. Tud. Akadémia ügyésze által tudomásunkra jutván, a szükséges intézkedések megtéttettek ezen hagyomány biztosítására. Ezen hagyományhoz csak a néhai nevezett lelkész özvegyének halála után juthat az egylet, s a mint az eddigi intézkedések mutatják, nem is lesz az jelentékenyebb összeg; mindazáltal a távol Gömörmegyéből egy egyszerű lelkésznek már csak megemlékezése is a székely-ügyről oly tiszteletre méltó, hogy a t. közgyűlés e feletti kegyeletes elismerését méltán iktathatja jegyzőkönyvébe.

Egyesületünk a múlt tanévben is három székely ifjat neveltetett saját költségén, u. m. László Gyulát és Köllő Miklóst a hosszufalusi állami felső iskolával összekötött fametsző tanműhelyben, — László Ferencz marosszéki ifjut pedig a budapesti vinczellértanodában, mind a hármat tehát szakirányban, mi által a házi ipari és gazdasági szakismeretet kívánta a Székelyföldön terjeszteni. Mind 3 ifju kítőnő bizonyítványokat nyert, sőt ez utóbbi társai között a legelső jutalmat (4 aranyot) is elnyerte. Tehát az egylet áldozata itt arra méltó egyéneket

segített. Minél fogva a közp. választmány ajánlja a t. közgyűlésnek, hogy a két első ifjunak az eddigi évi segélyt a most beállott tanévre is megszavazni kegyeskedjék, hogy ezek tanulmányaikat az említett tanműhelyben befejezhessék. — László Ferencz a vinczellérképezdét bevégezvén, a közp. választmány lépéseket tett, hogy a szállószet, borászat és gyümölcsstenyésztésben kiképzett ezen szakember lehetőleg itt e megyében nyerjen alkalmazást; mert valóban sajnálni lehetne, ha alkalmazás hiányában más vidéken kényszerülne a székely egyl. segélyével nyert szakismereteit érvényesítenie.

Péter Ferencz, Svajczban Brienzen kiképzett műmetszőmester, a ki a múlt évben a közoktatási minister úrtól 300 frt segélyt nyert, hazajötte után — megint a közp. választmány közbenjárására — a sz.-keresztúri állami tanítóképezdénél nyert alkalmazást, hol működését a fametszés tanításával már is feltűnő sikerrel folytatja. Nem lehet előre meghatározni, mily nagy befolyással leend idővel a székely háziipar nemes és hasznos irányu fejlődésére, ha a székely iskolák leendő tanítói az izléses műfaragás s részben a vessző- és szalmafonás ismeretét (mert ezek is taníttatnak említett tanítóképezdében) viszik majd magokkal az iskolás gyermekek sok ezerei közé. Annyi biztosan mondható, hogy a háziipar ily módon való terjesztése mély nyomot fog hagyni a székely nemzetgazdaság mezején.

Sepsi-Szent-György város megtalálására közp. választmányunk folyamodott a közokt. minister úrhoz Gyárfás Jenő, a müncheni kir. festészeti akademián levő székely ifju számára is némi ösztöndíjért. Ezen lépésünket is siker követte; mert nevezett jóreményű ifju a múlt évre 200 frt ösztöndíjat kapott a székelység iránt mindig melegen érző ministertől.

Azt hiszem, helyén lesz, ha John Fretwell, ismert angol barátunkról is megemlékezem, a ki az Évkönyvünkben kiadott leveleiben is eléggé bizonyítja, hogy Erdély, s különösen a székelység anyagi gyarapodása iránt élénken érdeklődik. Vajha eszméi egyik vagy másik irányban tényleges eredményre vezetnének.

Mínthogy épen most az Évkönyvet emlitem, jelentjük a t. közgyűlésnek, hogy a múlt 1877. évre szóló, II-ik Évkönyv-

vünk is megjelent a tavaszon, több mint 12 ivnyi tartalommal, 800 példányban. Egyesületünk minden tagjának megküldtük azt ingyen; ezen felül a székelyföldi s kolozsvári könyvkereskedésekbe is adtunk példányokat, 50 krban állapítván meg egy példánynak árát. — Arra törekedtünk, hogy Évkönyvünkben az egyesület ügyein kívül a székely föld egyik-másik nevezetesebb pontját, kincsét vagy viszonyait ismertető cikkeket közöljünk s ez által is hassunk oda, hogy a székely dolgok részletei szélesebb körben mind tisztább világosságban legyenek feltüntetve. — Hogy helyesen jártunk-e el s czélt értünk-e bár részben, azt a t. közgyűlés ítélendi meg.

Közp. válaszmányunk hazafi kötelességének ismerte a M.-Vásárhelyi „Kemény-Zsigmond irodalmi társulat“ alapító-tagjai közé belépni 100 frt alapítvánnyal; egyszersmind ajánlotta a maga körében az egyeseknek is a szép czélú társulatba való belépést.

Most értem, t. közgyűlés, jelentésem egyik legfontosabb pontjához. Méltóztatnak tudni, hogy két év előtt S.-Szent-Györgyön tartott közgyűlésünk 1000 frt pályadíjat tűzött volt ki a „Székelyföld mivelődési és közgazdasági viszonyai leírása“ czimű munkára. A határidő lejárt f. évi május 1-én. E határidőre egy pályamű érkezett be, a mi nem mondható örvendetes eredménynek; örvendetes azonban az, hogy a magára álló pályamű megüti a mértéket. Pályabírák voltak: Keleti Károly, az orsz. statistikai hivatal főnöke s az Akademia tagja, Deák Farkas szintén akadémiai l. tag s a Történelmi társulat egyik titkára, Bedő Albert kir. főerdőtanácsos s az orsz. erdészeti egyesület titkára. A bírálat egész terjedelmében a t. közgyűlés eleibe fog terjesztetni. Elég legyen most annyit említenem, hogy a bírálók ítélete szerint némely apróbb igazításokkal — a pályamű méltó a kitűzött díjra; tehát kaptunk egy oly könyvet, mely a székelyföldnek, népnek s a székely viszonyoknak hű tükre s egyesületünk további működésére kiindulási alapul fog szolgálni.

Azt hiszem, t. közgyűlés, ha eddig más eredményt nem tudnánk is felmutatni, mint ezt az egyet, ez is igazolná egyesületünk lételét; mert valamint egyeseknél az önismeret első nél-

külözhetetlen kellék a biztos és sikeres előhaladásra: ugy egy népre vagy vidékre nézve is első szükséges dolog, hogy annak állapota előnyei és fogyatkozásai egyaránt hűségesen ismerve legyenek, mind azok előtt, a kik annak a népnek vagy vidéknek sorsán javítani hivatottak és javítani akarnak.

Azonban talán szerénytelenség nélkül utalhatunk ezen kiválóbbról jelentőségű eredményen kívül, mindazon tényekre, melyeket fentebb érinteni szerencsém volt, s azon erkölcsi hatásra, mit a közp. vál. s annak tagjai székely érdekekben minden irányban érvényesíteni igyekeztek, — a melyek együtt véve még inkább jelzik, hogy egyesületünk, daczára a kezdet nehézségeinek, daczára nálunk az egyesületi érzék s kitartás hiányának, daczára az egyesületi életre nézve oly kedvezőtlen időeknek és daczára hiányos szervezkedésünknek: mégis tett annyit, hogy egyesületünk létezése még a szigorubb kritikuskok előtt is igazoltnak lássék.

Hiszen, t. közgyűlés, mi is többecs két reméltünk, akkor, mikor társadalmi uton ezt az egyleti mozgalmat a székelység javára megindítottuk. Nem tartottuk lehetetlennek, hogy ezeken és sok ezeken fognak csatlakozni sorainkhoz, és különösen oly bámulandó erőt foghatunk kifejteni székely véreink mivelődési és közgazdasági állapotainak javítására, melyek eszközlésére egyesek és kevesek nem képesek.

Reményeink csak kis mértékben teljesültek eddig; de ha kevesen vagyunk is még ma, ám a buzgóság nem hiányzik keblünkben, a hazafias nagy cél nem homályosult el előttünk, — a remény biztat, hogy ennyien is tehetünk jót, s talán jöni fog egyesületünkre nézve is egy szerencsésebb időszak, a mikor megvalósíthatjuk azokat a nagyobb terveket is, a melyekre most nem képes.

Végre pénztárunk állapotára térve, f. évi július hó végén egyesületünk vagyona állott:

a) alapítótagok alapítványában	1100	frt — kr
b) értékpapirokban	3350	„ — „
c) készpénzben (levonva minden eddigi kiadást)	1492	„ 29 „
összes vagyon	5942	frt 29 kr.

Ezekon kívül a részvényes tagoknál van 1875, 1876 és 1877-re befizetetlen hátralék összesen 1763 frt.

A f. évi összes jövedelem tenne 2267 frt 50 krt, ha az mind befizettetnék.

Egyébaránt a pénztárnoki részletes kimutatás elő fog terjesztetni.

Itt nem hagyhatom említetlenül, hogy az udvarhelyi székely-egyleti első takarékpénztár alapszabályai értelmében a f. évre is osztalék czimén 47 frt 53 krt sziveskedett egyesületünk pénztárába küldeni. — Továbbá egy Budapesten rendezett székely-estély is 28 frtot jövedelmezett.

Legvégül erkölcsi kötelességünknek tartjuk legbensőbb köszönetünket fejezni ki e nemes város és vidék iránt, mely hazafias melegséggel hívta meg s fogadta mostani közgyűléstünket vendégszerető kebelébe; mely köszönetünket kell kifejeznünk azoknak az igen tisztelt uraknak, a kik készséggel járultak közre, hogy mostani közgyűlésünk emlékezetessé váljék mindnyájunk előtt.

További teendőinket az előterjesztendő program foglalja magában.

Ezzel magunkat a tisztelt nagygyűlés becses szivességébe ajánljuk.

III.

Jegyzőkönyve

a „Székely mivelődési és közgazdasági egyesület“ 1878. szept. 8-án,
Maros-Vásárhelyt tartott közgyűlésének.

Jelen voltak: Hajós János elnök, Buzogány Áron titkár, továbbá következő egyesületi tagok: Knöpfler Vilmos a marosvidéki választmányi elnök, Br. Apor Károly kir. táblai elnök, Filip Albert kir. tanfelügyelő, Horváth János, Mikó Mihály főispán, Szentiványi Kálmán alispán, Jenő József orsz. képviselő, Bothos Kálmán orsz. képviselő, Borosnyay Pál orsz. képviselő, Bereczky Sándor orsz. képviselő, Kinissy István honvédhuzárszázados, Zatureczky Károly honvédfőnagy, Ugron István árvaszéki h. elnök, Dr. Takács Lajos közp. választmányi tag, Szolga Miklós kir. táblai bíró, Dósa Miklós kir. táblai bíró, Illyés Károly kir. táblai pótbíró, Ajtay Mihály polgármester, Boér Sándor, Kispál Sándor birtokos, Turman László birtokos, Hajdu Mózes jbiró, Kovács Ferencz esperes-plébános, Balla József megyei pénztárnok, Bothos Gyula m. főjegyző, Gegő Károly árvaszéki elnök, Lenárt Imre kir. ügyész, Hildebrand József kir. törv. bíró, Csongvai Károly kir. törv. bíró, Fekete Károly kir. törv. bíró, Péterfi Dénes birtokos, Jeney Dénes aljárásbíró, Csiki József orvos, Szász Béla egyetemi tanár, Diószegi Gyula megyei tisztv. Bartha Miklós birtokos, Dekáni Ernő megyei főerdész, Toth Márton ref. lelkész, Mentovich Ferencz tanár, Mentovich Gyula törvényszéki jegyző, Pálfi Mihály ügyvéd, Gálfi Sándor jószágigazgató, Szász Róbert köszénbánya igazgató, Dr. Engel Imre orvos, Mikó Miklós törv. bíró, Fekete Gábor kir. táblai pótbíró, Kelemen István kir. táblai fogalmazó, Szoboszlaj György köz-

jegyző, Jósa Gábor közjegyző, Kozma Endre kincstári ügyész, Csongvay Lajos m. ügyész, Kozma Ferencz tanítóképezdei igazgató, Kerekes Samu polg. isk. igazgató, Antal János kir. táblai bíró, Bihari Sándor gymn. igazgató, Dr. Antal László főorvos, Dr. Otrobán Nándor honvédelmi ezredorvos, Nemes Ödön tanár, Kábdebó János jogász, Vándori Lajos hirlap szerk., Peteley István tanárjelölt, Deák Lajos m. aljegyző, Szöllősi Samu városi képviselő, Száva Farkas tanár, Dr. Máthé Dénes orvostudor, Kenyeres Adolf kir. ügyész, Csiszér Albert járásbíró, Jeney Lajos szolgabíró, Jakabfi János kereskedő, Felszeghy Dezső birtokos, Sándor Béla ügyvédjelölt, Bod Aladár egyet. hallgató, Fekete Károly h. adófelügyelő, Sándor Kálmán joggyakornok, Kabos Kálmán birtokos, Gyárfás József kir. törv. bíró, Tompa Gyula közjegyző, Nemes József banktisztviselő, Csiky Gerő kereskedő, Lázár Benedek rendőrkapitány, Csiky Károly takarékpénzt. igazgató, Csiky Albert ellenőr, Lénárt József tanár, Tarczaly Endre igazg. tanár, Ifj. Csató József jogász, Bernadi Dániel gyógyszerész, Székely Ádám megy. levéltárnok, Tolnay Lajos ref. lelkész, Bíró János tanár, Bucher Károly kereskedő, Kozma Gyula alügyész, Gubádi Gyula kereskedő, Tausig Gyula banktitkár, Csontos Olivér ügyvéd, Győrffy Pető ny. törvényszéki elnök, Karácson Márton gymn. igazgató, gr. Bethlen István, Szentiványi Sándor és számos női és férfi közönség.

1. A közgyűlés összejövén, Dr. Knöpfler Vilmos, mint a marosszéki vidéki választmány elnöke indítványozza, hogy az egyesület elnöke meghívására egy küldöttség bizassék meg. Mikó Mihály főispán elnöklete alatt a küldöttség meghívja Hajós János elnököt, aki megjelenvén.

2. A következő beszéddel nyitotta meg a közgyűlést. (Lásd előbb I. alatt egész terjedelmében.)

Az elnöki beszéd nagy tetszéssel fogadtatott.

3. A titkár felolvassa az egyesület kebelében történetekről évi jelentését. (Lásd fennebb II. alatt egész terjedelmében.)

Kozma Ferencz egyesületi tag hosszabb beszédben méltánylólag nyilatkozik a közp. választmány működéséről, s indítványozza, hogy az elnöki beszéd s titkári jelentés jegyzőkönyvre vétele mellett fejezze ki a közgyűlés elismerő köszönetét a közp.

választmányának eddigi buzgó és sikeres működéseért. Ezen indítvány egyhangulag elfogadtatott.

4. Elnök örvendetes tudomásul jelenti, hogy az ülés folyama alatt a következő tagok léptek be egyesületünkbe: u. m.

Báró Apor Károly, alapító tagnak, 100 frttal,		
Dr. Knöpfler Vilmos, alapító tagnak, 100 frttal,		
Kovács Ferencz, r. kath. esperes, részv. tagnak,		
Ajtai Mihály, polgármester, részv. tagnak,		
Bihari Sándor, igazgató tanár, részv. tagnak,		
Gyárfás József, törv. bíró, részv. tagnak.		
Csiki Károly, takarékpénztári igaz., részv. tagnak,		
Csongvai Lajos, ügyvéd, részv. tagnak,		
Bernádi Dániel, gyógyszerész, részv. tagnak,		
Csontos Olivér, ügyvéd	"	"
Bothos Kálmán, orsz. képv.	"	"
Tavaszi József, segédtanár	"	"
Bothos Gyula, megy. főjegyző	"	"
Szöcs Farkas, ev. ref. tanár	"	"
Gegő Károly, árvaszéki elnök	"	"
Antal János, törv. bíró	"	"
Ifj. Fekete Károly, m. kir. adófelügyelő, részv. tagnak,		
Béldi István, birtokos, részv. tagnak,		
Lénárt József, segédtanár, részv. tagnak,		
Dr. Engel Imre, orvostudor, részv. tagnak,		
Balla József, megy. pénztárnok, részv. tagnak,		
Hildebrad József, törv. bíró	"	"
B. Bálintt József, birtokos	"	"
Turman László, birtokos	"	"
Gr. Lázár Jenő, birtokos	"	"
Sándor János, kir. táblai bíró	"	"
Felszeghy Dezső, birtokos	"	"
Dr. Csiki József, orvostudor	"	"
Szentiványi Sándor,	"	"
Hajdu Mózes, járásbíró	"	"
Nemes Ödön, hirlapszerkesztő	"	"
Wallerstein Bernát, kereskedő	"	"
Diószeghi Gyula, m. kiadó	"	"

Fodor Elek, birtokos, részv. tagnak,		
Ilyés István, „ „ „	„	„
Ilyés Albert, „ „ „	„	„
Kozma Endre, ügyvéd „ „	„	„
Kápdebó Ferencz, birtokos, részv. tagnak,		
Jenei Dénes, jbiró „ „	„	„
Csongvay Károly, törv. biró „ „	„	„
Csiki Albert, adóellenőr „ „	„	„
Kozma Gyula, kir. alügyész „ „	„	„
Ifj. Csató József, jogász „ „	„	„
Erdélyi Lajos, kereskedő „ „	„	„
Imreh Domokos, jbiró „ „	„	„
Br. Bánffi Zoltán, birtokos „ „	„	„
Sándor Béla, ügyvédjelölt „ „	„	„
Márton János, birtokos „ „	„	„
Révay Pál, ref. lelkész „ „	„	„
Pap Mihály, haszonbérelő „ „	„	„
Balog Lázár, birtokos „ „	„	„
Péterfi Dénes, jbiró „ „	„	„
Deési Farkas, kir. táblai biró „ „	„	„
Fekete Gábor, kir. táblai pótbiró, részv. tagnak,		
Ugron István, árvaszéki elnök „ „	„	„
Tauszig B. Hugó, banktitkár „ „	„	„
Pálfi Mihály, ügyvéd „ „	„	„
Csiki Gyula, kir. tábl. fogalmazó „ „	„	„
Illyés Károly, kir. tábl. pótbiró „ „	„	„
Kelemen Albert, unitár. lelkész „ „	„	„
Bucher Miksa, kereskedő „ „	„	„
Lázár Benedek, v. főkapitány „ „	„	„
Dájbukát János, ügyvéd „ „	„	„
Sándor Kálmán, kir. tábl. s. fogalmazó, részv. tagnak,		
Dr. Dósa Miklós, kir. tábl. biró „ „	„	„
Jakabfi János, kereskedő „ „	„	„
Karácsony Márton, r. kath. igazg. tanár „ „	„	„
Biró Ferencz, tanár, részv. tagnak,		
Dr. Antal László, orvostudor, részv. tagnak,		
Göldner Nándor, tanár „ „	„	„

Mentovich Ferencz, tanár, részv. tagnak,		
Kovács Samu, tanácsos	"	"
Erődsdi Sándor, ügyvéd	"	"
Baruch Adolf, gyáros	"	"
Id. Fekete Károly, törv. bíró	"	"
Tóth Márton, ref. lelkész	"	"
Gubodi Gyula, kereskedő	"	"

Ezeken felül a maroszséki navasbirtokosok szövetkezete 200 frt alapítvánnyal (Bothos Kálmán orsz. képviselő által bejelentve).

A közgyűlés örvendetes tudomásul veszi e jelentékeny gyarapodást, s köszönetet szavaz a buzgó gyűjtőknek (u. m. Knöpfler Vilmos, Br. Apor Károly, Szentiványi Kálmán, Deák Lajos, Fekete Gábor, Dr. Máthé Dénes, Lázár Adám, Kelemen István, Kovács Ferencz, Bihari Sándor, Ajtai Mihály és Gyárfás József uraknak). És az új tagok beiktatását az egyesület törzskönyveibe elrendeli.

5. Előterjesztetik az egyesület mult évi számadása iránti jelentés, mely szerint ezen számadás mindenkben helyesnek találtatott, s a felmentés a közp. választmány által ajánltatik.

A közgyűlés egyesületünk pénztárnokát a mult évi számadás terhe alól feloldoztatni határozza, önzetlen buzgó fáradozásáért szives köszönet fejeztetvén ki egyhangulag.

6. Előterjesztetik a pénztár állásáról szóló jelentés, mely szerint f. évi július hó végével együletünk vagyona állott:

a) alapítványokban	1100 frt
b) értékpapirokban	3350 frt
c) készpénzben (levonva minden eddig kiadást)	1492 frt 29 kr.

összes vagyon . 5942 frt 29 kr.

Ezeken kívül a részvényes tagoknál van 1875-re, 1876 és 1877-re befizetetlen hátralék 1763 frt. A f. évre az összes jövedelem tenne, ha az mind befizettének: 2267 frt 50 kr.

Tudomásul vétetik oly megjegyzéssel, hogy a közp. választmány a hátralékok behajtására minden szabályszerű módot kövessen el.

7. Az alapszabályok értelmében a választmányi tagok közül 3 kisorsoltatott, névszerint: Mikó Mihály, Feleki Miklós és Bélyd Gergely.

A kisorsoltak egyhangulag megint a közp. választmány tagjaivá választatnak meg.

8. Az egyesület számvizsgáló bizottsága tagjaiul megint Cs. Kiss Károly, Bochkor Károly és Székely Elek egyleti tagok választatnak meg.

9. Előadatik, hogy a hosszufalusi fametsző-tanműhelyben már két év óta az egyesület költségén képzett Köllő Miklós és László Gyula ifjak, a nyert és bemutatott bizonyítványok szerint, magukat kitűnőleg viselték és szakjukban kitűnő eredményt tanusítottak.

A közp. választmány ennek alapján indítványozza, hogy nevezetteknek az eddigi segély a jövő 187⁸/. tanévre is engedélyeztessék.

A közgyűlés az eddigi 300 frt évi segélyt nevezett ifjaknak ezen tanévre is megszavazza, s e részben a további intézkedést a közp. választmányra bizza.

10. Előadatik, hogy László Ferencz, marosszéki ifju, a budapesti vinczellériskolában az egyesület költségén a két évi tanfolyamot bevégezte, s most mint kiképzett szakember rendelkezésre áll.

A közgyűlés ohajtáná, hogy nevezett ifju a székelyföld, s nevezetesen Marosszék területén nyerne alkalmazást. A közp. választmánynak ez irányban tett intézkedéseit helyesli, s maga részéről is ajánlja a jelenlevőknek nevezett ifjunak, mint okmánynyal bíró kiképzett kertész és borásznak ezen vidéken való alkalmazását, különösen pedig ez érdekében a mutatkozó körülményekhez képest a szükséges intézkedések megtételét a marosszéki megalakult vidéki bizottmányra bizza.

11. Előterjesztetik a közp. választmány jelentése a „Székelyföldi viszonyok leírására“ kitűzött pályadíjra beérkezett egy pályaműről.

A közp. választmány ugyanis ezen pályamű beérkezése után ennek megbírálására Keleti Károly magy. tud. akadémiai r.

tag s az orsz. statistikai hivatal főnöke, Deák Farkas szintén magy. tud. akadémiai levelező tag és Bedő Albert, m. kir. főerdőtanácsos személyeikben egy három tagu bíráló bizottságot bizott meg.

Ezen bizottság bár több nemű észrevételeket tett a pályaműre, azt általában az irodalom színvonalán állónak, a kitűzött czélnak megfelelőnek, sőt a megjelölt javítandók kijavításával, a hiányok pótlásával jeles műnek, a székely érdekek s a közirodalomra nézve nyereménynek találta. Minélfogva a bíráló bizottság a jutalmat kiadatni véleményezi.

Egyébaránt a bíráló bizottság véleménye szóról szóra ide iktattatik:

Tisztelt központi választmány! A székelymivelődesi és közgazdasági egyletnek az 1876-ik évi évkönyv 78. és 79-ik lapjain olvasható és a „Székelyföld mivelődesi és közgazdasági állapotainak s viszonyainak leírását“ tárgyazo pályázatára határidőül az 1878-ik év május 1-seje tüzetett ki. A kitűzött kérdések megoldására egyetlen író vállalkozott, ki művét a kiszabott határidőre szabályszerűleg kiállitva be is küldötte. A tisztelt központi választmány a közgyűléstől nyert felhatalmazásnál fogva a beérkezett mű bírálatára Keleti Károly minist. tanácsos és akadémiai rendes tagot, Bedő Albert, kir. főerdőszereti tanácsost és aldirottat kérte fel. Mi tehát tisztelt választmány Keleti Károly elnöksége alatt bizottsággá alakulván, igyekeztünk a kiküldetésnek megfelelni, s van szerencsénk a bizottság véleményét és észrevételeit (külön ide csatolva) teljes tisztelettel előterjeszteni.

A mű, melynek czime „Közgazdaság és közmivelődes a Székelyföldön“ négy fő-szakaszra van osztva. Az első szakasz: a Székelyföld és népe, földrajzi, természet- és földtani és ethnographiai tanulmány; második szakasz: mező- és erdőgazdaság, a földmiveléssel, szálló- és bortermeléssel, kertmivelés, állattenyésztéssel foglalkozik, tartalmazván még a mezőgazdasági rendszer bírálatát és némely javaslatokat, tüzetesen foglalkozván az erdőgazdasággal is; a harmadik szakasz tárgyalja az ipart, kereskedést és pénzügyet, s a negyedik szakasz a közmivelődesét és tantügyét. Ezek szerint nemcsak maga az osztályozás olyan,

mely tárgyát kimeríti, hanem a részletek is szakszerű tárgyismerettel és lelkiismeretesen vannak előadva. A bizottság egyhangu véleménye szerint e mű a kitűzött pályázati kérdés céljának megfelel s az egylet pályázata sikerültnek mondható.

Ezzel nincs az mondva, hogy e műnek is apró hibái ne legyenek, melyek a bizottság figyelmét ki nem kerülhették, s melyeket szerző az idecsatolt mellékleten kiigazítás végett meg is találhat. Felhozhatnók azt is, hogy az erdőség fontosságát és felhasználhatóságát a szerzőnek még jobban kellett volna ismertetni és részletezni, hogy a székelyek mezőgazdasági s házi ipari eszközeinek gyarlósága még kirívóbban feltűntetendő és megbírálandó lett volna; és felemlítendő, hogy a birtokszerzethetésnél és a feldarabolásnál vagy osztásnál mily befolyása volt és van az ősiség eltörlésének és az osztrák polg. törv. könyv 1854 óta érvényességének; hogy a székely jogtörténetet ne a Leopold diplomájánál, hanem legalább Verbőczinél kezdhette volna, ha már nem Hunyady Jánosnál; hogy az általa helyesen ismertetett cseléd és munkás kéz kivándorlásának, mint olyannak is megakadályozásáról vagy nyugat felé irányzásáról többet mondhatott volna, mert szerző vigasztalása, hazánk és a székelyek keleti missiojának ily módon való teljesítése felől felette problematikus. Még azt is felemlithetnők, tisztelt választmány, hogy a mű egy pár helyt áradozó stylusba csapongva elveszti tárgyilagosságát, szükségtelen felszólamlásokba tör ki, más helyt pedig bizonyos naivitást árul el, hogy beszéd módjában némi sietőség és a tájshólás tulbősége mutatkozik, hogy Háromszék és Udvarhelyszék mélyre ható ismertetései mellett Marosszék némely részében, mint szőlő- és bortermelés, kertmivelés stb. tekintetében több részletezést is meg birt volna.

De mindezek mellett, tisztelt választmány, a mű a maga egészében oly elismerést érdemlő gazdasággal, a tervezés és megalkotás oly életre való épségével lép előnkbe, hogy a bizottság e felett való meglegedését minden tartalék nélkül közölni óhajtotta.

Ama sokszor megáldott és megénekelt, sokszor félreértett és lenézett, ama sokszor és sokat szenvedő, de önmagáról soha le nem mondó és valóságban maig élő székely népnek és földnek

oly alapos ismerők s hű barátok kellenének, mint e műnek még eddig ismeretlen szerzője.

A megbízható és alapos adatok gazdag gyűjteménye, a dolgok beható ismerete, a bajuk és nyomoruságok éles bonczolása, az okok keresése és megtalálása, az összehasonlító elméletek, a nem takargatott beteganyagok és el nem hallgatott hibák feltárása, az alkalmasnak ígérkező gyógyszerek helyeselhető megválasztása, a jelennek hű képe s a jövőnek javított kilátásai és szép reményei egyaránt bizonyosságai a gazdag ismeretű férfinak s a melegkeblű hazafinak.

Mindezeknél fogva, tisztelt választmány, bizottságunk a kitűzött jutalmat a beérkezett pályamű részére egyhangulag kiadandónak véleményezi, föltétlenül csak azt látván szükségesnek kikötni, hogy a bíráló bizottság által megjelölt kisebb hiányok szerző által a kinyomatás előtt, a mennyire lehet, pótoltsanak s kiigazittassanak.

Budapesten, 1878. évi június hó 1-én. Deák Farkas, a bizottság előadója.

Ezeknek meghallgatása után a közgyűlés a kitűzött 1000 frt pályadíjat a beérkezett, s a fennebbiek szerint megbirált pályamű szerzőjének kiadni határozza. A jelzés lepecsételt levél az ülés színén felbontatván, abból említett mű szerzőjeül Kozma Ferencz, a sz.-kereszturi állami tanítóképezde igazgatójának neve tűnt ki, mire általános éljenzés következett.

Elnök indítványozza, hogy ámbár szerző a közgyűlésen e perczen nincs jelen; de mivel a reggeli órákban itt a gyűlésben résztvett, egy küldöttség által hivassék meg a közgyűlésre, s a pályadíj neki itt a gyűlés színe előtt adassék át. — Ezen indítvány elfogadtatván, a kiküldött bizottság kíséretében Kozma Ferencz a közgyűlésen általános éljenzéssel fogadtatik.

Elnök ekkor előadván a pályázat eredményét, s meleg üdvözet kíséretében átadván neki az 1000 frt pályadíjat: erre a pályadíjnyertes író mély megindulással, hosszabb kitűnő beszédben köszönetet mond a reá nézve nagybecsü kitüntetésért, halálját fejezi ki az egyesületnek, mely

neki alkalmat adott e dicsőségre, s készséggel igéri, hogy a bíráló bizottság által tett észrevételeket művének átnézése alkalmával lelkiismeretesen igyekezik kijavítani, a megjelölt hiányokat pótolni.*) Erre megint hosszas éljenzés következett.

A közgyűlés egyszersmind elfogadja a közp. választmány azon indítványát, hogy a kinyomtatandó könyv lehetőleg olcsó árban árusíttassék, s az egyleti tagoknak félárban adassék.

Egyébaránt a kinyomtatás és további intézkedés a közp. választmányra bízatik.

12. Előadatik a közp. választmány indítványa az iránt, hogy a székelyföldi ipari és műipari figyelemre méltóbb tárgyakból Budapesten ez év őszén egy kiállítás lenne rendezendő, az orsz. képzőművészeti egyesület sugáruti palotájának a műipari osztályában, hol Pulszky Károly, a műipari osztály öre nemcsak helyiséget ígért átengedni, hanem buzgó közreműködését is felajánlotta ezen székelykiállítás érdekében.

Felolvastatik a közp. választmány tervezete is.

A közgyűlés helyesléssel fogadja ez indítványt, annak kivitelét a közp. választmányra bizza oly megjegyzéssel, hogy csak oly darabok állíttassanak ki, melyek a székelyiparnak s műiparnak a nagy közönség előtt becsületeére válhatnak, és ha ilyen czikkek a kiállításához megfelelő mennyiségben fognak rendelkezés alá jönni.

13. A marosvidéki választmány két indítványt jelent be, u. m. :

a) hogy miután többfelé szóban forog a kir. táblának esetleg M.-Vásárhelyről más városba való áttétele, intéztessék kellő indokolással felterjesztés a kir. kormányhoz az iránt, hogy a kir. tábla minden körülmények közt hagyassék továbbra is M.-Vásárhelyen ;

b) intéztessék felterjesztés az illető ministeriumhoz egy M.-Vásárhelyt felállítandó ipariskola szükségessége iránt.

Továbbá :

*) Ezen ígérését lelkiismeretesen teljesítette is.

c) Száva Farkas tanár indítványozza, mondassék ki, hogy a ki 10 évig évenként 1 frtot fizet egyletünk pénztárába, az egyesület pártoló tagjának tekintetik.

d) Orbán Balázs az elnökhöz intézett levélben indítványozza, hogy a finomabb szalmafonás elsajátítása céljából Bözöd-, Eséd-, Vágás- és Jobbágyfalva községekből küldjön fel az egyesület egy-egy leányt Budapestre egyenként 100 frt segélylyel, hogy ez által a házi-ipar ezen ágának említett községek vidékein lendület adassék.

e) Hasonlókép Orbán Balázs indítványozza, hogy az alapszabályok azon szakasza, mely szerint a közgyűlésen csak olyan indítványok jöhetnek tárgyalás alá, a melyek legalább 2 hónappal előbb a közp. választmánynak bejelentettek, — változtattassék meg oly módon, hogy indítványokat esetleg a közgyűlésre is lehessen beadni tárgyalás végett. — Végre

f) Tarczali Endre, tagtársunk, a háromszéki vidéki választmány megbízásából indítványozza, hogy a sepsi-szent-györgyi szövészeti tanműhelyben tanuló Mihály Andrást az egyesület 2 évre küldje ki Szászországba a szövészeti iparban való tökéletesebb kiképzés végett.

Élénk vita után a közgyűlés abban állapodott meg, hogy miután az alapszabályok 9. §-sa értelmében csak azon indítványok tárgyalhatók érdemlegesen a közgyűlésen, a melyek legalább két hónappal előbb a közp. választmányhoz beadattak, s annak véleményes javaslatával terjesztetnek a közgyűlés eleibe: a fenebbi indítványok mind tétessenek át a közp. választmányhoz előleges tárgyalás, intézkedés s esetleg a jövő közgyűlés eleibe véleményes javaslattal leendő terjesztés végett.

Ezzel a gyűlés 2 óra tájon véget érván, a jelenváltak a Maros-vidéki választmány által rendezett közébedre mentek. Más nap 9 órakor a közgyűlés újból megnyitattván Hajós János elnök által.

13. Először is az egész közgyűlés folyamáról szerkesztendő jegyzőkönyv hitelesítésére

megbizátnak: Knöpfler Vilmos, Borosnyay Pál és Bereczky Sándor orsz. képviselők.

14. Ezután bemutattnak többenmü szövet-darabok, a sepsi-szent-györgyi szövöde által készítették, és egy pár szép fametszvény, melyeket a sz.-kereszturi állami tanítóképezdéhez alkalmazott műmetsző, Péter Ferencz, készítet.

A közgyűlés tagjai meglelégedéssel szemlélték ezen figyelemre méltó darabokat, melyek a székelyföldön fejlődő házi-ipar örvendetes lendületéről tesznek tanuságot, s ajánlja a közgyűlés ezen sikerült czikkeket a fennebbi 12. p. alatt említett, Budapesten rendezendő székely ipar-és műiparkiallítás tekintetéből a közp. választmánynak.

15. Most a fennebbi 10. ponttal kapcsolatban elnök bemutatja László Ferenczet, az egyesület költségén kiképzett vinczeller mestert.

Éljenzéssel üdvözöltetik.

16. Ezek után a felolvasások következtek.

a) Tolnay Lajosnak ez alkalomra irt: „A székelyek Árpádnál Halics várában“ czimü költeményét olvassa Deák Lajos.

Az emelkedett hangulatu, kitünő költeményt a közönség zajos éljenzéssel fogadta.

b) Szentiványi Kálmán, alispánnak „Marosszék ismertése“ czimü adatokban gazdag és művészi összeállítású felolvasása

hasonlókép általános, élénk éljenzéssel fogadtatott; a nagy becsű felolvasás hatását nevelte a szónoki szabatos előadás is.

c) Száva Farkas „Marosszék és Marosvásárhely multja s jelene“ czimü, több szakaszból álló becses művéből egyes részeket olvasott fel —

melyek szintén általános elismeréssel fogadtattak.

d) Valamint Székely Ádám, levéltárnok, tudományos búvárkodásai M.-Vásárhely történelmi multjából, melyet Lénárt József segédtanár olvasott fel —

általános elismerésben részesültek. S határozottatott egyszerűsmind, hogy a közgyűlésen felolvasott, fennebbi becses munkák — szerzők szives beleegyezésével — egyesületünk jövő Évkönyvében adassanak ki. Az érdemes felolvasóknak pedig a közgyűlés meleg köszönetet szavaz, hogy nagy

becsü műveikkel közgyűlésünket ünnepélyesebbé s marandóbb becsüvé sziveskedett tenni.

16. Ezzel a közgyűlés hivatalos tárgysorozata kimerítve lévén, Ajtai Mihály polgármester M.-Vásárhely sz. kir. város közönsége nevében meleg bucsú-szavakat intéz a közgyűléshez, megköszönvén, hogy a közgyűlés itten tartásával a város történetét a Székely egyesület egy pár emlékezetes nappal gazdagította, s áldást kívána Székely egyesület hazafias törekvéseire.

Erre Hajós János elnök, meghatottan válaszolt, a közgyűlés hálás köszönetét fejezvé ki a nemes város sokképen kimutatott ősi vendégszeretetéért, melyekkel a közgyűlés idegen tagjait elárasztani és lekötelezni sziveskedtek. Elnök köszönetet mond a buzgó rendezőknek is fáradhatatlan közrejárulásukért, s biztosítja mindnyájukat, hogy a kik messzünnen jöttek ide, állandó kedves emlékekkel távoznak most megint szét, a nemes városnak s itteni barátainknak áldást, boldogságot óhajtva.

A fennebbi búcsubeszédék hosszas éljenzéssel s meleg kézzszorításokkal fogadtattak.

Ezzel a közgyűlés bezáratott.

Emlékezet okáért ide jegyezzük a közgyűlésen kívül, de azzal kapcsolatban történteket.

Mindenek előtt feljegyezzük, hogy ugy M.-Vásárhely sz. kir. város közönsége, mint a közgyűlés előtt megalakult maroszeki vidéki választmány a legszivesebb meghívásban részesítette egyesületünk közgyűlését, és minden intézkedést megtettek, hogy a közgyűlés teljes sikerrel tartassék meg.

Szeptember 7-én reggel érkezett meg Hajós János elnök néhány egyleti tag kíséretében. Az indóháznál Dr. Knöpfler Vilmos, a maroszeki vidéki választmány elnöke (a polgármester jelenlétében) hazafias, meleg üdvözlettel fogadta. Mire az elnök hasonlókép szívből üdvözölte a jelenvoltakat.

Az nap estve ismerkedési estély volt nagyszámu közönség jelenlétében, és vidám, szellemes pohárköszöntések közt. Ezt

megelőzőleg igen sikertült concert folyt le a Hungaria vendéglő nagy termében.

A közgyűlés napján, szept. 8-án délben közebéd tartatott, száznál több egyleti tag és több vendég (kivált a katonatiszti karból) részvételével. Az első pohár a király és királyné Ő Felsegeikre, a trónörökösre és a kir. családra emeltetett Hajós elnök által, rendkívül nagy éljenzés közt. Azután az egyesületre, annak elnökére, stb. stb. emeltettek szellemes pohárköszöntések.

Estve fényes bál volt az Elbaszigeten, mely rendkívül nagy és diszes társaság részvétele mellett reggelig tartott.

Előbb kellett volna emlitenünk, hogy szept. 7-én, az elnök megérkezése napján, Dr. Z. Knöpfler Vilmos, marosvidéki választmányi elnöknél igen diszes és jó kedélyű ebéd tartatott, minden eleganciával és kedélyes felköszöntésekkel fűszerezve.

Szeptember 9. és 10-én Filep Albert kir. tanácsos és kir. tanfelügyelő, Kozma Endre kir. ügyész, Tompa Gyula kir. közjegyző stb. versenyeztek abban, hogy az idegen vendégeket a legszívélyesebb ebéddel s vacsorával ellássák, s őket igen dús vendégszeretetökkel elárasszák.

Szeptember 9-én délután a városi kitünően szervezett tűzoltó-egylet tartott nagyszerű tűzoltási-, s azután diszgyakorlatot, Lázár Benedek városi főkapitány és főparancsnok (diszfőparancsnok Dr. Knöpfler Vilmos) vezérlete alatt. Hajós János székelyegyleti elnök a legteljesebb megelégedését fejezte ki a tűzoltók parancsnokának kitünő gyakorlataik felett. Mire Lázár főparancsnok felelt oly értelemben, hogy a tűzoltó-egylet megelégedéssel veszi a Székelyegylet elismerését. Fennebb kellett volna emlitenünk, hogy az elnök megérkezése napján, szept. 7-én d. e. az ő jelenlétében diszes társaság szemlélte meg a „Teleki-tékát“ és a ref. főtanoda könyvtárát s természettani gyűjteményét.

Végre szept. 10-én estve az elnök, titkár, és több távoli tagok, az indóháznál még egyszer meleg búcsut vettek Ajtai Mihály polgármester urtól és M.-Vásárhely sok tekintélyes polgárától, kik az indóházhoz még egy „Istenhózzád“-ra gyűltek össze.

Mindezek után az igazságnak megfelelőleg feljegyezhetjük, a „Székely mivéldési és közgazdasági egyesület“ életében a legfontosabb és legszebb napok közé fognak tartozni azok, melyeket ezen közgyűlés alkalmával M.-Vásárhelyen eltöltöttünk.

Isten áldja meg a nemes várost, hazafias lakóit és itten tartott közgyűlésünket lelki és testi áldásaival és sok sikerrel!

Ezen jegyzőkönyv hitelesítéséül, Budapesten, 1878. okt. hó 18-án.

Hajós János, s. k.
az egyesület elnöke.

Buzogány Áron, s. k.
az egyl. titkára.

Z. Dr. Knöpfler Vilmos, s. k. Borosnyay Pál, s. k. Berecski Sándor, s. k.
a közgyűlés által kiküldött hitelesítő biztosok.

IV.

A székelyek Árpádnál Halics-várában 889.

Tolnai Lajostól.

A „Székely miv. és közigazd. egyesület“ 1878. szept. 8-án, M.-Vásárhelyt tartott közgyűlésén felolvasta Deák Lajos.

Hargita aljában — csöndes nyári éjen
Felsohajt a pásztor : mi ez, mire véljem ?
Csattogás, de mint a kardok csattogása,
Dobogás, de mint a lovak dobogása . . .
Emberi kiáltás : jötte akárhonnán,
Daru így nem rebben, holló így nem horkan !

„Pásztorok vigyázzunk honnan zug, merről tör ?
Atyafi kiáltás erdőből, felhőből — —
Székelynek én vélem“ — — „Hunnak én
találom :
Nincs ez a szó sehol széles e világon !“

„Ahol az égen is minden csillag mozdul :
Fiastyuk felszökött, gönczöl-szekér fordul ;
Nagy medve nagy fejét szügye közé vágta :
Bika hegyes szarvát öklelésre tárta ;
Oroszlány ott rázza aranyos sörényét ;
Buta kos bámulva nyilasok közé lép — —
A tündöklő téjut : Csaba király hídja,
Égnek országútja — kivilágosítva !“

Mennyi nép ! Sisakjok hogy játszik a
fényben !
Kopjások, nyilasok szakadatlan végben —
Csaba lesz, Csaba az Csaba király népe :
Székelyek, pásztorok, elébe, elébe ! . . .

Egyszer, de csak kétszer a nap alig kél fel:
Budvártól Meszesig lóra kap a székely.
Indulnak hogy merre? Örömet megírnám,
De csak annyit tudok: a fejük Zandirhám.
Robognak vad sziklán, zuhatag vizeken,
Könnyen is, szépen is, sebesen, édesen,
Erdő velök indul, velök fut a patak,
Magok paripáik meg ne fáradjanak,
Meg ne szomjazzanak. —

Magas dombon fénylik Halics tornyos vára,
Árpád ott hadával pihenésre szálla,
Gazdag fejedelmek, népek körülvevők,
Elhozták békeért birodalmuk felét.
Asszonyaik szépét, lányaik virágát
Feleségül nekik kínálva kínálják.

Rengeteg erdőt ott vágta utakká,
Kődbe lakó sziklát simítottak hidakká,
Csakhogy e nagy felhő, e szörnyű zivatar,
Csakhogy ez özönvíz csapjon odább hamar.
Oh magyar! mekkora vala neved akkor!
Oh magyar mostanra mi maradt meg abból?
Rettenetes kardod, fejedelmi orczád . . .
Mint az istenekhez, úgy szólunk ma hozzád!
Mint az égieknek ünnepet szentelnek:
Ugy szentelünk mi itt ünnepet nevednek.
Nevedet, a dicsőt énekekbe mondjuk,
Homlokod szent fürtjét borostyánba fonjuk.

. . . Sugaras hajnal volt, hogy a magyar s székely
Egybetalálkozott testvér-öleléssel.
Ott a fejedelmek szemei láttára
Árpád Zandirhámnak borult a vállára,
Áldoztak, toroztak, nagy vigan lakoztak,
Attila, Csaba is bizony ottan voltak.
A csillag megállott, nem akart lemenni,
„Istenek ünnepe — mondá: nincsen ennyi!”
A nap alig tudott utat törni — alig —
Először volt hosszú várnia hajnalig.

Mikor eltölt tiz nap, meg el sok vidám nap,
Zandirhám megszólalt: „Minket öcsém várnak!”
„Hol?” kiáltott egész megdöbbenve Árpád,

Hogy ehol a székelj rakja össze sátrát.
„Micsoda? Elmennek?” „Elmegyünk.”

„De hová?”
„Még a madárnak is megvan ő otthona.”
„Hát szerte nyájakként élődjünk, huzódjunk?”
Villámos felhőkként, de egybefonódjunk,
S hegyekre, völgyekre, szárazra, tengerre,
A merre lecsapunk: csapjunk le egyszerre.
— Érezze meg a hely, mint a vad paripa,
Hogy a ki rászökött, parancsoló ura!”

Felzug a sokaság egetverő „igy“-gyel.
Szivekben fogamzott örök erős frigygyel,
Fekete besenyők, szőke haju jászok,
Széles vállu kun-nép, sugár szép kozárok.
Előd vajda népe, Hubáé, Acsádé.

Leveszi sisakját őszhaju Zandirhám,
Mozog az ajaka, szólni akar nyilván.
Mint tiszta éjfélen mi mély a csendesség:
Olyanban az aggot beszélni engedték.

„Négyszáz esztendeje — magam abból éltem
Kerek egész százat, másik százat félben: —
Hogy hegyeink között küzdünk ébren — várva
Attila fiára, szép Csaba királyra.
Irva vagyon köztünk, szájról-szájra vettük:
Egyszer a nagy égen, hogy megjő érettünk.
A merre a tejut tündökölve mégyen,
Ott láttuk, hogy hozná népét a nagy égen.
Ti voltatok! — —

Hozott az ősök istene,
Hirdesse a világ minden szögelete!
Oh mikor ők jönnek, a kardjok nem csattog:
Mint a szél, ugy simul paripa alattok.

Maros vize holott tündérvölgygyé tárul:
Ott száll alá Csaba csillagos utjáról.
Keleten, éjszakon hejh ti kevély népek,
Délen, de nyugaton hejh hogy elenyésztek!
Akkor a mi nevünk tündöklék, sugárzik!
Erdő, mező zsoldját akkor nekünk hozza;
Széles folyam halát minékünk áldozza;
Akkor e királyok, itt e fejedelmek:
Tisztességet akkor nekünk cselekednek! . . .“

Édes mosolylyal szól Álmos fia Árpád :
„Nem ugy lesz ez bátya. Csaba másut vár rád.
Itt ereszkedünk mi! a két testvér alá:
Mintha csak Attila vagy Csaba mondaná.
Irva vagyon nálunk a népe, királya,
Mely föld kiről szakadt, mely nép kire szálla:
Csillagok járását jobban nem esmernénk.
Balra Gelo király . . .’ „Oláh népe vagyon — —“
,Tuhutum meg Szabolcs erőt vészen azon.
,Bodrognak, Laborcznak le egész Sajóig —‘
„Három kis királynak országa húzódik . . .“
,Ménmarót, görög Glád, gazdag földü Zalán.
Fehér a kenyere, bora tűz asztalán.
Vadja, hala bőven — —‘ „Tudom, meg aranyja . . .“
,Székelyé, magyaré, csak együtt akarja!’

„Menjetek, menjetek. Nagy isten kíséren
Szép nap ragyogásán, sötét ködös éjen!
Fegyveretek élén a szerencse járjon,
Erőt vehesetek sok népen, királyon.“
Ha győztök . . . vesztetek: bizony megérezzük,
Hulló hőseitek, együtt megkönyezzük;
Ha fordulna a sors — mert fordul ám az is,
Gazdagabb kisebbre ha rászorulna is:
Nem lesz olyan sötét, hogy meg ne találjunk.
Menjetek! De minket isten köt a földhöz,
Ellák, Irnák — melyet Csaba vére öntöz.
Ott kell nekünk lakni, hegyeinket védni,
Mig reájuk várunk: addig leszünk nép mi!

De irjatok törvényt: metszessétek kőbe,
Időről, időre — ezer esztendőre;
A mit ti akartok: azt akarjuk mink is;
A mi ott ünnep lesz: ünnep leszen itt is!
S átkozott legyen, ki e kötést felbontja;
Magyart, ki a székelyt veti két táborra:
Sir annak, de soha-bé ne vegye testét,
Hollók, fenevadak szerte repegessék;
Anyaföld nyugvásra vissza de ne váltsa:
Domb meg ne nyugtassa,
Por meg ne porlassza! — —“

V.

Maros-szék ismertetése.

Irta:

Szentiványi Kálmán.

A „Székely egyesület“ 1878-ki közgyűlésén felolvasta a szerző.

Az egykori bécsi reactio által nem válogatott utakon s eszközökkel kierőszakolt fegyveres forradalom gátolta a magyar nemzetet abban, hogy a rohamosan egymásra torlódott szabad eszméket már 1848-ban a békés fejlődés biztos talajába ültethesse.

A lángoló szivekben csak honolt az érzemény, s a fegyvereknek élére tűzve a jognak jelszava — melyet kivivandók valának.

Egy gyászos korszak jött ezután, csoda, hogy vége van, oly hosszú volt, mialatt nemcsak, hogy a nemzeti fejlődés lehetősége hiányzott, hanem nemzeti lételünk létalapjai voltak komolyan megtámadva.

Erőltetett napsugár keltette fel bódálmából a nemzetet 1861-ben, hasonló ahoz, mely a zivatart rejtő felhők mögül erőltetett hévvel csak pillanatra kitör, s melyet már a második pillanatban a zivatarnak újabb rohama követ épen, mint 1861-ben az akkori szabadságnak erőltetett hevét a reá következő 5 évi lehtëző provisorium.

Ily keserű megpróbáltatások után — „megfogyva bár, de törve nem!“ — jutott a nemzet, hazánk bölcsével élén az 1867-iki közjogi kiegyezkedés által egy békés fejlődésű alkotmányos szabad állam ígéretföldére.

Az állam forrongott, miként a méhkas, melyben mindenkinek helyreraknia valója van.

És vették kezdetüket s realizálódnak rendre a számos reformtörekvések.

Maga a magyar állam ment legelől, s apró méhei a nagy államkasnak sem maradtak ám hátra — végezte az egyes azt, mit a hazafi kötelesség osztályrészéül juttatott, s a munkát, melynek teljesítésére egyesek ereje nem volt, elégséges társaságokká alakult, egyesek megfeszített s összesített erővel igyekeztek s igyekeznek végezni.

Igy állott elő s még folyton keletkezendőben van egész raja a társaságoknak és egyesületeknek, melyek a társadalomnak elvontabb vagy kiterjedtebb rétegében culturalis és materialis irányban a jóllét nemes célját elérni törekesznek.

Egy ily társaságot van szerencséje ez alkalommal is a székekelyek fővárosának, szerény falai között igazi székelly vendégszeretettel s teljes hazafiui bizodalommal üdvözölni!

„A székelly mivelődési és közgazdasági-egyesület“ személyében, mely az erdélyrészi magyarság egyetlen erőteljes zömének, a nemes székellységnek jólléte előmozdítására hazafiui lelkesedéssel egymás köré sorakozott. Érezzük mi mindnyájan, miként testvéri bizalmunk, s őszinte csatlakozásunknak, a társaságba való minél tömegesebb beállásunk által adhatánk vala legkiáltóbb kifejezést.

Azonban legyen mentségünk első helyen az idő, mely szabadabb fejlődésünk első pillanatától máig rövidebbre terjedt, mint azon igen fontos keblly teendőknek egész hosszú sorozata, melyeket nagy fáradsággal s nagy áldozatokkal eddiglen is csak részben küzdhattünk ki.

Ugyancsak igen alapos mentségünkül szolgáljon másfelől azon általános ismert körülmény is, miszerint általában közérdekű s egyenkint méltó hazafiui támogatást igénylő társulatok, egyletek és általánosabban ugynevezett közczélok oly tömegesen veszik (épen a fokozódó fejlődésnél fogva) igénybe az egyesek különben kész áldozatkészségét, hogy a legpangóbb, kereskedelmi-, ipargazdasági- s így pénztelen pénzviszonyok között tet-

tekben méltóképen teljes áldozatkészségünket kifejezni képesek alig vagyunk.

Valóban elszorul lelkünk, midőn arra gondolunk, hogy alkotmányos szabad fejlődésünk 10 éves korszaka alatt alig volt egy-két év, mely alatt a természet és munka adományai az állam polgárait a modern állami s társadalmi reformtörekvésekkel mind fokozatosabban igényelt terhek hordozására káros megfizetések nélkül képesítették volna.

De jőni kell jobb időknek, a magyarok Istenének választott népe ez, s nem hiában mondotta erről a legnagyobb magyar, hogy: „a magyar nem volt, hanem lesz!”

S hogy valóban lehessen, erre vállalva legelső helyen önmagunknak kell törekednünk.

Mert régi, igaz mondás az, hogy Isten is csak eképen segíthet meg! Tekintélyes mérvben törekszik ezen cél felé maga ezen egylet is a már röviden körvonalozott irányban, és épen ezért nekünk addig s azután is, míg kedvezőbb anyagi viszonyok minél tömegesebb pártolásra nyújtandnak kedvező alkalmat, folytonos és tántoríthatlan törekvésünk marad ezen nemes célú egylet teljes életrealizálására kitelhető erőnkkel munkálkodni.

És már most, előbbi kitérésem után bevezetésem eszmenetét véve fel, ugyancsak az erők egyesítésének alapeszméje s ez által a közigazgatásnak biztosabbá tétele helyezte előtérbe a vármegyék kikerítésének kérdését is.

Ugy ezen, valamint alkotmányos uton jött egyéb, a haza egyeségére s javára célzó reformtörekvéseket még ősi jogainak feláldozásával is mindig hazafi készséggel tudta fogadni azon nemes székely szék, mely Maros-Vásárhelyt, a székely fővárost veszi körül, s melynek politikai s közjogi létezése „Marosszék” nevezet alatt nemesi czimerével együtt ma már a nagybecsű történelmi adatok közé tartozik.

Azonban engedtessek meg nekem, hogy mielőtt a phanteon ajtai ama becses történelmi adatok előtt lezárulnak, lehessenek ama vegyész, a ki ezen nagy és szép új vármegyét alkotó elemeire rövid időre felbonthassam, s kiválasztván abból a kies volt: Maros székely széket, méltó tisztelettel a mult iránt, s becses jelen-

létök egyszerű emléklapjául, csekély erőmhöz önök előtt, uraim, mint a „Székely mivelődési és közgazdasági egyesület“ mélyen tisztelt közgyűlése előtt, annak lehetőleg rövid ismertetését vázolhassam.

1. Marosszék földrajzi fekvése.

A volt Maros székelyszék a magyar birodalom erdélyi részének központján terül el, határos volt keleten Gyergyó- és Udvarhelyszékekkel; délen ugyancsak Udvarhelyszék és Küküllővármegyével; nyugaton Küküllő- és Tordamegyékkel, végre északon ismét a volt Tordamegyével.

Ezen körül határolt terület Lenk szerint fekszik az északi szélesség: $46^{\circ} 22' 33''$ — $46^{\circ} 40' 30''$ és a keleti hosszúság: $41^{\circ} 53' 20''$ — $42^{\circ} 54' 0''$ -ig terjedő fokok között.

2. Terület.

Kiterjedése: 24.8 □ mértföld s így a Székelyföldnek $\frac{1}{8}$ -át teszi ki, előbbi területből:

a) Szántó	105.451 hold	1423 □ öl
b) Kert, rét, kaszáló	38.421 „	1344 „
c) Szőlő	2.701 „	994 „
d) Legelő	30.716 „	654 „
e) Erdő	59.724 „	1512 „
f) Nádas	719 „	79 „
g) Terméketlen	10.887 „	732 „
s így összesen	248.623 hold	338 □ öl

3. Földkönyvi felvétel eredménye.

Ezen összes terület a régi földkönyvek 376.332 helyirási száma alatt foglal helyet, tehát ugyanannyi nagyobb apróbb birtok darabból áll, s tehát 126.512 helyirási számmal több, mint a hány holdja van.

4. Hegyek, erdők.

Egyetlen havasa a „Bekecs“, 1278 méter vagyis 4034 lábnyi magas, mely a lankásabb szakadát bérceivel függ össze, ugyanitt összpontosul a szék területén levő legnagyobb és egy

tagban osztatlanul fennálló birtoktest, mely 16,000 holdnyi kiterjedésben örökre feloszthatatlanul a marosszéki nemes székely birtokosságnak évenként közézelokra jövedelmező tulajdonát képezi.

Ezen egyetlen havas területnek főállománya következő: bükk 10,199 holdon, fenyő 3399 holdon kitűnő minőségben.

Hegyei általában lankásak s több helyen erdőségekkel vannak borítva.

5. Éghajlat.

Éghajlata enyhe, igen kellemes s helyeinek kevés kivételével majdnem mindazt termeli, a mit magyar hazánkban termelnek.

6. Vizek.

Három nagyobb folyó szeli át ezen székely széket, a Maros, Nyárád és Küküllő, melyek mindenikébe számos apróbb patakok ömlenek, ezen kívül a mezőséggel határos résznek vannak tavai, Bánd-, Kölpény-, Sámsond- és M.-Madarason.

7. Talaj.

Talaja a nevezett három folyó öntözte völgyeiben nagyobbára televény homokföld, hegyei a havas körül igen kövesek, a többi oldalakon agyagos, mely utóbbiak mivélése rendkívüli szorgalmat igényel.

8. Kövek.

Kövei között nagyobb mennyiségben előfordulnak cserkő (trachyt), homokkő s a folyam medrekben s a partokon az utak kiváló fedanyaga a vegyes kavics.

Havasos vidékünkön előfordul vaskő, sőt arany- és ezüsterek is Kőszvényesenél, Szent-Istvánnál, mivelés alatt azonban egy sem áll. Legdusabb azonban e vidék sóban s vannak számos sóskutai is.

Ásványos — hajtó tulajdonu — forrása Csávás és Sámsond határán van.

Közlekedési utai: Állami, törvényhatósági, járási és községi érdekűek.

9. Közutak.

Az állami utak csakis 4 mértföldnyi hosszban huzódnak a szék határain belül át.

A közérőn fentartott egyéb hatósági utak hossza 25 mértföld hosszát tesz ki, melyet évenként rendes és rendkívüli eltérésekkel 45,384 gyalog és 18,884 igás napszám tart fenn, mely napszámoknak egyrésze (kézi 40 krajczár, igás 1 frtjával) évenként megváltatván, ezen közmunka-váltáságpénzek képezik az utfenntartási pénzalapot, melyből a szükséges műtárgyak építtetése s fedanyag részbeni előállítás, kihordatása eszközöltetik, ezen pénzalap évenként 11—14 ezer frtig váltakozott.

A községi ugynevezett vicinál utak községi közérőn tartatnak fenn.

Fontosabb utvonalok : m.-vásárhely—magyaros-szovátaí 7²/₈ mrtföld ; sóvárad—balavásári 3⁶/₈ mrtföld ; maros-vásárhely—m.-bándi 2⁶/₈ mértföld ; m.-vásárhely—rücsi 3⁴/₈ mértföld ; tompa-nyárádtői 4³/₈ mértföld ; n.-ernye—k.-remetei 3³/₈ mértföld hosszát tevő vonalok.

10. Népeesség.

Marosszék népesedési viszonyait, illetőleg következő adatokat állíthatom össze :

Az elébb leirt egész területen van 3 nagy és 125 kis község.

A 128 községben van 18,498 lakóház s e házakban összesen 19,486 lakó-fél.

Összes népeessége 79,720 lélek.

11. Népeesség viszonya a területhez.

Ezek szerint esik 1 □ mértföldre átlag 5 község, 771 lakóház, 812 lakófél, 3322 lélek.

És ha már most erdők, nádasok, legelők és a terméketlen területeket az összes területből levonjuk, marad 146,575 hold, 561 □ öl mivelés alá eső terület, a kertek és természetes kaszálók ide számításával.

Ezen mivelés alá eső területhez viszonyítva a népeességet, esik átlag véve 1 □ mértföld területre 9 község, 1321 lakóház, 1392 lakófél és esik 1 □ mértföldre 5694 lélek.

S így ehhez hasonló benépesedés nem található sehol az országban.

12. A népesség nem és állás szerint.

A meglevő népességből férfi 39,971, ebből nőtlen 22,161, nő 16,503, özvegy 1230, elvált 77; nő összesen 39,749, ebből hajadon 19,496, férjes 16,505, özvegy 3617, elvált 131.

13. A népesség vallás szerint.

A népesség vallás szerint következő számokban áll: ev. ref. vallású 41,541 lélek, róm. kath. 12,144, unitárius 7166, görög egyesült 12,231, görög nem egyesült 5452, zsidó 645, lutheranus 70, egyéb 471.

14. A népesség nemzetiség szerint.

Nemzetiség szerint a következő számokra oszlik az előbbi népesség: székely 60,851 lélek, oláh 17,683, zsidó, szász, cigány 1186 lélek.

15. A nép fizikai fejlettsége.

A népesség fizikai fejlettsége s erőteljességére leginkább az évenkénti katonaillesítés eredményéből vonható eléggé biztos tájékoztatás, ezen czélból három egymásutáni év (1874., 1875., 1876.) átlagos számítását vévén alapul, esik egy évre 1698 20 éves életkort elért s védkötelesnek összeirt ifju. Ebből tényleges hadiszolgálatra alkalmasnak találtatott évenként átlag 361 ifju.

És e szerint az évenként összeirt hadköteles ifjak az összes népességnek $2\frac{1}{2}\%$ -át, a katonai szolgálatra alkalmasoknak talált ifjak az összes népességnek $\frac{1}{2}\%$ -át, az összeirt védköteleseknek pedig évenként $22\frac{1}{4}\%$ -át teszik ki, s ha meggondoljuk, hogy Királyhágón inneni részekben az általános hadképesség az összes lélekszámnak csak kevéssel több, mint egyheted százalékát teszi ki, melyből Marosszék egykettőd százaléknyi hadképességi arányt mutat — ezen eredmény mindenestre egy igen erőteljes népre mutat.

16. A nép szellemi fejlettsége.

Az előbb részletezett népességnek szellemi fejlettségét illetőleg lássunk egynémely adatot a közoktatás köréből: Csak

olvasni tud 1679 férfi, 1684 nő; olvasni és írni tud 13,753 férfi, 5104 nő.

És így a csak olvasni, valamint írni és olvasni tudóknak mindkét nemen levő főösszege teszen 22,220 lelket, vagyis az összes népességnek csaknem egy harmad részét.

Van a 128 községben: állami és községi iskola 6, felekezeti 138, összesen 144 iskola.

1876-ban működött ezen iskolákban összesen 152 tanító, kiknek díjazása 30,370 frtot képvisel, vagyis ugyanannyit, — pár forint különbséggel — mennyibe volt Marosszék politikai igazgatása került.

A tanköteles gyermekek száma 6 évestől 15 évesig mindkét nemből 12,132 gyermeket tett ki az 1875. évben, melynek ugyanazon évben 31 százaléka rendszeren járt iskolába, az iskolázottak szorgalmi kimutatása ma már közel 70 százalékot mutat.

17. Egyletek.

Ugyanitt a népesség kulturális adatairól tévén említést, helyen valónak találom kiemelni, miszerint a székváros terjedtebb egyletei mellett Ny.-Szereda és M.-Bánd községekben igen szép virágzásnak örvendő olvasó-egyletek vannak, melyeknek több száz kötetre menő könyvgyűjteménye van; van ezen kívül M.-Bándnak önkéntes tűzoltó-egylete, s Ny.-Szeredának székely ifjakkól alakult dal-egylete.

Hirlapforgalom.

Ugyanitt helyén valónak találom előtüntetni azon hirlapok és közlönyök mennyiségét, melyek a kir. postahivatalok által Maros-Vásárhely és volt Marosszék lakosságának leadatnak.

E részben a helyi kir. postahivatal főnökének szivességéből nyert hiteles adatok tanúsága szerint leadatik összesen 63⁴féle különböző lap, összesen 1134 példányban.

Viszonyítva a lapok számát a város és szék népességéhez, esik 81 lélekre egy lap.

A leadott lapok 20%-a esik csak a vidékre.

A leadott lapokból: magyar szövegű 949 db, német szövegű 116 db., román szövegű 49 db., zsidó szövegű 14 db., francia szövegű 5 db., angol szövegű 1 db. Összesen: 1134 db.

Ezek között van : 19 szaklap 244 példányban, 13 szépirodalmi és divatlap 239 példányban, 23 politikai és vegyes tartalmu lap 438 példányban, 3 éleczlap 28 példányban, 5 különböző nem magyar nyelvi lap 185 példányban. Összesen : 1134 példányban.

A politikai és élez magyar lapok politikai színezetét tekintve : 319 példány kormánypárti, 147 példány ellenzéki.

18. Mezőgazdaság.

Marosszék mezőgazdaságát, s általában némely közgazdasági viszonyait az illető törvényhatóság fennállásának utolsó évében bekerült hivatalos adatok alapján következőkben ismertethetem :

Ugyanis 1874-ben művelés alatt volt 69,249 hold, 1875-ben már 72,683 hold ; tehát több 3434 holddal.

1874-ben ugar föld volt 32,889 hold, 1875-ben már csak 29,577 hold ; kevesebb tehát 3312 holddal.

A mi mindenesetre némi jele az intensiv gazdálkodási rendszer felé hajlásnak, erre mutat még a takarmány-növények fokozatosabb termelése is.

Azonban mellőzöm itt a részletesebb összehasonlító bonczolgotást, s kizárólag az 1873. évi mezőgazdasági eredménynek előtüntetését kísérem meg, miután a tudvalevő silány időviszonyok beszámítása mellett ezen évi adatok is eléggé biztos tájékoztatást nyújtanak, úgy a föld termőképessége, valamint a lakosság szorgalmát illetőleg.

Tehát a mondott évben művelés alatt állott földből silány idő s csapások miatt terméketlen maradt 3419 hold.

Tisztabuzával bevetve volt 7313 hold, holdankénti átlagos termés 14 bécsi mérő.

Elegybuzával 10526 hold, átlagos termés 16 mérő.

Őszi rozsossal 11500 hold, átlag termés 16 mérő.

Tavaszi buza és rozsossal 915 hold, átlagos termés 11 mérő.

Őszi és tavaszi árpával 285 hold átlagos termés 13 mérő.

Zabbal 7948 hold, átlagos termés 14 mérő.

Kukoriczával 28186 hold, átlagos termés 24 mérő csöves.

Kenderrel 809 hold, átlagos termés holdanként 13 mázsa.

Itt kiemelendőnek találom, hogy a legkedvezőbb talaj és éghajlati viszonyok, továbbá három nagyobb folyóinak vízbősége mellett ezen gazdasági ág oly silányul van felkarolva, sőt hogy a rostjai és megvával oly dusan jövedelmező len épen nem is termeltetik.

Ennek oka gondolatom szerint a távolról importált gyapot és lenge szöveteknek olcsósága.

Pedig különösen kidolgozott kenderének mind ereje, mind finomsága köztudomású.

Dohánynyal, mely ezen népnek igen tekintélyes pénzforrása volt, aránylag csekély, összesen is 658 hold plantáltatott be, holdanként átlag 4 mázsa silány terméssel, holott az átlagos termés 12—16 mázsa szokott lenni.

Megemlítem itt, hogy többször volt eset, midőn némely községeinknek egy évi dohánytermelés — a megszorított viszonyok mellett — 20—25 ezer forint jövedelmet adott.

Takarmány-növényekkel 1109 hold, átlagos termés 36 mázsa.

Természetes kaszálók átlag holdanként alig 12 mázsát adtak ki.

Termeltetett burgonya, borsó, bab, lencse a szükséges mennyiségben.

19. Mezőgazdasági eredmény.

Előbbiek szerint emberi táplálkozásra szánt növények 55956 holdon 1.436,706 husz kupás régi nagy véka aratási eredményt mutatnak.

Ebből belfogyasztásra átlag 16 vékát véve vagy egy évben, egy főre igénybe vétetett 1.275,520 véka, s így értékesíthető maradt 161,186 véka, s tehát oly kevés mennyiség, hogy a munka értékének felszámításával csaknem az egész mennyiség consumálnak mondható.

Zab és árpa 8073 holdon 226,474 régi nagy véka aratási eredményt mutat.

20. Földbirtok értéke.

A földbirtok értéke tetemesen csökkentnek mondható, s

mig csak néhány évvel ezelőtt az érték 100 frttal 700 frtig is váltakozott holdanként, ma már ezen érték felényire redukálható.

Az 1850-beli catasteri felvételkor volt 10,887 hold, 732 □ öl terméketlen, a tavalyi kiigazításakor találtatott 10,728 hold, 14 □ öl, tehát több, mint 25 év alatt 159 hold, 718 □ öl vált a fokozott szorgalom által termővé, e részben tehát az általános birtok-becs némi emelkedést mutatna.

21. Bortermelés.

A szőlőszet — bortermelés báró Apor Károly ur példaadó és szép sikerű fáradozásai után mind nagyobb és nagyobb lendületet nyer annyira, hogy ezen törekvést a közelebbi legsanyarubb bortermő évek sem voltak képesek bénítani.

Mindazon által a már eddig is 2701 holdra növekedett szőlőskert terület koránt sem felel meg a bortermelésre kiválóan alkalmas helyek mennyiségének.

Az alig közepes termésű 1874-ben az előbb meghatározott szőlős területen szüretelve lett 46,385 8 régi kupás veder must, jeles borai nemcsak a hazai, hanem a külföldi kiállításokon is, különösen a bécsi, londoni és az utóbbi szegedi borkiállításokon kitüntetésekert nyertek.

Nyers szőlőtől eladatott mintegy 284 mázsa.

És így az azon évi gyenge szüret eredménye az akkori piaci árak szerint 58,757 frt 55 kr. pénzértéket képviselt.

Egyáltalán borászatunk és kertészetünk körében igen érezhető hiány a gyakorlatilag képezett egyének kevés volta, kikből a korlátoltabb birtokviszonyok között levők is választhatnának s alkalmazhatnának.

Mennyire segítve lehetne e bajon, ha egyes mintagazdaságoknál minél számosabb ily egyének gyakorlati kiképeztetést nyernének! vagy pedig, ha éppen itt az ország közepén egy, a czélnak megfelelő képezde állíttatnék.

22. Gyümölcsészet.

Gyümölcsenyésztés, miután az előző években némi hanyatlásnak indult, újabban kiválóbb gondjai közé kezd tartozni a gazdasági közönségnek.

Közelebbről maga a székely havasi birtokosság saját költségén egy gyümölcsészeti vándor tanárt állított be Gegesi Kiss József személyében, kinek különösen a községi gyümölcsfa-iskolák beállítását tette kötelességei közé.

Nem is ok nélkül, miután az eredményekből ítélve, Marosszék kiválóan kedvencz hazája a legzamatosabb s legkellemesebb gyümölcsöknek; mindazáltal gyümölcsforgalmával még a világpiacra kivezetve nincs. — Kiválik továbbá kitűnően zamatos dinnyéivel, melyet igen messze földre hordanak.

23. Ipar.

Iparos, kereskedő az egész szék területén 161 iratott fel.

A népek természetes ösztönénél fogva rég ideje már ébredt tudatára székely népünk annak, hogy miután földje a nálunk példátlan benépesedés miatt mezőgazdasági tultermelésre nem elég, állattenyésztése nagyobb arányokban csak kevés helyein folytatható, egyéb gazdasági jövedelmeit, az állami-, megyei-, községi- és saját házi szükségek pótlása emészti fel a nélkül, hogy minden szükség hézag pótolva lehetne, mindezeknél fogva önként ébredt mondom rég időktől kezdve tudatára annak, hogy nép-iparczikkek meghonosítása által segítsen önmagán.

A nagy világ látta közelebbről Bécsben Marosszéknek változatos és számos nép iparczikkeit, s hogy látta és elismerésre méltónak ítélte, tanuskodnak erről ama dicsérő oklevelek, melyek különböző munkákért székelységünk egyesének kiszolgáltatva lettek.

Általában kitűnt házi szövetei, szalmakészítményei s kitűnő nád munkáival, mely utóbbiakból azóta évenként nagy mennyiség szállittatik ki külföldre, s ott, mint japáni készítmények, örvendnek kelendőségnek.

Kitűnik továbbá népünk legváltozatosabb tarkaságban előállított famunkáival; továbbá cserép-eszköz és anyag készítésével.

És még mennyire volna oktatható s fejleszthető e józan felfogású s tanulékony nép a kézmű-ipar terén! Ugynevezett ezmesterek fordulnak elő egyes községeinkben, kik, ha írni, olvasni megtanultak, ez nekik elég, s hogy ezek közül legalább

egynek saját találásu művéről tegyek önök előtt említést, akadt Ny.-Szeredában egy egyszerű naturalista székely atyánkfia, a ki saját kiszámításai alapján s két kezének munkájával az ottani torony-óra szerkezetéhez a hold változatait pontosan s hiánytalanul mutató csinos szerkezetet alkalmazott.

S ha kérdik a kézi-ipar munkára hajlam és ügyességgel bíró népünket, hogy kitől tanult? . . . felelhetjük méltán, hogy a tehetséget adta Isten, s némi jártasságot apától sajátított el.

Nem hagyhatom itt megemlítés nélkül a csinos házfedél szalmamunkákat is, mely tekintetben egyes községeink kitűnnek.

24. Hasznos házi állatok.

Hasznos házi állataink mennyiségét következő számokban tüntethetem elő:

Lóállománya összesen 3649 db., ebből mén 20 db., kancza 1554 db., herélt 1537 db., csikó 511 db., öszvér-szamar 18 darab.

Fehér szarvasmarha állomány 16,529 db., ebből bika 88 db., tehén 7457 db., ökör 3235 db., borju 5749 darab.

Bivalaink száma 939 db., ebből bika 17 db., tehén 259 db., ökör 270 db., borju 393 darab.

Juhállománya: 33,669 db., kecske 1732 db., sertés 9403 db., méhkas van 3639 darab.

25. Állattenyésztés ijesztő hanyatlása.

És itt ezen adatok kimutatásánál meg kell állanom.

Mert ezen adatok méltán elszomorító jelei népünk anyagi hanyatlásának, midőn látjuk, hogy mintegy 60,000 hold rét és legelő terület mellett hasznos házi állataink összes száma alig 25,252 db. nagy marha létszámot teszen ki, melyből alig esik 3 lélekre egy darab és egy községre esik 197 darab.

És miben kereshetjük okát eme kézzelfogható hanyatlásnak? nézetem szerint: a kezelést és jövedelmeztetést igen nehezítő nagymérvű birtokeldaraboltságban, midőn a számos nagyobb birtok-complexumok mellett átlag véve a területnek minden hold földje mondhatni két darabban áll; kereshetjük továbbá a tulnyomó népeességben és végre a közterhek viselésére való képességet meghaladón súlyos terhek hordozásában.

Ezen elszomorító körülmény igen komoly megfontolást igényel — és éppen azon a földön, melyet a székelység Olaszországának szeretünk nevezni és azon a földön, hol a népesség nagy része tekintélyes jövedelmét a fuvarozás által keresi ki.

E bajon mindenesetre kell segítenünk és pedig első helyen az ipar fejlesztése által!

26. *Köszadó.*

Adókéességét illetőleg az 1875. évet, mint a politikai Marosszék fennállásának utolsó és azon évét vévén tekintetbe, midőn már nagy része az újabb adóterheknek is behozva volt, ezen évre előíratott 167,395 frt 14 kr., átjött hátralék 89,770 frt 89 kr; összesen 257,166 frt 3 kr. és így az egész termő és terméketlen területre holdanként 1 frt 4 kr. esik.

Csupán a mivélés alatti területre pedig holdanként 1 ft.45 kr.

27. *Iskolai pénzalap.*

Törzsvagyona a felosztott székely törvényhatóságnak nem maradt.

Maradt azonban és örök időkre fenn fog állani az utókor nemes irányra buzdító példa gyanánt Marosszéknek központi iskolai alapja, mely összesen 10,000 frtra rug, s melynek rendes kamataiból évenként két kitünő tehetségű szegény sorsu marosszéki ifju felsőbb realis tanpályán segélyeztetik valláskülönbőség nélkül.

Ezen alapot az 1867. évi első alkotmányos főkirálybiró és tisztikar nemes kezdeményezése s fizetések terhére önként rótt százalékok segedelmével az akkori marosszéki-bizottmány létesítette.

28. *Osztthatatlan havasi jövedelem.*

Fennáll továbbá a marosszéki törvényesen czégberegyzett székelybirtokosság szövetkezetének 16,000 holdnyi köz és örökre osztthatatlan havassa, mely közczélok előmozdítása javára teljesen szabályozott módon kezeltetik, s melyről már fennebb is említést tettem.

Ezen terület évszázadokon keresztül majd semmi jövedelmet sem adott, a szabályozott rendszeresebb kezelésnek 5 év óta

azonban évenként 15 ezer forintnyi forgalmat tüntet elő, s már is jövedelmezteőbb beruházásokra szánt 10,000 frtnyi tőkéje van ugyancsak azóta megtakarítva.

Ugyanazon terület jövedelmeiből anyagilag pártoló, alapító tagja a havasi székely birtokosság hazai közczélú több egyletek és társulatoknak, s legutóbbi elhatározásnál fogva 5000 ftig kíván a magyar kisbirtokosok földhitel-egyesületének is tagja lenni.

Ezen terület látja el a szükséges faanyagokkal a hiressé méltán vált parajdi gyufagyárt, mely gyárnak létezése már csak annál fogva is igen fontos, miután a körüli udvarhelyszéki és maroszéki községek legnagyobbára koránál fogva fejletlen népességének munkadíjában évenként közel 60—70 ezer forintot osztogat ki.

Maroszéki és maros-vásárhelyi több birtokosok czélba vették közelebből ezen havason egy üveggyárnak felállítását is, vajha ez jó eredménnyel sikerülne!

29. Kölcsönös tűzbiztosító kebli-társulat.

Közgazdasági viszonyainkról szólván, helyén valónak találok rövid megemlítést tenni a volt Maroszéknek egy ugy morális, valamint materialis s nemzetgazdasági szempontokból évről évre mind több és fényesebb sikert felmutató intézményéről, melyet Maroszéknek rendei csaknem 40 évvel ezelőtt, mint első uttörői ezen eszmének, az országban ugyszólván elsők alapítottak.

Ezen intézmény a volt Maroszéknek „kölcsönös tűzkár-biztosító-egyesülete“, mely ma már az összes nagy megye területére a bizottság egyhangu határozata alapján kiterjesztve van s a legfényesebb virágzásnak örvend.

Ezen egyesületnek erkölcsi czélja a bosszus gyujtogatások gyéritése által is az erkölcsiség gyarapítása, anyagi czélja pedig, hogy a tűz által károsult társasági tagok csekély áldozat árán biztosan segítsenek.

Szerkezeti elve ezen társulatnak, hogy rendes kézi-pénztárán kívül, melyből az esetleges károk rögtön fizettetnek, más alsó vagy kamatozó pénztára nincs, hanem élő pénztárak egyenként és összesen az egyesületnek magukat és utódaikat 5 évről

5 évre kötelezett tagjai, kik csakis az előforduló égés esetekor, kiki a maga biztosítási összegéhez aránylagosan fizetik be a reájuk eső kármentesítési összeget.

Az évről évre, különösen az utóbbi években folytonos növekedésben levő társulatnak az 1877. év végével volt 6591 tagja, kiknek biztosítási összegük 2.378,750 frtra rugott.

Ugyanezen év végével ezen társulatnak rendes kézi pénztárában 11,778 frt 98 kr. tartalék-alapja maradt elhelyezve, mely a tüzkárosultak azonnali kártalanítására fordittatik.

Az eddigi beállások mérvéhez képest és a tüzkárok mennyiségét vévén tekintetbe, átlagos számítás szerint, 100 frt értékű vagyon biztosítása évenként 30—40 krba kerül.

Az előzmények szerint, tehát ennél sem biztosabb, sem olcsóbb biztosítási viszonyok nem létezhetnek.

Hogy ezen társulat ugy morális, valamint materialis céljait is miként közelítette meg, ennek előtűntetése céljából tüzkronikánknak a közelebbi, e tekintetben legterhesebb 4 évi biztos statisztikai adatait mutathatom ki, mely időből a legutóbbi 2 év már a két akkorára kerekített nagy megye összes e tárgy adatait foglalja magába.

Ugyanis: a megelőző 4 év alatt 130 községben összesen 190 tüzeset fordult elő, mely esetekben az összes kár 105,922 ft. 43 kr-ra volt hivatalosan becstülve.

Ezen összes károkból a biztosítás mérvéhez képest társulatunk által 34,661 frt 93½ kr. lett kifizetve.

Az összes 190 tüzesetből 44 esetben szándékos gyújtás gyanuja forgott fenn.

A mi korábbi állapotokhoz viszonyítva, igen fényes eredménynek tűnik ki.

30. Népjellemzés, szokások.

Végre népünk jelleme társadalmi s házi szokásairól kellene ismertetőleg szólnom, s hogy már továbbra is becses türelmököt ne fárasszam, átadom a szót Orbán Balázs tisztelt barátomnak, a ki „Székelyföld leírása“ című jeles munkájában e tekintetben is csaknem községről-községre legtöbb helyt igen találóan ki-terjedt.

Néhány szóban megkísérlem még is jellemezni népünket s nagyjában körvonalozni szokásait.

Népünk általán véve leleményes, tanulékony, jó sikertű példa után önként hajló, szorgalmas, eléggé takarékos, elég türelmes, bátor, közlékeny, nyájas, jó szóval megnyerhető, elvesztett bizalmával felette fukar, a józan irányu értelmesebb osztály után öntudatosan s készséggel hajló, — honszeretete kiolthatatlan, vonzódik a zene és költészet iránt, beszédet, társaságot kedvelő, házi szokásait a kiváló tisztaság s rendszeretet jellemzi.

31. Zárzó.

Ezekben mindössze is kívántam tisztelt közgyűlés az összedett lehető legbiztosabb adatok alapján képét nyújtani a politikailag már létezni megszűnt egykori Maros székely széknek! Célom volt feltárni annak meggyőződésem szerinti előnyeit, s több helyütt kiemelt hiányait, hogy ezek szerint kétségtelenül létező előnyeinek okszerű felhasználása segedelmével ott, hol ez szükségesnek látszik, megfelelőleg segiténünk lehessen.

Célom volt továbbá kétségtelenné tenni, miszerint az egész Székelyföldön, legkevesébbé Marosszék székely népe az, ki magát „A székely mivelődési és közgazdasági egylet” által oly nemes rányban s elannyira fontos és életképes célokból kezdeményezett, sőt már is sikert felmutatni képes mozgalom elől önmaga iránti vétkes részvétlenséggel elzárhatná, holott látnia, éreznie kell, miként egyedül ezen társulat lévén hivatva az egész székelység között — az ő specialis kérdéseivel is behatóbban s tüzetesebben foglalkozni, mindazt, mit elutasíthatlan szükségkép jogosan várhat és remélhet — ugyanazt a székely egyletnek minél szilárdabb, népesebb, erőteljesebbé segedelmezése által érheti el.

Ha tehát gyöngye szavam nem lesz a pusztában elenyésző hang, s képes lehettem a közjó érdekében, habár egy lépésnyi tért is nyerni, ez legfényesebb jutalmam lenne.

Köszönöm uraim nagybecsű türelmököt, s kérem egyesüljenek velem, midőn lelkemből kívánom, hogy isten tartsa és virágoztassa ezen egyletet, hogy minél számosabb jót szerezhessen nagy elhivatás betöltésére utalt és képes székely népünknek!

VI.

Maros-Vásárhely multjából.

Irta Székely Ádám s a „Székely egyesület“ 1878-ki közgyűlésén felolvasta Lénárt József, tanár.

Maros-Vásárhely ős telepje — minthogy az akkori századok homályában tinta helyett inkább buzogány és csatabárd szerepelt — maga után semminemű bizonyos nyomot nem hagyott, következésképp: a hagyományt regével nem vegyítve, némely buvárkodó szerint a hatalmas rómaiak korabeli volt, miről Radnót és Mihháza határán ma is észlelhető Traján utjának átvonulása tanuskodik, s mint Róma regeszerű hét hegyen épülése, ezen város is két községből tömörült volna össze; de később világrázó Attila harczos utódainak maradványai, kik a rájuk zudított péptömeg öldöklő vasától menekülhettek, a hanyatlás karjaiba dült római hatalom idáig nyuló ágazását lemetszették, s midőn ezen hegy-, völgyekkel s akkorban bizonyosan erdővel is tömörebben borított területen telepedve meg, birtoklásukba vettek, itt Ellák kísérei gyülelész csoportot találtak.

Huzamos ideig hallgat az akkorban nem vezetett naplózás, nem beszél a krónika; de az évek s tizedek soraiban a hét telepből egyesült zómet Kálmán, a böles előnévvel tisztelt király 1113-ban „Novum forum siculorum“ czim alatt idézi. — Maros-Vásárhely elnevezését a Maros partja mellett fekvésétől kölcsönözte s Báthori Gábor 1609-ben még „Székely-Vásárhely“ czimet adott, a vásárhely elnevezést az Árpád- s idegen házbeli uralkodók korában az első szülött fiutódot megtisztelő ökörbélyezés következtében ragasztották volt a helységre, holott a „Maros“ melléknevet már azelőtt két évvel felvette volt.

Ezen város a mohácsi gyásznapok előtt kevésbé emlékes szerepet vitt, mint azután a honi fejedelmek korszakában; de már 1566. II. Szapolyaitól — kihez Székely-Vásárhely, mint követelő, küldötte Nyerges Sebestyén biráját, Bárdos község felett földesuri jogot nyert. II. Rákóczi Ferencz megbuktatásáig gyakran dőbörögtek határán, mint kebelében a hős honfiak vad ellenséget üző paripáik patái; — gyakori volt a harczy zaj közül kibődülő nehéz löfegyverek tompa moraja, mely már akkor parancsolt a sivitó nyilveszszőknek s élesített kardoknak. Azon kort jellegzi ezen város szülötte Borsos Tamás által tervbe vett erődítvény építése is, melyet ma bizonyára más czélokra is lehetne átídomítani, mint a város felett bárminő időszakban uralgó fegyveres erőnek magaslatot foglaló tanyájául.

Az erődítvénynek 1602-ben Borsos Tamás főbíró volt kezdeményezője, de a vidéki székelyek által akadályoztatván, csak 1616-ban végezhetette be és akkor is csak fejedelmi rendelet következtében „fa- és földalkatból.“ — Mig a maros-vásárhelyi czéhek bástyáikat is föl nem építették, a városiak a vidéki nemességgel közösen lakták béke s oltalmazták a megtámadás napjaiban, mely utóbbiak gyakoriabbak voltak. És hogy ezen város a fejedelmek kegyében — bizonyosan szolgálatért — előnyt vívott ki, az is tanusítja, hogy ily fogalmazásu rendelkezés birtokába jutott: „Ha valakinek a nemesek közül a várban háza van s a tulajdonos a polgárokkal nem értene egyet, az olyan nemesnek házát — annak becsára lefizetése mellett — vegyék el.“ De, hogy Szürtei János háza nem jutott még 1751-ben ezen határozat alá, tanusítja az ő előnyére kiutalt engedély: részesítvén a Géra nevű erdőből 4 szekér veszsző hozathatására. Benne ki is halt a belbirtokosok neve.

A rég elfeledett Demián- és Kozma-utca is ide kebeleztetett be, lévén a „Német-város,“ melyet II. József császár telepített meg, pusztá mező.

Mínthogy az előadásnak lehető megszorítására vállalkoztam, az erődítvény tovább vezetését mellőzve, áttérek városunk régiségeire, melyek között bizonyosan a karddal átszurt medvefő czimer foglalja az első helyet, s melynek tovább használatát Bethlen Gábor örök emlékü fejedelem 1616-ban megerősí-

tette. Hagyináry szerint idézett medvét a mai „Tó-utczában“ egy ács szurta keresztül. Kitünő volt még a sasváriban fölfedezett harang, melyről az akkori metszetet doktor Ötvös Ágoston értelmezte, de megrepedvén, a közelmúltban más alakba öntették. 1791-ben a helvét hitvallásuak egyházában ma is álló karzat-alapja ásatása napjaiban egyenes állásban porladó vázat találtak. Vajjon Csiki Márton ur egerszegi birtoka kapujában őrködik-e még a „Székelyfalva“ bevésés? — De sokan emlékezhetünk a Görög József-féle épület alapjából kiásott malomköre is, mely ó-korban a Marosnak az erődítvény alatti folyásáról tanuskodik.

Városunk szabadalmait az uralkodóktól időközönként nyerte: Legrégibb a Kárpátoktól Adriáig kezdet nyújtó Nagy Lajostól 1370-ben adott. 1482-ben világverő Mátyás király sokadalmak tarthatása mellett egy veres lobogó ajándékozására is méltatta. De II. Ulászlótól is bir szabadalommal s kiváltságokkal, melyeket a nemzeti fejedelmek részben fölelevenítettek, részben pótoltak, vagy másokkal ujítottak.

A legmagasabb irodákból keletkezett szabadalmak s kiváltságok nyomán maga a város, illetőleg annak időnkénti tanácsa és főbirái — kiknek száma, lehető utánkutatás szerint, 1487. évi Szabó Balázs óta, jeleni Ajtai Mihályig, együtt hatvanhét, miről a jegyzőkönyvek tanuskodnak, oly tapintatos és a kor szelleméhez mindig alkalmazott szabályokat állított meg az egészre, mint egyesekre, melyek bármely alkotmányval bírós népesebb államnak is dicséretére váltak volna. Kitetszik, hogy az alapot valódi alkotmányos érzelmű faj fektette le, a mint arról Borsos Tamás által 1604-ben kelt gyűjtemény tanuskodik. Ő maga háromszor lévén fejedelmi követ, föltehető: hogy észszel és tanulmányval is birt. Ezen jegyzet szerint, a ki polgári jogot akart nyerni, arról a főbiró előtt jelentést tartozott 12 forint büntetés alatt tenni s a biró korábbi magaviseletéről nyomozást tartott, s ha az eredmény a szabályokkal nem volt ellenkező, az idegen a biró és a tanácsosok megvendéglésére egy tálat, egy pecsenyét, kenyeret és egy veder bort kiszolgáltván, polgárnak ismertetett el. Aztán az ilyen, vagy más korábbi polgár is eltiltatott attól, hogy örökségét adósságért lekösse; s ha

az adós hitelezője hatalma alá esett, az vele tisztességesen köteleztetett elbánni és őt tartani; de ha adós jószágga értékénél több kölcsönt tett, hitelezője — mint csalót — elfogathatta. 1649-ben határozattá vált, hogy vasárnapokon égett bort, pálinkát (melynek használata csaknem régen jött divatba, mivel az a 14-ik század végeig orvosi titok volt) 3 forint büntetés terhe alatt árulni nem szabad. És most?! S szintugy tilalmaztatott a hegedülés, lantolás, czimbalmozás, kobzolás, sipolás, tárogatózás. Ezen idézés jelzi az akkori hangszerek nemeit.

Határrészeihez is vannak emlékek csatolva, s azok közül itt csak keveset vázolok: „A tatárok szállása.“ Ide szoktak volt harczvészes napokban, mint rejtettebb helyre, a harczképtelenek elrejtőzni. „A halmok köze“ 1661-ben Ali pasa innen küldött Erzsébet városra Apaffi Mihály után fejedelemségre befogatás végett. Ezen napokról irt volt fogarasi Nagy Pál, ezen város szülőtte, 1844-ben egy szindarabot „Sziogyártó, mint fejedelem“ czim alatt, minthogy a pasa elébb a testes polgárt akarta fejedelemnek nevezni, de az épen a miatt meghökkenvén, a tatár fogságból nem rég kiváltott s előtte is ismert nemes embert ajánlotta fel. — Ezen határrészről vitette el a mult század közepén egy pasa a rege- s hagyományoszerű kő-kecskét. „Borjumező“ ma betelepített helység; de más volt az, melyet ma „Posta-rétnek“ nevezünk, II. Rákóczi Ferencz fejedelemmé kiáltatása itt történt.

1707-ben Pekri Lőrincz hő keblü, de gyakorlatnélküli hadvezér tudósítására Rákóczi Ferencz, Királyhágón tulról márczius 28-án ezen városba érkezett s a Jézus-társaság szük kápolnájában „Pater patriae“ czim alatt fejedelemmé kiáltatván ki, azon ünnepélyre feldiszitett térre lovagolt. A jegyzékek szerint kedvezőtlen előjelek köszöntették: az eskü letételre felszerelt kápolnában meggyújtott gyertyák — mely jelenségnek a mai felvilágosult napokban már nem tulajdonitunk természetfelettséget — egyszerre lehamvadtak, s midőn a fejedelmi diszállványról lelépvn, lovára emelkedett, süvege földre hullt. A felavatott fejedelem nem lévén eldítéletes, a rendek közt tova haladt s utközben — ejh! akkor is voltak már sóvár, birvágyó, önhaszonleső nagy-nagyjaink — honfitársaik birtokait előlegesen kérel-

mezték, a délceleg fejedelem így válaszolt: Ne solicitáljon ki-gyelmetek, hisz még azt sem tudom, hogy ez a mente vállaimon enyém-e? — Itt olvasták fel a Bartha András ítélőmester foglal-mazta határozat pontjait, — melyek egyike szerint a gyenge II. Apaffi Mihályt követelést nem indíthatónak nyilvánították. In-nen utazott tovább s kísérte a kuruczokénál fegyelmezettebb laboncz **sereg a** honszeretetet keblében melengető, tanulatlan csatározókat, **mig végre** Zsibónál szétverte s nemzeti hangszere-inket: azokat a siró-rívó **tárogatókat** összehajhászván, máglyába rakatta. — Akkor kelt a dal: „Zsibónál a Szamoson, kalpag uszik a habon.“ Ezen hadművelet gyászos utánzását látta az 1848-dik év ugyanott.

Városunk kebelében és határán lezajlott jelenetek nyomán kellett keletkeznie azon szívet rezgető, velőt hevítő **indulóknak**, mely magyában hordja a honszerelem eseményei képzelmét; ez a Rákóczi nevéhez méltó induló. Innen indult a kolcsagos és darvas daliák örömharsónája, mig siri csenddé nem vált, s mi-dőn futott a vert sereg, nyomába tombolt a győző muskétás. Le-**end-e valaha — kérdezi a zene — feltámadás?! Mély csend! a** zene, mint alvó csecsemő, elhallgatott.

Ezen város is, mint a haza csaknem minden hegy-völgye, sokszor látott harci küzdelmet. Már 1506-ban az ökör-sütés megtagadása következtében, a nagyravágyó, de nem hadvezér-nek növekedett Tonori Pál itt, és nem Mohácsnál mutatta meg: hogy a hazafiak vére, ha a főség egy ember kezei közt fekszik, mily kevés értékű. 1551-ben Martinuzi, másik papvezér, itt en-gedte ismét politikai számításból a székely hadat legyilkoltatni. 1562-ben Majláth Gábor Radnót alatt megveretvén, üzetve ide menekült a mai Klastrom-utczába, az akkorban zárdaszüzek lakta kolostorba, melynek helyére későbbeni leromboltatás után, még ház épült s az ma Imreh István tulajdona, ki gyakran idézi, hogy minden ásatás alkalmával építmény-alapra talál. Majláthot pár nap mulva Radák László 2000-ből álló lovas és gyalog har-czos élén az akkorban hihetőleg kis erődítményt képzett kolos-tor börtönből kiszabadította. Ezen győzelem nyomát követte a ma is emlékes: mess nekem is!!

A vár ma már csak erődítmény, keletkezése utáni közvet-

len napokban az emberiséget nem ismert s vad szenvedélye porkolábsága alatt raboskodó Básta és Mihály alatti vérengzéseket nem említvén, csak felsóhajtok: Csoda, hogy még áll hazánk s hazánkban ezen oly sok megpróbáltatás alá esett városunk! 1568-ban Balavására felől beportyázó tatár csorda elibe indult városi polgárok onnan visszahátrálván, a mai „Szőlőskertben“ hulltak el, vezetőjük Nagy Szabó Ferencz is, a hadbontó Mátyás királytól ajándékuul nyert vörös zászlóval együtt oda veszvéen. Hát még az azután következett kurucz- és laboncez-rohamok! melyeknek atyáink minden napi tanúi voltak. Rövidség okáért azokat elhallgatom, s csupán a korunkban történeteket említem: Midőn t. i. 1848. november 5-én Gedeon tábornok zsoldosaival a várost megrohanta, ezt ostrom nélkül bevette s a várba megtelepedett.

Isten óvja ezen várost hasonló szereplésektől, de ha mégis az van a jövőendő kor lapjaira írva, hogy a városra események fognak nehezedeni, legyen a város oly kitartó, a minő volt s levágott karjai mindannyszor újult erővel növekedjenek meg.

Had-zsivajokon kívül országgyűléseket is látott. De azokat mellőzve, az 1451-ben a halhatatlan emlékü Hunyady János korában Vizaknai Miklós és Geréb János előltüések alatt itt tartott székely népgyűlésről tesztek említést, melynek pontjaiban meghatározták:

- a) az időmulást 32 évre tevén és
- b) az európai hírü leány-fiusitást.

Ezen határozathozatalra alapot adott a „Sennyei magva szakadása.“ De később a „Pragmatica sanctio“ szintugy felhasználta, mint valamennyi felhasználható fonalszállal szoktak a mi pártfogóink tenni.

Az első volt az országgyűlések közül: 1552-ben Báthory Bonaventura vajda alatt; 1554—1556. 1571-ben Dávid Ferencz tanitmányának megakadályozhatását; 1574-ben jelen lévén Báthory István nagy fejedelem is; 1605-ben csak megüelendő volt, 1663., 1682. és 1695-ben, midőn Apor István kincstárnokká választották. Ez az utolsó, a 10-ik volt 1707-ben a Rákóczi-féle, melyről fennebb már szólottam.

A lakosok összeszámitása 1785-ben történt, a mikor volt 800 ház, 1837-ben már 7348 lelket irtak össze.

Krónikásai és történetírói között első Borsos Sebestyén (1490—1538-ig, kit utánzott Borsos Tamás, őt Nagy Szabó Ferencz, kit szombatosságáért üldözöbe is vettek volt. Utóbb még adatokat gyűjtöttek: — Cserei Mihály, Szirmai Pál, Bod Péter, Cserei Farkas, Benkő József, Benkő Ferencz ügyvéd, Aranka György, Székely Márton, Nemes György, Borosnyai L. János, Kállai Száva Sándor, Incze István, Hegedüs János, Kővári László. De ott áll főkép a város, a ref. ekklésia és a szentferencziek irattára. Legutóbbi b. Orbán Balázs. Az utolsót kivéve, mindannyiból Benkő Károly állított volt ki egy munkálatot, mely kinyomtatásra vár. Óhajtott volna — részemről várom is — hogy azon munkálatot, a nyomtatás költségét a város fedezvén s az író utódait némi jutalomban részesítvén, ezen székely főváros érdekéért bocsássák közforgalomra.

A kevésbé világos korszakban s csak 1760-ban még embervásárra is volt; a mennyiben Basics Ferencznek 15 magyar forint követeléséért Moldován Nicolai jobbágy szabad birtoklásába bocsáttatott. Tán e volt az utolsó felvonás a setét századok homályában keletkezett embervásár tragödiájában. — Szintugy a böles Kálmán kimondott: „boszorkányok nem léteznek, tehát azokról tárgyalás sem lehet,“ de később az érdekek miatt feledésbe veszett elv daczára Farkas Borbála 1752-ben 79 ellen tanuval szemben önvédelmére csak 24 tanut állíthatván elő, és Oláh Jancsi vádlott boszorka-mester 1753-ban a „Poklós-patak“ mellett megégettek.

A városra a hadjáratokon kívül más csapások is nehezettek. 1601-ben urnapra virradólag Básta kóbor csapatja végig fel-dulta; 1623-ban, 1677-ben, 1709-ben és 1710-ben a dögmirigy aratott, pusztított, mely utóbbi évben Marosszékről m. e. 18,000-, a városból 2500 áldozatot separt el. 1691-ben a kaszálás napjain oly jégeső hullott, melynek egyes példányai — szemtanuk állítása szerint — hosszában két s szélességében egy arasz mértékűek voltak. 1709-ben az a sáska-tábor legelte le határát, mely Kolozsvárig minden terményt fölemésztvén, ott a légben

önfeleivel vívott csatázás közt megsemmisült. 1711-ben nagy mérvű marhavész pusztított, 1719-ben dögmirigy és éh-halál, melyeknek ellenszeréül a városi buzgó hivek óhajtására fél évig a harangozást is beszüntették. (1809. a félelem miatt eszét vesztett dulló által az akkori főkirálybiróra kiáltott: „Jeddre ne“! székely zavargás hírére a polgárok között 300 kovás löfegyvert osztottak szét.) Hosszadalmasság kerülése okaért csak az 1817. évet említem, midőn a gabona vékáját 18—20 frttal fizették: a rümfolt-leves akkor nyerte nevét. Utóbbi veszedelmek, a korosabbak szemei előtt zivatározta le; de az 1876. évi áprilisben dult tüzvészre mindnyájan búsan emlékszünk.

Az idő megnyerése és a mélyen tisztelt gyűlés figyelme becsben tartása tekintetéből a sujtoló esapások nagyobb részét mellőzvé, azokkal szemben társulatokról szólok, melyek egyenkint születve, csendben működve, magukat a kor szelleméhez alkalmazottan haladtak.

Ilyenek voltak czéhei, melyek közt legkorosabb az 1496-ban Losonezi László alvajdától szabadalmazott mészáros-czéh. 1765-ben a czéhek összámittatván, volt mészáros, gombkötő, csizmadia, ötvös, timár, lakatos, szijgyártó, borbély, kovács, kötélgyártó, fazékas, kádár, asztalos, kerekes, szappanyos, szántó, hüvelyes, sőt már akkor a „Boldogasszony-czéh“ is létezett, s hogy a városba telepedett nemesek is részben hatósága alá tartoztak, tanusítja az, hogy czéhök volt; de az összámitás azt is tanusítja, hogy akkoron nem lehetett annyi járdakoptató, kerekesetét vesztett iparos, — ki ma semmifelé tartozik — mert minden kebelben megtelepített vagy született polgárnak valamely szint vallania kellett. Ezen czéhek gyűléseiről említésre méltó azon szabály: ha a korosabbakat az ital túlmértéke annyira átjárta, hogy önerejükön házukhoz nem vánszoroghattak, őket a legifjabb tagok köteleztettek elvezetni; de ezek az „utközbeni tisztességes elbánást“ gyakran megszegvén, az idősbet némelykor szánkóként a földön is vonszolták. Hát még honn aztán mit kénytelenített tapasztalni a nyelvesebb oldalbortól.

Ezen czéhek gyűlésein elnöki szerepre egy tanácsos kinevezése 1797-ben vette kezdetét.

Hogy idézett czéheknek figyelme a vallásosságra és növelésre is kiterjedt, arról tanuskodnak a ma is fennálló diszes egyházak, melyek építésére a társulatok nagyban befolytak. Ezek között legrégebb s legtágasabb a góth izlésű reformált egyház a várban. — Alapja letételéről a krónika nem emlékezik, s csak 1230-ból vezeti le, midőn a Domokos-rend birta. Minthogy ezen egyház, később a várral — annak kebelében feküdván — szoros összeköttetésben állott, mindkettőről hosszasabban értekezhetném, de az idő és türelem parancsolja, hogy a mozzanatoknak csak tühegyét érintsem. — Azon egyház nemcsak Isten-imádásra nyílt meg; de hátsó részét az ev. ref. növendékek kezdetleges tanító-intézetének is át kellett engednie. Födélzetét, — bár silány volt a tömör alapon — a hadjáratok korában nem egyszer hamvasztották le, s ismét kiujították. 1688-ban a toronygombon lőgolyó által okozott sérülést fedezték föl. A Domokos-rendiek nyomában a Ferencz-rendiek birták; 1559-ben az ágostaiak imádkoztak kebelében. A reformáltak 1572-ben kezdték abban a hitszónoklatokat hallgatni, sőt Mihály vajda egy részébe szentelt képeit is befészkelte volt, s midőn a hajducapat fölégette, akkor az erdélyi legdiszesebb orgona itt pusztult el. 1848-ban a Gedeon vandál gyülelész csapatja tanyául szemelte ki. Utóbb phönixként újra született.

A Kistemplom egykor „Ispotálytemplom“ nevet tartott. Kezdetét 220 év előtt vette: akkor adományozta a Sásvári család utolsó sarja egy hölgy összes birtokát a reformált hitfelekezetnek, az adományozással összekötvén, egy nyolcz s csupán helvét hitvallásu szegény beteg ápolására felállítandó kórház létrehozatalát, mely alapjában ide fektetvén, nevét az egyházra is átruházták. A faalkotmány belsejében a most élő polgárok közül sokan hallgattak isteni tiszteletet, míg a mai kezdetét 1815-ben vett s 1829-ben bevégzett tágas egyház azt nemcsak nélkülözhetetlenné tette, hanem terjedelmessége és diszessége által fejül is multa.

A Szent-Ferencziek piacunkon fekvő egyházát 1702-ben kezdték építeni, s annak építése körül Paller Pál körjáratával volt a legtevékenyebb polgár. A puszta területet Elekesi Tarisznya Györgytől szereztek.

A plebaniahelyiségnek azon része, melyen ma az esperesi lak áll, Nagy Szabó Ferencz krónikásunk sajátja volt; az egyház területét Kereszturi Miklós, Marosszék főkirálybírója nejétől és a Lugosi családtól szerevén meg, 1729—1750-ig azokon az építkezést bevégezték s föl is szentelték.

A minoriták egyháza alapját Szeles Mihály jegyző telkén 1740-ben tették le.

Nepomuk János emlékére, a dühöngött dögmirigy megszűnésének reményében, a vámoshid melletti kápolnát 1719. építették.

A görög egyesültek egyházát 1794-ben Bab János esperes — később püspök — építtette.

A görög nem egyesülteket az erőhatalom helyiségüktől megfosztván s az akkori zsarnoki kar és vallási elfogultság üldözőbe vétén, 1793-ban nagy nehezen Fazakas Lukácsnétól egy telket vásároltak, de istent — gyülekezetben — imádni a kormánytól meg volt tiltva, s így néhai Görög László az oda raktárul épített deszka-alkotmányt bocsátotta rendelkezés alá, s midőn itt is háborítottak, akkor Aranka Györggyel s társaival már szövetkezésben állt Székely Márton reformált hitszónok, szembe mer vén a nyomó hatalommal szállni, a szószékről dörögte le: hogy legyen vallásszabadság és lett is, s építhettek egyházat.

A lutheránok is küzdelem után jutottak oda, hogy egyházat építhessenek, mert az 1849-ben történt kimutatás szerint csak 20 tagból állván, arra nem nyertek engedélyt, hanem báró Bruckenthal Károly megvásárolván Koroczkától egy épületet telket, azt a megyének ajándékozta, s az imaházzá alakíttatott, 1864-ben pedig annak helyére egyházat építettek.

Az izraeliták Kis Sámueltól vásárolt telekre 1857-ben építettek zsinagogát.

Az egységshivők — noha a telek Gece Dániel lakta részét már 1843-ban s más részét később Nagy Józseftől megvásárolták volt — egyházukat 1869-ban építtették föl. Egyházainkról hosszabban irtam az 1866-ban itt keletkezett „Székely Hirlap“ hasábjain. De városunk kebelében egyházain kívül különböző tanintézetek is keletkeztek s ma is állnak fenn. *)

*) M. Vásárhelynek tan- s egyéb közintézeteiről a következő czikk szól bővebben, azért itt azokat mellőzzük. Szerk.

A posta 1772-ben jött létre: első postamester Vajda Gábor volt. Ezt az első gyógyszerárnak Schwarcz Márton által 1736-ban történt kinyitása előzte meg.

A székháza területét Marosszék 1711-ben a nótázott Szalai György birtokaiból adományozás által nyerte, de később amannak unoka-öccse János bebizonyítván, hogy a telek osztatlan volt, őt Marosszék 30 rénes frttal kielégítette.

Mai napokban nemcsak erdélyrészi, de városunk kérdésévé vált királyi tábla lételeét 1739-ben nyervén, azt a szebeni országgyűlés határozata következtében 1754-ben Maros-Vásárhelyre helyezték s 1759-ig a városházában szállásolt, hanem akkor valakinek eszébe jutván annak elköltöztetése, a mely mellett tehetséges egyéniségek is buzgolkodtak, csak az akkori itélőmester alapos fölterjesztése következtében maradhatott itt. Ezen vizály elmulta után 1786-ban Szebenbe vezették, s ismét csak II. Leopold császár rendeletére 1790-ben költöztették ősi fészkébe és legezélszerűbbnek véleményezett helyiségére vissza, a mikor is a város ismét tanácsházát bocsátotta rendelkezés alá. Elvégre a mai épületes helyiséget gróf Kendeffy Eleknekől megszerezvén, 1827. óta — különböző változások mellett is — az a királyi táblai gyűl-, író-terem és irattár.

Maga az épület itt áll ugyan; de hova tűntek el annak 1848. előtti virágai? azok a délczeg fiatalok, kiknek kardesörtetésére a lányos házak ablakai azonnal megnépesültek? Képes volna Erdély ma 600—700 oly élénk, daliás természetű fiataalt az irodákból előállítani, kik fivéreikkel, a reformált diákokkal karöltve 1848—1849-ben a zászlók alá oly tömören sorakoztak, hogy jó példájuk nyomán ezen városban három gyalog- és egy lovas zászlóalj alakult.

Ezen város első telepítői vályog- s vesszőből építették lakházaikat, s midőn II. József császár 1773-ban körutjában a várost is látogatásra méltatta, a legmagasb látogatót, csaknem egy századdal a városban legalkalmasb és szebb épületbe az u. n. Makariás-házba, a mai ref. leányiskolába szállásolták el. Ez már a ref. egyház tulajdonát képezvén, leányiskolává idomítottatott, de építője nevét ma se tudta levetkőzni. Nevezett szállásról indult a legmagasb látogató a vár megszemlélésére, kit a „Palás-

közön“ vezetett föl az akkorban német nyelvet a városban egymaga értő és beszélő Borosnyai Simon reformált hitszónok. Későbbre emelkedtek a serföző által épített házat jóval túlított paloták. Szintugy veszett el az 1782-ben Fridrik nevű német által nyitott legelső vendéglő neve a mai „Transylvania“ mellett.

A Marosra épített hidaknak is van történelmük. A mai vámoshid kezdetben hosszabb fogatu volt. — A felbontott „Bodorhid“ létrehozatalát a medgyesi 1599-ik évi országgyűlés indítványozta, azzal indokolván: Székely-Vásárhely sokadalmas helyiség lévén, a Maros középső szakaszára is építsenek hidat s a végre a szék nemesi osztálya is működjék közre. Minő hid lehetett az, melyet évenként foltozni, javítani kellett?! Elvégre megsokalván a város a javítások által okozott költséget, 1821-ben bankjegy utánzásért fogságban tartott Bodor Péter szabadon bocsátását kinyerte, s azon nevezetesnek tartott hidat az ő terve szerint ácsolták össze, mely munkálat közben Ypsilanty Sándor Romániából kiszorított harczosai annak gázlójában vándoroltak a Maroson keresztül.

A város hatósága köréhez tartozó malmok is szenvedtek s nyertek — a kor haladásával — újítást, czélszerűsbitést.

A fennebb említett Bodor Péter öngyakorló emlékét még másik építmény is örökíté: ez az Erdélyben legteresebb piacra szervezett bő vizü kut, melynek kristályát naponta ezrenként élvezik. Kezdetben a viz hatása által mozgatott zenélő-szerkezet is diszította, de az utóbb lomtárba vándorolt. Ezen kuttal szemben, m. e. 150 lépésre déli irányban fog a „Bem-szobor“ 1879-ben fölemeltetni, a mely szoborra az országos gyűjtés kezdetét 1868. szeptemberben vette, s az ma az önzetlen anyagi részese-dést nem igénylő Csiki Károly pénztárnok kimutatása szerint 13,376 frt 44 $\frac{1}{2}$ krt tesz ki, a mely összeg a marosvásárhelyi takarékpénztárban van kamatozás végett elhelyezve. Ezen összeget fogja a városi pénztár a szobor tervezése napjaiban megszavazott 1000 forinttal emelni. Ha a szobor fel fog emelkedni, elmondandjuk: „Nyugosznak ők, a honfiak, duló csaták után.“ A szobor létrehozatalára nagyban közreműködtek: Borosnyai Pál, Zarándi Knöpfler Vilmos és Bereczki Sándor országgyűlési képviselőink.

Előadásom is, mint az élet, végpontjához közeledvén, a város sirkertjeit is, — melynek ölébe dűlni nem igen vágyakodunk *) — néhány sorban fölemlitem.

Mennyi nagy multu tetem porlik ottan! Elmondhatjuk, mint Székely Mózes harczosai emlékére irták volt a Barczában „Ejh! ezen kis halom alatt mekkora rom fekszik!!“

Ezen sirkertek terjedelmük mellett sem őrzik minden őseinink porait. Ott vegyültek azok a földdel a szőlőskertben és a „Palás-köz“ szögletén ma is „ó temető“ nevet sajátított domb ölében.

Erdélyben legteresebb, fa-csoportokkal s már diszesebb emlék-oszlopokkal is ékesített reformált sirkertet 1660. körül kezdték végmenházzá változtatni, s 1753-ban Homonnai Zsófia urhölgy és 1769-ben Fodor István maros-vásárhelyi polgár jó akaratjából s végrendelkezés következtében terjesztették a mai határokig. A sirkertnek ily czim és szin alatti kiterjesztését megelőzőleg a nagy Teleki Mihály neje Vér Judit 1698-ban a czinterembe oly építményt emeltetett, mely az ács-munkát kitünteti, mint a melyben vasszerkezet — a zsindeleyszegeket oda nem értve — nem szerepel.

A római katolikusok sirkertjében — melyet előbbtől csak egy keskeny mezei ut választ el — szintugy jelzett vagy jelöltelen hantok alatt, de élő fak és vad virágok árnyában sok jelesünk teteme porlik.

A keleti hitvallásuak ezen század kezdetén 1808-ban nyertek szabadalmat, hogy egyházuk mögött sirkertet foglalhasanak.

Az izraeliták csak néhány év óta rendelkeznek a „Trébely“ alatt korlát nélküli sirkerttel.

A várost akkori épületeivel Mikola T. István, 1825-ben, felvételi pont a Trébely tetejéről volt, rajzolta le. Vajjon ma ráismerne-e az akkori városra?

*) Ott nyugszik már e czikk érdemes írója is a sir hantjai alatt, egy végzetes pillanathban önmaga vetett véget a közmunkában s kutatásban görnyedt életének. Nyugodjék békével! Szerk.

VII.

**Maros-Vásárhely közoktatási, művelődési és
egyéb közintézetei.**

*Irta és a „Székely művelődési és közgazdasági egyesület“-nek 1878.
szeptember 9-én, Maros-Vásárhelyen tartott közgyűlésén felolvasta
Száva Farkas.*

Mélyen tisztelt közgyűlés! Erdély a Hunyadyak, Rákócziak, Kemények, Bethlenek, Wesselényiek, Mikók, Aporok, Szász Károlyok, Vér Farkasok s annyi dicsők és jelesek szülőföldje! Erdély vádolva lenne, hogy az újabb korban, az élvek, a mámor és a magán-érdekek e hajhászó korban már nem tudna magasabb eszmék, való, maradandó dolgokért lelkesedni, hogy a haza szent nevének említése, népének létezése, fennmaradása kérdésénél is fásult, érzéketlen maradna?! . . . Erdély! hogy ne tudna a hazáért, önnépéért lángolni, élni, halni s mindent áldozni?! . . . E vádra kell-e fényesebb czáfolat, mint e szép és népes gyülekezetre széttékintenünk, melynek minden tagja már csak megjelenésével is tiltakozik e vád ellen! . . . Az ősi székely nép utódainak fennmaradása, művelődése, egy jobb s boldogabb sorsra juttatása kérdése gyűjtött össze honfiakat és honleányokat, s nekem csekélységem érzetében, kit a „Székely művelődési és közgazdasági egyesület“ azzal tisztelt meg, hogy Maros-Vásárhely és Marosközéki közoktatási és közművelődési állapotáról felolvasást tartsak: nekem nem kell lázitanom, nem kell égő tüsköt a szívek közé dobnom; lángolnak, égnek azok a haza, nemzet s minden magasabb eszmékért, mint egykoron atyáink szívében, csak az az egyetlen baj, hogy az újabb kor erőszakolta sok elvesztés s száz-féle nehéz körülmény folytán a régi jó kedv s vidámság eltűnt arczainkról s aggódunk, hogy mi lesz, mi

történik nemzetünkkel az éjszak felől fenyegető barbár népáramlattal szemben?! . . . Az ép, romlatlan székely népről a költővel most is elmondhatjuk:

S ujra látjuk szárnya szabadjában
Napsugárhoz merész repülését,
És meghalljuk hosszú ébredése
Villámokkal terhes mennydörgését!

Igen, a romlatlan székely nép jobb sorsra juttatása kérdésénél nem kell vészharang kongatása: százan, ezerenként fog sorakozni, csak alkalom s mindenek felett lehetőségessé kell tennünk azt, hogy részesei lehessünk! *)

I. Közoktatási ügy.

A marosvásárhelyi ev. ref. kollegiumban a lefolyt 1877/8. tanévben felvétetett a három (II. III. IV.) elemi osztályba 173, a hat középtanodai osztályba 220, a két bölcsészeti osztályba 45; összesen: 447 növendék.

Családi alapítvány czimen 18 ifju 1098 frt segélyben részesült. Ösztöndíjak czimén 45 ifju 582 frt 47 kr. jutalmat nyert. Rendkívüli ajándék czimen 40 ifju nyert 102 frtot és 3 db. cs. aranyat. Könyvjutalmat nyertek összesen 47-en. A főiskola jótéteményeiben részesült szegény, de jó tanulók száma 42; a tanodai szolgák száma 60 volt; e két pont alatti jótékonyosság elengedési összege: 1200 frt, ide nem számítva a kórházi és gyógyszerzártári költségeket.

A fennebb említett családi alapítványok, ösztöndíjak és pénzjutalmak, mint rendkívüli ajándékok összege együtt 1732 frtot 49 krt és 3 db. cs. aranyat tettek.

A rendes tanárok száma 7, segédtanár 2, rendes osztály-tanító 5. A rendes és segédtanárok és rendes osztály-

*) Célzás a felolvasónak a nagygyűlésen később megtett azon indítványára, mely szerint a „Székely művelődési és közgazdasági egyesület“ alapszabályainak 5-dik czikke szerint a) alapító és b) rendes tagokról emlékezik, mihez indítványozó c) alatt az alapszabályok változtatását, illetőleg megtoldását hozá javaslatba, hogy így 1 frt évenkénti fizetéssel minden szegényebb sorsu székely ember az egyesületnek pártoló tagja lehessen.

tanítók száma 14. Ezeken kívül 1 német, 1 francia nyelv-tanító, 1 rajztanár, 1 segéd-rajztanító, 3 ének- és 5 írástanító volt alkalmazva. A tanszemélyzet fizetése 1877-dik évben 11,981 frtra ment.

A kollegiumnak saját pénztárnoka kezelése alatt lévő tőkepénze 1877-dik év végén 183,345 frt 73 kr. és 3965 db. cs. kir. aranya volt. Jelen évi gyarapodása: 1215 frt 79 krt tett.

Kamat dr. Gecse Dániel alapítványa s több másféle jövedelmekből a mult 1877-dik évben összesen 21,035 frt 43 kr. évi elkölthető bevétele volt; összes évi kiadása 21,196 frt 63 kr. tett.

Tanszergyűjteményei közül a természettani 100 darabot számlál; a vegytani laboratorium fel van szerelve a megkívántató eszközökkel és szerekkel, a mennyre a vegytannak gymnasium-bani tanítása igényli; állattani gyűjteménye: emlős, madár, hal és hüllő 284 darabot számlál, melyek közül 1 emberi, 5 állati csontváz; ásvány, kőzet és kövület-gyűjteménye 3153 db; rovar-gyűjteménye 400 db; szárított növény-gyűjteménye 2000 példány. Régiség- és éremtára 1426 darabból áll. Földrajzi gyűjteménye 2 föld-, 2 éggömb, 1 lunarium, 30 nagy fali térkép, 10 nagy atlas. Téli és nyári tornahelyisége, a pesti minta ily nemű iskola minden kellékeivel fel van szerelve; van az ifjúságnak a kollegiumi nagy telkes épülettől jó távol egy szép nagy játszóhelye is.

Könyvtára 3 van; ezek: a kollegium nagy könyvtára jól berendezve, lajstromozva 17,668 kötet és 2269 füzetből; az ifjúsági olvasó-könyvtár áll: 444 kötet szépirodalmi, 346 tudományos, 26 folyóiratból, összesen: 816 kötetből; a gyermekolvasó-könyvtár 189 kötetből. Az intézet nagy könyvtárának gyarapítására évenként 350 frt, könyvkötésre 100 frt szokott utalványoztatni.

Az intézet igazgatósága evidentiában tartja a mai előhaladott kor minden lépését, s minden a modern tudományosság igénylő eszközeit, kellékeit azonnal siet megszerezni, így a természettani szertár, vegytani, földrajzi s könyvtárgyűjteményeit egyre szaporítja, legujabban a meteorologiai észlelésekre megkívántató minden szükséges eszköznek birtokában van.

Az intézet, a mint a fennebbi adatokból is eléggé bizonyítva van, bir az önfentartásnak minden legszükségesebb eszközeivel; külföldi, világhírű egyetemekben magukat kiképzett tanárai, — közöttük többen irodalmi téren is elismert férfiak, — valamint meglévő s szépen kamatazó s egyre növekedő anyagi ereje : képtessé teszik minden, Erdély földén létező ily nemű intézetekkel versenyezni; egyetlen mi ellen sokaknak kifogásuk lehet: a váltakozó köztanító-rendszer . . . Ez experimentáló rendszer káros volta eléggé elismert dolog, s elvégre menekülni kellene tőle a közoktatás és nevelés, e hazai legfőbb és legszentebb ügy érdekéért annak javára.

* * *

A marosvásárhelyi róm. kath. nagygymnasium 6 osztályába az 187^{7/8}-diki iskolai évben felvétetett 121 növendék, kik közül nyilvános vizsgát állott 111, kimaradott 6, vizsgálatlan maradott 4.

A tanári kar áll 3 egyházi és 5 világi tanárból; ezenkívül 1 rendszeresített rajztanár, 1 tornatanár és 1 énektanítóból.

Az intézet költségeit a kath. tanulmányi alapból veszi, mely alapból a már mult iskolai évben 5126 frt a tanári és tanítói fizetésekre, 417 frt más vegyes kiadásokra utalványoztatott.

A gymnasiumi könyvtár 1544 kötet, az ifjúsági könyvtár 722 kötet és 157 füzetből áll.

Tanszergyűjteménye áll: a természettani szertár 74, a jegeczminta-gyűjtemény 115, a mértani testek gyűjteménye 26, az ásványgyűjtemény 688, az éremgyűjtemény 137, a madárgyűjtemény 112, a lepke- és rovargyűjtemény 500, a moh-, zuzmó-, haraszt-, mozatgyűjtemény 193 darabból.

A gymnasiumi növendékek jutalmazására többféle jutalmi tételek állanak évenként rendelkezésre; így a tanulmányi alapból: 21 frt, a Veszprémi Pál néhai nagy prépostéból 25 frt pénzalapítvány, a jó magaviseletű s elömenetelű ifjak jutalmazására. Móos István volt marosvásárhelyi boldog emlékezetű ügyvéd alapítványából 35 frt könyvjutalmakra.

A gymnasiummal szoros összeköttetésben áll az idevaló

finevelde (seminarium), hol a már eltelt tanévben teljes ellátás és gondozásban részesült 24 alapítványos, 16 fizető növendék és az asztalok körül teljesített szolgálatért szintén egész ellátást nyert 4 szegény tanuló.

Az alapítványosokért 105 frtot számítva egy-egy növendékért: 2500 frt utalványoztatott; 115 frtot fizettek egyenként a fizetéses 16 ifju, s így az intézet 40 ifju tartásáért 4360 frtot vett be a már eltelt iskolai évben . . . A kiadás ennél jóval több volt holmi előleges, gondos beszerzések folytán.

Az intézet (jelenlegi igazgatójának erélye s lelkiismeretes eljárásával) visszanyerte a szülők s érdekeltek bizalmát, mert az intézet úgy az anyagi, mint a szellemi téren életbeléptetett reformokkal nagy átalakuláson ment át . . . Eltekintve a tantemrem hosszú asztalai s padjainak újabb, az előhaladott kor igényeinek megfelelő kicserélése, átváltoztatása tényétől, a jó rend, fegyelem, jó élelmezés, tisztaság, a tan- és hálótermeknek a gyakori szellőztetés s így az egyre friss levegő nyérése által: a régi halvány, sápadt arczu ifjak helyett most piros, vidám képtü ifjakkal találkozzunk. Idejekorán kelnek fel az intézetben, s a mikor az idő csak engedi: az ifjak szabadban — kert vagy az udvarban vannak, legyenek tanulás vagy időtöltés, szórakozással elfoglalva; de velök van hiv és igaz barátjok az igazgató is mindenütt, lelkiismeretben járó dolognak tartván megfelelni a szülők várákozásának; s nemcsak testi ápolások, jó élelmezésök: de lelki s szellemi kiképzésükről is gondoskodik . . . A gymnasiumi előadások után, a mint a növendékek visszamennek az intézetbe: megtalálják mindazon segédeszközöket, melyekre tanulmányaik tökéletesítésére szükségök van, s a mi eddig hiányzott: ott vannak kézügyben többféle szótárak, a falon földképek s számtan-gyakorlatokra táblák állanak rendelkezésökre, s a képzettebb ifjak a gyengéket, az ujonczokat oktatják, tanítják, vezetik, szóval: nemes versenyt fejtenek ki egymás közt . . . Nagy lelki örömünkre van, hogy az intézetről csak jót és dicséretest mondhatunk elannyira, hogy az ilynemü intézetek közt ma az erdélyi részekben páratlanul áll. Az intézet igazgatóját, az ifjuság e hiv barátját: Karácson Mártonnak hívják.

Maros-Vásárhely sz. kir. város községe még 1871-ben egy polgári iskolát állított fel, melyet évenként egy-egy osztálylyal nevelve 1874-ig, a mint eredetileg tervezve volt: négy osztályra nötte ki magát.

Az iskolai létszám 1874-től, a négy osztály teljes fennállása óta a jelen év kivételével: 80 és 100 szám között változott.

Az 1877/8. iskolai év elején az I-ső osztályba 25, a II-dikba 30, a III-dikba 7, a IV-dikbe 6 s így a négy osztályba összesen: 68 növendék iratta be magát, s e szám egész éven át megmaradt s vizsgát is állott.

A rendes és segédtanárok és szaktanitók száma 8; köztük 4 rendes tanár, 2 segédtanár, 2 szaktanító.

Az iskola a reál-tudományokat, mint a magyar és német, francia nyelveket, történelem, földrajz, természetrajz, számtan, rajz és a tornászatot öleli fel.

A 4 rendes tanár fizetése lakbér-illetékekkel együtt egyenként 1000 frt, s minden öt év után 100 frt fizetésjavítás; a segédtanárok fizetése órák száma szerint 200, 300, 350 frt között váltokozik.

A tanerők fizetése, házbér, szolga, a növendékek jutalmazása s több vegyes kiadások a polgári iskola évi költségvetését 6—7000 frtig emelik. Felszerelése eddig 1000—1500 frtba került s ennek ellenére nem mondhatjuk el, hogy már minden meg van téve, nem, hogy a kor kívánalma szerint el van látva minden szükséges eszközökkel, a mint csak egy ily czélú s irányu iskola szükséglete megkívánja; de másfelől azonban el kell ismernünk, hogy a városi község a polgári iskola érdekében meghozta ujabban is azt a szép áldozatot, hogy a folyó évben 5000 frttal egy külön helyiséget vett, s remélhetőleg már a jövő Szt.-György-napja körül saját épületében, egy csendes s mégis elég központi helyen állíthatja fel állandóan polgárai érdekében szép s oly nemes irányu iskoláját.

És most egy néhány sorban szerény észrevételeinket mondjuk el a polgári iskola eddigi működését s eredményét illetőleg.

Az iskola növendékei a városi többféle elemi s az idevaló

közép-tanodák I-ső, gyéren a II-dik osztályból kerülnek ide, de többnyire mind oly növendékek, kik ama elemi s középtanodák osztályaiban kevés vagy éppen semmi eredményt sem tudtak felmutatni, a szülők részéről is azon meggyőződés s tapasztalással, hogy gyermekeik a tudományos pályán meg nem állhatnak, s így kénytelenek őket mesterség, kereskedés, gazdaság s több más, mi hamarább kenyeret biztosító pályára terelni, s ennél fogva itt a polgári iskolában remélik a nekik mulhatatlanul szükséges tudományokban való kiképzetésüket . . . Ezen növendékek, mikor már a polgári iskolába beléptek: részint a restség, unatkozás, egykedvűség, csökönység, megátalkodottsággal kebelőkben minden tudomány iránt, részint gyenge elméleti tehetség folytán *) a tanároknak nagy munkát, küzdelmet, teljes s minden erejüket igénybe vevő hálátlan munkát adnak, s a végén minden jó akarat, buzgóság, férfias küzdelem s nehéz munkájuk után is: kevés látható, érezhető eredményt tudnak felmutatni, legkivált az olyanféle tantárgyakból, melyek emlézést, olvasást, utánnézést, ismétlést s gondolkozást igényelnek, míg ellenben a számtan, mely a mindennapi gyakorlatokkal ugyszólván kézzel fogható igazságokat tüntet fel nekik s minden erőldődés, utánjárás s fáradság nélkül jutnak hozzá, s például az életből, mint elkerülhetetlen szükséges tudnivalókat adja elő, a számtan tanítása szép eredményt tüntet fel . . .

Ez a csak alig érintett jelenség egy olyan baj, az iskolán, növendékein s az eredményt illetőleg a tanárokon is, hogy ezen segíteni csak több illő jó fizetéssel ellátott, állandóan alkalmazott tanerővel lehet javítani, s meg a növendékeknek gyakori önsorsuk, jövőjökre való utalás, hivatkozás s erős színezéssel, az életből vett szomorú s oly gyakori példák felhozásával lehet,

*) A polg. iskolába nem azoknak kellene járni, a kik a közép-tanodákban már nem boldogulhatnak, hanem oly növendékeknek, kiket szülők előre iparra, kereskedésre, gazdálkodásra szántak, kik a polg. iskolában leginkább elsajátíthatják az említett pályákra szükséges ismereteket s általános műveltséget. Ez a polg. iskola célja s nem az, hogy asilum legyen a rest és gyenge tehetségű növendékek számára.

mondjuk, erkölcsi úton hatni, segíteni, hogy a nem tanulást egykoron megbánják, de már későn!

* * *

A kath. négy osztályu elemi iskolába az 187⁷/₈-dik iskolai év elején az I-ső osztályba 83, a II-ba 41, a III-ba 40, a IV-be 51, összesen: 215 növendék járt.

A négy szerzetes tanítónak egyen-egyenként 100 frt s így összesen 400 frt fizetése van a kath. elemi tanulmányi alaphól, mely öszveg egészen átmegy a szerzet idevaló főnökének élelmezésökért, s így csakis a 3 frt tanpénz lenne fizetésök, de ebből is fűtés, takarítás s más vegyes költségek folytán annyira lepad kevés jövedelmek, hogy abból igen-igen kicsinyke rész marad ruházatuk s költségeiknek fedezésére . . .

Az iskolák felszerelése is szegényes.

* * *

Az ev. ref. egyház két elemi iskolát tart fen két városrészben; ez egyik az ugynevezett Szt.-Miklós utcza, mely két osztályu; az 187⁷/₈-dik iskolai évben itt az I-ső osztályba 50, a II-dikba 29, összesen 79 jártak fel év végéig.

A két tanítónak egyen-egyenként 450 frt fizetésök s szállások is van az iskola közelében.

A második elemi iskola a Szt.-György utcza, melynek I-ső s egyetlen osztályába az 187⁷/₈-dik évben 65 növendék járt el, mely számból 57-en vizsgát állottak. A tanítónak 500 frt fizetése s szállása van ugyan ott.

* * *

Az ágostai hitvallásu három osztályu vegyes elemi iskolába az 187⁷/₈-dik iskolai évben az I-ső osztályba 19 fiu és 11 leány, a II-dikba 12 fiu és 3 leány, a III-dikba 8 fiu, összesen 53 növendék iratta be magát.

Az iskola előadási nyelve német és magyar. Tantárgyai: az ágostai hitvallásuaknak vallás, a többi nagyobb rész magyar növendékek s amazoknak is: német és magyar nyelv, számtan, mértan, földrajz, történelem, természetrajz, rajz éz szépírás.

A tandij egy gyermektől havanként 1 frt.

* * *

A románok egy osztályu elemi iskolájokba az 187⁷/₈-dik iskolai évben 17 növendék járt.

A kántor-tanítónak évi fizetése 120 frtra tehető.

* * *

Az izraelita három elemi osztályba az 187⁷/₈-dik iskolai évben az I-ső osztályba 18, a II-dikba 14, a III-dikba 7, összesen: 39-en jártak.

A tantárgyakat az egy valláson kívül magyarul adják elő, azonban a német nyelv tanulására is nagy figyelemmel vannak.

A tandij egy növendéktől havanként 1 frt.

* * *

A helyi kisededóvintézetnek keletkezése még az ötvenes évek, a lánczsörtetés idejére esik, s csodálatos, hogy azt akkor minden nagyobb akadály nélkül megengedték . . . A város közpénztára adja hozzá az évenkénti 500 frt legnagyobb s így hozzá illő mozgató, fenntartó erőt . . .

A folyó év elején 393 mindkét nembeli kisededekből állott a létszám, de az egyre jelenkező toroklob (dyphteritis) az érdekelte szülők méltó óvatossága folytán 110-re leapadott; e számból 60 fiu és 50 leány volt.

Egy kisededóv tanítja, mulattatja s egy pár nő ápolja őket napestig rendszeren.

Az intézetnek vagyoni állása az 1877-dik év végén: 11,381 frt 20 kr volt, szép és igen alkalmas épületének értékét is beleszámítva ez összegbe.

Az intézetnek az 1877-dik év folytán a városi pénztárból, továbbá a helyi takarékpénztárból, Z. Knöpfler Vilmos, Rácz József ajándékaiból, Gáti Gábor hagyománya, új évi köszöntések megváltása czimén, kamatok, óvási díjak s másféle jövedelmekből 2155 frt és 55 kr bevétele volt.

Kiadása az 1877-dik évben a 948 frt 5 kr takarékpénztárba betett összeget is ide számítva: 2155 frt 55 kr volt, mely összegbe még az 1878-dik évre megmaradott 144 frt 61 krt is be kell számítanunk.

Az intézet mostani pénzereje egyes jó s kegyeletes emberbarátok ajándékozása, végrendeletek hagyománya, bálók, büntetéspénzekből növekedett évről-évre, s ma az intézet telkes háza (melynek felszerelése s felépítéséhez szintén a város községe hozta és adta az oroszán-részt), testvérek között is 7776 frtra becsültetik.

Ez intézet s táboraának hatalmas, hiv, buzgó s oly lelkiismeretes régi vezér-igazgatója: tanár B i h a r i S á n d o r.

* * *

A m.-vásárhelyi ev. ref. egyház egy 6 osztályu jól berendezett elemi leányiskolát tart fenn 1862-dik évtől kezdőleg 5 tanító, 1 főtanítónő és 2 segédtanítónő közreműködése mellett.

A tanítók fizetése szállás-pénzzel együtt 500 frtra megyen s többnyire képezdei végzett tanítók. Híven eljárnak kötelességeik teljesítésében s ép ezért egy kis fizetésjavítást érdemelnének, igen, mert a mai világban egy irtoknak is ennél jobb fizetése van.

A leányiskola növendékeinek száma az 187⁷/₈-dik évben ez volt: az I-ső osztályba 115, a II-ba 48, a III-ba 29, a IV-be 23, az V-be 9, a VI-ba 6; összesen: 230.

Tantárgyak: vallás, magyar és német nyelv, föld- és természetrajz, történelem, számtan, természettan, rajz, szépirás, ének.

A női munkák a harmadik osztálytól kezdőleg tanítatnak, s ezek: kötés, horgolás (műkötés), betűzés, urkolás, recze, fehérneműek himzése, varrása, foltozás, ruha-szabás és varrás, szabás-rajz, fehérnemű szabás, varrás, mindenféle díszművek készítése.

* * *

A kath. egyház 4 osztályu elemi leányiskolát tart fenn 3 tanító, 1 tanítónő közreműködése mellett, s az 187⁷/₈-dik iskolai évben az I-ső osztályba 56, a II-ba 37, a III-ba 15, a IV-be 15; összesen: 123-an iratták be magukat.

Egyik kántor-tanítónak 420 frt, a tanítónőnek 500 frt fizetése volt a rendes szálláson kívül.

Tantárgyak: vallás, magyar és német nyelv, föld- és természetrajz, történelem, számtan, természettan, ének.

A női munkák a harmadik osztályban veszik kezdetüket, s ezek: kötés, horgolás, keresztszem-varrás, fehérnemű-varrás, himezés, s általában többféle diszmnűvek készítése.

* * *

Még egy harmadik, bár magánintézetről is meg kell emlékeznünk, mely jótékonyan hatott a város és vidéki uri családok leány-gyermekei mivelődésére. . . . Ez a magánintézet: a Schneider Józsefa asszony vezetése alatt álló hat. osztályra engedélyezett elemi leányiskola, mely négy év óta: már ez ideig rendre 4 osztályra nőtte ki magát, a jövő két év alatt még a hátralévő más két osztályt is felállítandó szándokkal.

Négy tanító, 1 okleveles tanítónő (az intézet tulajdonosa), és 2 segéd-tanítónő tanítanak az intézetben.

A tanítók fizetése s a tandíj: a tanórák s a kivánt tantárgyak szerint váltakozó. . . . Az 1877/s-dik tanévben az I-ső osztályba 15, a II-dikba 6, a III-dikba 6, a IV-dikbe 7; összesen: 34-en jártak.

Tantárgyak: vallás, magyar, német és francia nyelvek, föld- és természetrajz, magyar- és világtörténelem, magyar és német irodalom története, számtan, természettan, rajz, szépírás, és kivánság szerint zene.

Női munkák: kötés, horgolás, recze, betűzés, varrás, szabás (fehérnemű és ruhakészítés), disz-munkák (az egyszerűektől a legnehezebbekig), aranynyal stikkolásig.

II. Emberies (humanistikus) intézetek.

Maros-Vásárhely jótékony közintézetei közül első helyen említjük meg a dr. Geese Dániel „Emberszereteti intézetét“, 1820-ban 2000 váltó magyar frttal kezdette meg, mely összeghez 1823-ban ismét 6000 váltó magyar frtot, 1832-ben, anyja hallála után: 22,425 váltó magyar frtot hagyott végrendeletileg. . . . Ez összegek kamataikkal együtt már 1870-ben 78,072 frt 92 kr. osztrák értékű tőkévé nőttek volt ki magukat, mult 1877-dik évben 108,616 frt volt a tőke, s így a hív kezelés folytán mikorra tervezve van: 1920-dik év végén remélhetőleg 1.017,013 frtra nővi ki magát az alap.

Ennyi az összevont száraz, rideg adatok összege.

Nem ennyi! ehhez még valami mondani valónk lenne.

Gecse Dániel „Emberszereteti intézetéről“ szóló végrendelet néhány nyomtatott példányát szeretném az arany- és pénzimádók szeme elébe tájni, hogy szégyeljk meg magukat kicsinységük, törpeségük érzetében.

E pénzbálványozók csak gyomruknak éltek; hiú máz volt a fény, mely rövidke kérész életüket körül ragyogá!

Más élet, egészen más világ volt a Gecse Dánielé! Ő korát századokkal megelőzte! Szive jósága, lelke nemessége s melegét ezeren meg ezeren fogják érezni, áldani! Neve mindig áldva lesz s dicsősége fényleni fog az idők végtelenségeig!

Magasztos fogalma volt a közoktatás s nevelésről; jó és nemes szive a szenvedő emberiségért lángott, dobogott!

Mily szeretettel csüng intézményén, milyen gondos, milyen szeretettel teljes végrendelete, mint esdekel, mint kéri honfitársait, hogy fentartsák, óvják, gyámolítsák, ellenőrizzék s majdan léptessék életbe végrendeletét! . . .

S mindezt a hazáért, a jelen s jövő nemzedékért!

Nemcsak nekünk: az egész emberi nemnek dísze, fényére lehet e végrendelet!

A székely ifjuságnak s e város polgárainak évenként Gecse halála évforduló napján az ő sirjához kellene menni s örökzöld-s babérkoszorúkkal behinteni azt, dicsódákat mondani felette s végrendeletét felolvasni mindannyiszor: hadd tanulják meg belőle, hogy a haza oltárára letett forintok az idők végtelenéig mily áldástadólag kamatoznak, hatnak, munkálnak az egész nemzet javára!

Képe: minden székely ember házát díszesíteni, emlékét minden honfinak szívében kellene hordozni!

Ama millió forint egykoron a marosvásárhelyi kollegium, kath. gymnasium, kórház s a város többi közintézetei közt fog, mint alap áldástadólag szétoztatni.

Olyan volt ő, mint a nap!

Nemes, nagy és dicső lelke, egész lénye, mint a nap oly melegségben, fényben, áldástadólag, dicsőségben hat és munkál végrendeletében, s ama dicső intézményben, melyet alapított!

Igen, máris éreztük áldástadó erejét, melegét!

Milyen ez a végrendelet? és milyen ember volt Gecse ennek szerzője?! Gondoskodik végrendeletében a szállást nem kapott, elkésett utazókról, a közelebbi helységek égett, hajléktalanul maradott embereiről, és gondoskodik az eltévedt, elcsábított nőkről! A bűnbánó Magdolna juthatott eszébe végrendelete írása ez egyik pontjánál, kiről a mesterek mestere mondá: a ki nem bűnös: vessen követ reá!

Széchenyivel az apagyilkosnak is megbocsátana, felemelne: csakhogy oldott kéveként ne fogyjon, ne pusztuljon nemzetünk!

Nemesen büszkék vagyunk reája, hogy ő a miénk volt, itt élt és munkált közöttünk!... Drága, értékes kincs nekünk sirhalma, hol a mivelt, nagy, minden előítéletektől ment, szabadelvű, felemelkedett lélek nemes szívének áldott porai nyugosznak!

Legyen mindörökre áldott emlékezete közöttünk!

* * *

Még egy más ily törekvésű, kegyeletes intézetről is meg kell emlékeznünk.

Szárhegyi gróf Lázár József, 1862-ben, october 27-kén kelt végrendelete egyik pontja szerint: 1000 frtot hagyományozott új pénzben a marosvásárhelyi közönségnek oly czélból, hogy azon összegnek kamatai kezeltessenek a Gecse „Emberszereteti intézet“-nek szabályai szerint mindaddig, míg azon összegből idővel egy telket és házat lehet szerezni vagy építtetni, mely legyen a városi szegény, elaggott polgároknak menedékháza.

A végrendelet szerint az örökösök már 1875-ben, ápril 15-kén 1350 frt értékű erdélyi földtehermentesítési kötvényeket adtak át a városi közönség rendelkezésére.

A városi közönség e szépreményű intézet tőkáját már 1877-dik évig — meddig adataink terjednek — az urbéri papirok szelvényeiből nyert 255 frt és 14 kr. összeg s ennek kamatait takarékpénztárilag kezelteti, s így a szelvények és kamatok évenként tőkésítetnek s ekként jövedelmeztetnek.

Az intézet sorsa, jövője a még ezután fogalmazandó alapszabályok alapos s oly gondos szerkezete körülírásától fog függeni egészen, a mint azok a korszellem és a városi szegény polgárok ügyét felfogták, s irányozzák: (s ki biztos, hogy utódai is mindig gazdagok lesznek) aként lesz ez intézet is egy áldásos intézménynyé vagy szétmállik s elenyésszik, mint annyi kegyes intézet már ez ideig szétment a hibás, közönyös vagy ép vétkes kezelés miatt.

Caveant consules!

* * *

A marosvásárhelyi országos kórház az 1877-dik évi betegforgalmával is igen számos s gazdag adatokkal tett bizonyosságot hasznos s áldásos működéséről.

1876-dik évről 1877-dik évre átjött 37 férfi és 19 nő; összesen 56 beteg.

1877-dik évben felvétetett 444 férfi és 291 nő; összesen 735 beteg.

1877-dik évben ápoltatott 481 férfi és 310 nő; összesen 791; a kórházból gyógyulva távozott 406 férfi, 271 nő; összesen 677.

Meghalt 46 férfi, 16 nő; összesen 62.

Visszamaradott 1878-dik évre 29 férfi, 23 nő; összesen 52.

A kórház 1877-dik évi 791 betege összesen 20,475 ápolási napot vett igénybe. . . Egy-egy betegápolási költsége naponta 49 kr.-ba került.

A kórház pénzalapja 65,806 frt.

Ezen összegből:

a) az építészeti alap 22,000 frt, mely 6-os kamatra takarékpénztárba van betéve s kamatja évenként tőkésítettik az építészeti alap nevelésére;

b) magán-kötvényekben van a kórháznak 29,914 frt és 83 krajczárja 8-as kamatra kiadva;

c) földtehermentesítési kötvényekben van 13,891 frt és 50 krajczárja 5-ös kamatra. Összes kamatjövedelme 4425 frt és 85 1/2 krt. tesz.

A két utóbbi összegnek kamatai, évi díjak, havi fizetések,

betegék ápolása, élelmezés, orvosi szerek, természetmények, anyagok, szerek, butorok, épületfentartás és több vegyes kiadásokra fordítottatik.

Ápolási díjak és kamatra adott pénzekből — az építészeti alap kamatait ide nem számítva — volt a kórháznak az 1877-dik évben összesen: 15,517 frt 67 $\frac{1}{2}$ krajczár bevétele; kiadása: 14,918 frt és 48 $\frac{1}{2}$ kr.

Pénztármaradvány 1878-dik évre: 599 frt 19 kr.

A kórház élelmezése ki van adva, de szigoru s nagy ellenőrzés kíséri naponta a bérlő minden léptét.

A kórház saját konyhával bir s a bérlő itt készített a betegek élelmezésére megrendelt minden ételféléket.

Az 1877-dik évben elhalt 62 betegre nézve megjegyezni kívánjuk, hogy azok nagyobb része igen későn, betegségek végstadiumában folyamodtak s vették igénybe a kórházi segélyt, vagy igen nehéz betegségekben, mint csonttörés, zuzódások s igen sokan végelgyengülésben, az életkor legmagasabb fokán kerestek menedéket a kórházban, mint az évi kimutatásban a betegségek nemei is eléggé jelzik ezen körülményt.

A kórház ez idő szerint oly szerencsés szakértő kezek s kedvező körülmények között van, hogy szükség parancsolta s igényelte körülmények folytán a műtétek minden nemei végrehajthatók s hajtatnak szemészeti, csonkítási s több plastikai, s több más nehéz műtétek.

A betegek az újabb, másik szárnyépület kiépítéséig jelenleg 12 nagyobb szobában vannak elhelyezve; ezek közül 6 földszinti, 6 az emeletben van.

A kórház szükség esetében 120—140 beteget is elfogadhat egyszerre; a legnagyobb beteglétszám eddig 80—85 volt; egész évi napontai beteglétszám átlag 51; évi átlagforgalom 7—800 beteg közt váltakozik.

Nagy tisztaság s lelkiismeretes ápolás s biztonság van ittugy, hogy azt bizony a legtisztaságesebb emberek is szükség idején igénybe vehetik.

Többféle reformon ment át a kórház már ez ideig is, csak a napokban is a régi faágyak helyett vaságyak hozattak; el van

látva zuhany- és meleg-fürdő intézettel; van a kórháznak véletlen tüzesetekre egy fecskendője, mi nagy gondossággal s szép előrelátásra mutat s a betegekre nézve is igen megnyugtató.

A kórház mai épülete eredetileg magánhasználatra volt építve, s így a szobák, feltűnően a földszintiek, kellő szeleléssel nem bírnak, nem elegendő tágasak, s így különösen az újabb sebkezelésre éppen nem alkalmasok; e bajon azonban legközelebről segítve lesz, a mennyiben a jelenlegi kórház-épület egy szép s alkalmas szárny-épülettel fog megtoldatni, hol a kórtermek — tekintettel a fűtés, szellőztetésre külön műtő- és boncztermekkel lesznek beosztva — az újabb modern orvosi tudománnyal megegyezőleg egy szintvonalon lesz kórházunk más humanintézetekkel. Az új épületre, mint értesülve vagyunk, 32,000 frt van kilátásba helyezve, mely összeghez a kórház építkezési alapja a fennebb jelzett 22,000 forintját, 10,000 frtot pedig a kormány előlegezne.

A kórház ujjaalakítása művét közügyeink fáradhatatlan s minden szépet és dicsőt, mi városunk javát, nemzetünk boldogságát előbbre vinni szokta, melegen felkaroló, mozgató, buzgósága s tevékenységéről ismert, becsült s szeretett hazánkfia: kir. tanácsos zarándi dr. Knöpfler Vilmos vezeti, kinek ismerjük azt a jó természetét, hogy a mihez neki fog, azt félben nem hagyja, bármi nagy áldozatjában is kerüljön. És ennek valóságát annál is inkább reméljük, mert a kórház áldásos, a humanitás nagy s magasztos elvét elősegítő intézet élén ő, mint az országos bizottság elnöke áll; ugyanitt van s áldásosan működik az érdemekben, tevékenységben, szakképzettségben elismert tekintély: dr. Antal László is, mint kórházi főorvos, és itt van dr. Marosi Kálmán kórházi másod-orvos és műtő, ki már ez ideig is tudományos képzettsége, szorgalma, buzgósága, lelkiismeretessége, s kedves modorával megnyerte, lekötelezte városunk minden polgárát.

* * *

A szegények kórháza, régi nevén: szegények ispotálya elnevezése alatt áll fenn városunkban egy jótékony intézet, melynek eredete s viszontagságos története két századra vihető

vissza, ha tudna valaki valami bizonyost mondani róla. . . . A szóbeszéd s hagyomány szerint a Sásvári nemzetség egyik utolsó tagja, egy nő összes vagyonát s a Szt. Miklós-utcza végén volt szép, nagy telkét, hol jelenleg a kis templom szép épülete van, az ev. ref. egyháznak hagyományozta, kikötvén végrendelete egyik pontja szerint 8 szegény agg, beteges városi polgár ápolására felállítandó kórház tervezetét . . .

Ezen intézet pénze sok hányatás, károsodás s több rendbeli csőd alá jutott földbirtokosoknak volt ezelőtt kiadva, s egyideig a megye, most a városi tanács kezelése alá került, s az 1877-dik év végén összes tőkéje 8501 frt és 1 kr volt; ezen tőkéből egyeseknél kellő biztosíték mellett ki van adva 3920 frt és 1 kr, takarékpénztárba helyezve 4581 frt.

A takarékpénztárba lévő tőkének kamatai évenként tőkésítettnek mind addig, míg 10,000 frtig kinövi összegét, hogy eként idővel a hagyományos végrendeletének szent intézkedése, terve: örök időkre jótékonyon végre, valahára életbeléptetessék . . . Csak önző, lelki szegények előtt nem szent a haza s emberiség érdekében azok javára hozott áldozatok s azokról szóló végrendeletek ereje, szentsége! . . . Méltánylást s halás elismerést érdemelnek a maros-vásárhelyi nemes tanács ez idő szerinti férfiai, hogy ezen ügyben is oly lelkiismeretesen kívántak eljárni . . .

A fennebb jelzett, s egyeseknél lévő tőkekamatjaiból ez idő szerint 3 ev. ref. és 3 kath. szegény, elaggott polgár havonként 1 frt 6 krt, összesen 76 frt 32 krt kapnak évenként; a többi kamat-rész szintén tőkésítettik s a takarékpénztárba folyik mindaddig, míg a fennebb jelzett tőkeösszeget el nem érte.

* * *

Még egy más jótékony intézetet is, — mint felerészben ide tartozót — e helyen említünk meg.

1877-dik év elején Csernáth Sándor lelkes kezdeményezése folytán alakult városunkban az „Iparos önképző- és betegsegélyező egyesület“ 154 taggal, mely áldásosan működő egyesület e folyó év elején már 226 rendes, 36 pártoló és 5 alapító tagot számlált. . . A rendes tagok havonként 33¹/₂ krt, a pártoló tagok

évenként 2 frtot, az alapító tagok egyszer mindenkorra 20 frtot fizetnek. . .

Az intézet tőkepénze : 180 frt.

Az egylet könyvtára 100 kötetből áll már ez ideig és 2 hirlapot jártat önjerején, 30 ajándéklapot nyert Kerekes Sámuel s több városi polgár szivességéből.

Felolvasások s ipar-ügyi értekezletek tartatnak hetenként kétszer; irás, olvasás és számolásra tanittatnak háromszor munkaszünetek után.

Az intézet elnöke z. dr. Knöpfler Vilmos.

Önfentartási költségeire (szállás, világítás, fűtés) 340 frtot, 14 beteg segélyezésére : (kórház, gyógyszerár, 2 meghalt társuk temetési költségeire) 294 frtot adott ki már ez ideig.

Orvosuk : dr. Vajna János.

A legszebb és legszentebb ügyek egyike, a mire egyesültek: önképzés és beteg társaik segélyezése. . . Isten és emberek áldása, segélye nagyra nevelje emberséges intézetüket, s óhajtjuk, hogy minden iparos, Marosvásárhelytt jövőre tagja kívánjon lenni ezen fontos, szépre törekvő intézetnek. . . Ezer iparos segédnél több van városunkban ez időszerint, s mi reméljük, hogy ezek mind, mint tagjai lesznek az egyletnek, hogy így erősebb és az erővel több szellemi s anyagi jót tehessen egyesekkel és az egészszel!

Az egyesülés nagy erő, az erő élet!*)

* * *

A munkára képtelen városi szegényeket a községi hatóság vette gondjai alá. A házról házhoz való koldulást beszüntetvén, a városi hatóság büntetés-pénzeket közvetlen a városi pénztár utján kezelte, s így az általa felállított koldusokat segélyező intézettel az 1877-dik évben 45-ön részesültek hetenként hol 50 kr, hol 1 frt segélyben; a nevezett évben befolyt büntetés-pénz 801 frt és 5 krt tett.

* * *

*) Gr. Mikó Imre mondja,

A marosvásárhelyi jótékony nőegylet 1861-ben keletkezett gr. Lázár Mórné kezdeményezése folytán.

Az egyletnek a mult 1877-dik évben volt 76 alapító, 58 rendes és 118 pártoló tagja. Tőkéje erdélyi urbéri kötvényekben van 5900 frt, kötlevelekben 3860 frt; összesen 9760 frt. Tőkepénz, kamat, ajándék, hagyaték, művészi előadások s részvények illetőségéből mult évi bevétele volt 1608 frt, 28 kr; kiadása 30 házi szegénynek rendes havi segélylyel ellátva őket, volt 737 frt; rendkívüli segélyezésre adott 143 frtot, vegyes költségekre: 139 frtot; 444 frttal 600 frt értékű urbéri kötvényeket vett, s a jelen évre, mint pénztári készlet átjött: 145 frt 23 kr. Az egyletet jelenleg egy elnök gr. Toldalagi Eszter, két alelnök és 30 választmányi tag igazgatják.

Soha egylet erejéhez mérten több jótékonytságot nem gyakorolhatott, mint ez. . . Az az áldozatkészség, szünni nem akaró buzgóság, önfeláldozás, jóra, nemesre törekvés, az a résen lévő éberség, a szükség, a baj, a nyomornak azonnali enyhítése, segélyadása, a jótékony tettek gyakorlásában szép vetélkedés: páratlan a maga nemében! . . . Hány emberéletet mentettek meg, hány titkon szenvedőnek enyhítették, szüntették meg nyomorát, aggodalmát, tünődését, hány ezer könnyet töröltek le szenvedő szegény özvegyek, árvák, elaggott polgáraink szeméből?! . . . azt csak a jó Isten tudná megmondani! Nemes eljárásuk, jótékony munkásságuk, a sok zajtalan, minden dicsekedés nélkül véghezvitt szép, nemes s oly dicső tettek, mit ők e rövid 18 év alatt véghezvitték: az értékesebb, szebben fénylik, mint a gyémánt! Áldja meg Isten e nemes lelkeket, kik életbe léptették a legszentebb, a legnagyobb parancsot: szeresséd felebarátodat: mint önnön magadat!

* * *

A székelyföldi leány-árvaház gr. Toldalagi Victorné kezdeményezése s több lelkes vidéki, s részben városi nők felkarolása, segédkezése által már négy év óta áll fenn városunkban s áldásosan működik; szegény elhagyatott árva-leánykákat fogad be, megmenti s felneveli a nemzet-család, a hon javára!

Az eszme, a gondolat, az ügy magasztossága: a mi egye-

sitette e mivelte lelkeket : erőt is adott az intézetnek, mert e rövid idő alatt is már 18,500 forint tőkepénz gyűlt össze, s évenként 1600 forintot költhet el, mint biztos jövedelmet önczéljára.

E folyó év közepéig 14 árva van már fölvéve e szép irányu, nemes törekvésű intézetbe s így megmentve, biztonságba helyezve, a mi minden mivelte szivet tiszta örömmel kell, hogy eltöltsen, mily örömet csak a jó cselekedetű lényeknek enged élvezni az ég, s méltán, mert az árvák oktatása, öltöztetük, a szellem, mely az intézetet átlengi, a mi rajta visszatükröződik : minden csak arról tesz bizonyosságot, hogy ők a világot s az életet szenvedései s gyötrelmeivel jól ismerik. Az árvák szerény sorsukhoz mért, alkalmazott, őket találó nevelésben, oktatásban részesülnek ; viseletük is hozzájuk illő, szerény : kék felső ruhamellény és szoknya fedi testüket, népiskolai tantárgyakról nyernek oktatást, s az élet és sorsukhoz mértén taníttatnak, minden szükséges női, házi foglalkozásra, mint fonás, szövés, varrás, mosás, sütés, főzés, s mindenféle kerti munkákra, az lévén czélja az intézetnek, hogy erényes, szerény, munkás, szorgalmatos nőket neveljenek egykoron belőlük.

A növendékek 16 éves korukig maradnak az intézetben, a mikor a választmány felügyelete alatt ismert jó házakhoz szolgálataba adatnak.

Az intézet egy női választmány felügyelete s vezetése alatt van, s Fülep Albertné alelnök s társai naponta hiven eljárának az intézetbe megnézni a felügyelő, nevelőnő kormányát, vezetését, az élelmezést s irányt, utasítást adni egy s más dolgok, ügyekben.

Ez intézet után ítélhetni meg a mi uri nőinket; ez a legszebb dicsfény, mely körül sugározza nemes homlokukat, ez, a mi oly szépen, magasztosan jellemzi nagyságukat, fönkelt szellemöket; erről az intézetről mondhatni a legdicsőbbet, mert ennek neve: emberiség, humanitás!

* * *

A marosvásárhelyi tűzoltó-egylet 1876-ban alakult, s tényleges működését ugyanakkor Lázár Benedek erélyes fő-

parancsnoksága alatt meg is kezdette. Működő tagjainak száma 218; 8 parancsnok, 62 mászó, 81 szivattyus, 66 rendfentartó tag. Az egyletnek még 29 alapító, 130 pártoló tagja van, s így a működő, alapító és pártoló tagokkal az egylet 376 egyleti tagból áll.

Az egylet működő tagjait Chevassus Ferencz tornatanár tanította s képezte ki, igen rövid idő alatt úgy, hogy próba-gyakorlatát nagy ünnepélyességgel már 1877-dik év szeptember 16-kán megtarthatta, mely tény által képesítve lett, hogy valósággal az egyletek sorába beléphessen, s az egylet már akkor az országos tűzoltó-szövetségnek, valamint a kerületi szövetségnek is tagja lett.

A működő tagok közül a múlt évben 16-an nagy siker s elismerés közt mászó-vizsgát tettek; a mászók közül 30, a szivattyusok közül 40 tag van teljesen felszerelve.

A mászók felszerelése áll: lipcei sisak, szivacsáska, jelzősip, mentőkötél, deréköv, zárkapocs, balta és mentőszegből; a szivattyusok felszerelése áll: sisak, deréköv és baltából. Öltöztük: brassai kék posztóból zubbony és csizmába huzott szürke nadrág; jelvényük a baloldalon Ö. J. betű.

Az egyletnek jelenleg 8 fizetéses tűzőre van, kik hiven teljesítik az éjjeli őrségi szolgálatot egy önkéntes tűzoltó-parancsnok alatt. Az őrtanya berendezése áll a többek közt 4 fekhely, bőrrel behuzott sodrony-ágy betétből, író- és mozdó-asztalok, lámpák, köztük kézügyben a vészlámpák s több szükséges apróságokból.

Szertára: száraz kőépület, kifelé nyíló nagy ajtókkal, közelében istálló négy lóra.

Van az egyletnek egy mászó-, ugynevezett gyakorlótornya, 7 öl magas, 4 nagy szivattyuja; kettő közülök Seltenhoffer Frigyes soproni, egy Magirus ulmi, egy Kenreiter bécsi gyárosoktól véve; e négy nagy szivattyu közül kettő lóerőre alkalmazva; ezeken kívül van még az egyletnek három kézi-szivattyuja a városnegyedekben elhelyezve.

A szertár közelében lévő istállójában van az egyletnek 4, a véletlen eshetőségekre készen tartott, felhámozott lova, van 2 szerkocsija, 6 vizhordója lóerőre, 8 vízmedenczéje a város kü-

lönböző helyein, 1000 láb hosszú kendertömlője, 6 egykaru kétrendbeli dug létrája ötös, hatos összetétellel, van 6 különféle másrendbeli létrája, 1 közülök párkány, 5 fedéllétra cserép és zsendelyre, van egy hosszú 6 öles mentőzsákja, van 4 nagy és 16 kisebb Linder-féle szebeni gyárostól vett vész-fáklyája, nagy számmal vannak penetái, kapa, fejsze, ásó, matolla, horog, stb. a tűzoltáshoz szükséges eszközei, úgy, hogy a leltár összea értéke 10.046 frtra megyen; a lovat, szertárépületet és istálót be nem számítva ez összegbe.

Az egylet alaptőkéje 1600 frt urbéri kötvényekben.

Pénz-ereje, mint bevétele 1876. május 16-tól kezdőleg 1877. december 31-ig volt 6371 frt 6 kr; kiadása: 6036 frt 13 kr; pénztámaradvány 1878-ra: 334 frt 93 kr.

Folyó jövedelme 130 pártoló tagsági illetékből egy tagtól 6 frtot számítva: 780 frt. Maros-Vásárhely községe ad évenként 1800 frtot, s így e két tételből van az egyletnek évenként 2580 frt tisztajövedelme.

Eddig beszélnek a számok, ez a tényállás.

Kevés szavunk van még ezekhez.

Midőn vészkiált, trombita s később a félrevert harangkon-
gások szomoruan, rémesen jelzik a tüzesetet: az 217 rendes tűz-
oltó, mint a viharral telt nehéz, terhes fellegek szoktak szél-,
villam-sebességgel ereikben fellázadt, feltűzült vérkeringéssel
megjelennek a tüzesetnél, s hozzálátnak az elemek könyörtelen
harczához, s megvetve az életet, közönyösen véve a lángok ége-
tő, gyilkoló erejét mindaddig foly a harc köztük, míg az elem
átkos, pusztító ereje legyőzve, megsemmisítve nincs. . . És ekkor
ezek a derék emberek szép csendeszen haza mennek, még reá sem
gondolnak a tett nagysága, nemességére! Pedig bizony büszkék
lehetnének, mert ők életük kockáztatásával menték meg fele-
barátaik életét, vagyonát, ők egy a legszebb polgári kötelelessé-
get teljesítik; . . . ők nem úgy jelentek meg, mint a bámész-
kodó, látványosságot szerető tisztelt nagy publicum: ők iz-
zadtak, munkáltak, nemes harczot vívtak a város népe
javára.

III. Vegyes művelődési és jótékony intézetek.

A marosvásárhelyi „Zenekedvelők egylete“ 1874-ben alakult Dicső Béla, Mentovich Gyula és Wégler Gyula kezdeményezések folytán.

Az egylet elnöke: id. gr. Teleki Sámuel.

Buzgó s szakavatott karnagya: Mentovich Gyula.

Az egyletnek jelenleg 33 működő tagja van s hetenként kétszer tart gyakorlatokat; a tagok közül 6-an réz-, 5-en fafuvó-, 3 ütő- és 19-en vonóeszközökön játszanak.

Pártoló tagja ez ideig csak 59 van, kik évenként 4—4 frttal járulnak e szép, szívet és lelket egyiránt nemesítő egylet némi elősegítéséhez; a városi község itt is jó példával megyen előre, s ezutánra évenként 100 frttal járul az egylet felsegélyezésére. . . Bár a jó példa egyeseket nagyobb mérvben való pártolására vezetné!

Bevétele 1877-dik évben 399 frt 80 kr. volt; kiadása: 358 frt.

A múlt évben az egylet több mint 12 jótékony czélra előadásokat rendezett vagy közreműködött, s az érdekeltek szépen el is fogadták az egylet közreműködését s szeretik is a Rákóczi- és török-indulókat, de bizony azért hideg és részvétlen maradnak az egylet iránt, mi érthetetlen, megfoghatatlan!

* * *

A „Dalkör“ keletkezési ideje 1867-re vihethő vissza.

Elnöke: dr. Csiki József, ki egész szenvedélylyel s nagy buzgósággal csüng az egylet virágzása s tökéletesedésén.

Szintén ily buzgó jelenlegi karnagya: Nemes József is.

A „Dalkörnek“ jelenleg 35 jól iskolázott működő tagja van s hetenként kétszer tart gyakorlatokat.

Múlt évi összes bevétele: 390 frt és 75 kr.; kiadása: 350 frt volt.

Négyszer tartott művészi előadásokat; ezeken kívül nagyobb ünnepek alkalmával az ev. ref. és kath. egyházakban az isteni tiszteletek alkalmával buzgón, kegyeletesen közreműködött.

A „Dalkör“ Voczelka Ede egykori karnagya idejében a kolozsvári országos dalárünnepélyen ezüst vezénylő-jelvény-nyel diszesítettett fel.

* * *

Az „Iparos polgári dalegylet“ 1870-ben alakult.

Elnöke: z. dr. Knöpfler Vilmos.

Karnagyai: Szekeres Elek és Szentgyörgyi István.

Az „Iparos polgári dalegylet“ hetenként kétszer tart gyakorlatokat.

Működő tagja jelenleg 36 van; pártoló tagja 2 frt évenkénti fizetéssel 140.

Rendes jövedelmét, a 280 frtot neveli még a nyári és téli előadások, estélyek jövedelme, a nem pártoló tagok haláleseteinél meghívás folytán történt temetési közreműködések 15 forint díjak összege.

* * *

A „Temetkezési nagyegylet“ 1851-ben alakult.

Pénztárnoka legközelebről Nagy Antal az érdemekben oly gazdag, maholnap 50 éves néptanító lett.

Az egyletnek ez időszerint 1200 rendes tagja van, kik közül mentes tag 877, fizető tagja 323 van.

A fizető tagok 320 halálesetnél mindannyiszor 26¹/₂ krt. fizetnek, a mikor aztán a mentes tagok sorába lépnek. A tagok utódai temetési költségre 157¹/₂ frtot kapnak.

Az egyletbe való beállhatás nagyon könnyítve van, s már egyszeri befizetés után: halálesetnél az örökösök, a közelebről érdekeltek 50 frt temetési költségre számíthatnak némi köteleiségek elvállalása után.

Az egyletnek már ez ideig is 78,580 frt és 66¹/₂ kr. tőke-pénze van s ez évről évre nő. . . . Eddig azt mondják, tőkájének kamatjövedelmét a halál-esetek igénybe vették, de remény van, hogy az annyira kinőheti magát nem sokára, miszerint a feleslegből jótékony egyleteink s közoktatási intézeteinknek is juttathat évenként bizonyos összegeket.

Ezenkívül még négy ily intézet van községünkben, de ezek: az említetthez képest, egészen eltörpülnek, csak alig tengenek.

* * *

A Korcsolyázó-egylet, e testet edző s így igen szükséges intézet 1875-ben alakult.

Elnöke: Scheider József.

Részvényes s így gyakorló tagjainak száma az 1877⁸/s-dik évben 52 volt; ezek közül 118-an évenként 3—3 frtot, 34-en a növendékek s gyermekek 1—1 frtot s 50 krt fizettek.

Összes jövedelme a fennevezett évben 813 frt volt, mely összeget egészen elköltötte, s ehez még 600 frt kölcsönt volt kénytelen felvenni.

Az egyletnek e jelen évig nem volt állandó korcsolyázó helye; a városi közönség segített ügyén s az Elba sziget, e szép mulató kertje közvetlen szomszédságában, egy elhagyatott nádas, kákás, valóságos sárfészkes tavát egy arany évi haszonbér fizetése mellett egész fenállása idejéig átadta az egyletnek, mely tavat a tavasz elején az egylet nagy költséggel kikotortatta, kicsinosította, alul a tó nyugoti részében egy csinos kis zsillipel, fejjül pedig a Maros egyik ágából csatornával víznyerés végett látta el, s még ezenkívül egy csinos svájci izlés szerint készült vetkező- és órházat építtetett, mely miatt fennebb említett 600 frt adósság terheli, de mely összeget már a jövő 1878⁹/s-dik évben remélhetőleg tisztázni fogja. A tavat tavasz, nyár és őszi napok alatt a tarka csolnakok egész raja, serege élénkíti, egész versenyek keletkeznek, s ezzel érdekes, regényes színezetet adnak az Elba oly kedves környékének. — A csolnakázási díj félórán át 10 kr.

* * *

Három pénz-intézet van jelenleg városunkban; ezek egyike: az „Erdélyi kereskedelmi és hitelbank“ részvény-társaság, mely 1870-ben alakult 5000 drb résznyen à 80 frt=400,000 frt tőke-alappal.

Elnöke: id. gróf Teleki Sámuel.

1877-dik évi forgalma: 2.396,330 frt 15 kr. Évi tiszta

nyereményéből 20,000 veszteség fedeztetett fel, mi azonban, úgy tudjuk, az óta rendbe hozatott.

* * *

A m.-vásárhelyi „Takarékpénztár“ 1869-ben alakult.

Elnöke: Z. dr. Knöpfler Vilmos.

Részvényalap tőkéje kezdetben 60,000 frt volt. 1877-dik év forgalma: 2.699,819 frt 3 kr volt. Az évi tiszta nyereménye: 18,356 frt 33 kr. Részvényesei 24% osztalékban részesültek.

Ezen szilárd alapokon nyugvó intézet évenként 4—500 frtot jótékony és közoktatási intézeteinknek szokott felajánlani.

* * *

A Központi ipartársulati hitelintézet marosvásárhelyi szövetkezete 1874-ben kezdte meg működését. 1877-dik évi forgalma: 234,199 frt 97 kr volt; tiszta jövedelme: 2616 frt 89 kr lett. 12% ad pénzt csakis iparosoknak, ... ha ezek megköszönhetni tudnák szivességét

IV. Irodalmi és rokon intézetek

Az ev. ref. kollegium könyvnyomda intézete közel egy század óta áll fenn, s el van látva nagy választéku díszes betűkkel, gyors-, kézi- és simító sajtókkal úgy, hogy a legszebb munkákat is képes kiállítani.

* * *

A m.-vásárhelyi róm. kath. leányiskola könyvnyomda intézete 1872-ben keletkezett Veszely Károly plébános kezdeményezése folytán ... Szintén el van látva gyorsajtóval, s az újabb izlés szerint minden teljesíthető igényeknek óhaját és kíván megfelelni.

* * *

Két hirlap jelen meg községünkben; az egyik: „Maros-Vidék“ ezelőtt „Erdély“ s már VIII-dik évfolyamban van; szerkeszti Kerekes Sámuel; társadalmi, közművelődési, közgazdasági, közigazgatási érdekeket képviselő közlöny. He-

tenként kétszer jelenik meg, s előfizetési ára egész évre 6 frt. Nyomatik 520 példányban.

* * *

A másik hirlap: az „Erdélyi Híradó“, hetenként háromszor jelenik meg politikai, társadalmi és közgazdászati közlöny; szerkeszti: N e m e s Ö d ö n. Második évfolyamban van, s egész évi előfizetési ára: 8 frt. Előfizetőinek a száma 450-en feljül.

* * *

A m.-vásárhelyi állandó színház alapjára gyűlt, s a városi hatóság által takarékpénztárilag kezelt tőkeösszeg 1877-ben: 467 frt 12 kr volt.

Ezen összegeken kívül van még váltó mellett kiadva 604 frt 37 kr., s ennek 1878. január 4-ig terjedő kamatja 18 frt 13 kr; mely összeget azonban még mindez ideig nem a városi hatóság kezeli, s a mint fülhegygyel hallottuk, nem a legbiztosabb helyre van elhelyezve, s ha ezen összeg is valami uton felvehető lenne: akkor az egész állandó színház alaptőkéje: 1089 frt 62 kr. lenne...

* * *

Egy kis tért kérünk itt Csiki Lajos könyvkereskedő kölcsön-könyvtára elismerésének is, mint művelődési intézetnek, mely bár magán természetű, de az ötvenes évek elejétől kezdőleg néhai Wittich József által alapítva: a közművelődésre jótékonyan hatott, a közfigyelmet s elismerést kivívta részére.

A könyvtár jelenleg 3189 külön önálló munkából áll, és pedig ezekből 1006 magyar, 550 francia és 1633 német.

A könyvek vidékre is kiadatnak. Évi olvasási díj egyszerre s előre fizetve 8 frt, félévi előfizetéssel 5 frt, havonkénti előfizetéssel 1 frt. A biztosítási díj 2 frt. 1877-dik évben 75 rendes olvasója volt.

* * *

A kaszinó még az ötvenes évek elején, 1852 körül keletkezett.

Elnöke: br. Apor Károly.

A tagok száma (a vidékiekkel együtt) 134, kik 10 frtot fizetnek évenként.

Bevétele 1877-dik évben 2397 frt 71 kr. volt, mely összeget a teke- és kártyajátékok dija nagyban emelték; kiadása: 1859 frt volt.

Összesen 24 hazai és 3 külföldi lapot járát.

* * *

Az Egyenlőségi-kör, mint olvasó-egylet 1870-ben keletkezett Borosnyai Pál lelkes fellépése folytán s egykoron 400-at megközelítő résztvevő tagokkal, míg jelenleg 154-re apadtott tagjainak a száma; ezek is nagyobbára lágymelegséggel vannak az egykoron oly melegen fogadott ügy iránt.

Az egylet elnöke: Ajtai Mihály városi polgármester.

Az egylet évi bevétele 5 frt részvényt nyel 800 frt; ugyanennyi lehet kiadása is.

A kör 14 magyar és 2 német hirlapot járát.

Ezenkívül mintegy 1000 kötetet számlál könyvtára, melynek fele szépirodalmi, a többi tudományos s vegyes tartalommal; ez utóbbiakat Lázár Ádám szivességéből bírja.

* * *

A Kemény Zsigmond társaságot Tolnai Lajos kezdeményezése, erélyes hatni, lelkesíteni tudó akarata, kitartása hozta létre.

Elnöke br. Apor Károly.

A társaság 1877-dik év június 4-kén nyilvánítá magát megalakultnak . . . Alakulása előtt 14 bizottsági gyűlést tartott; azon innen ez ideig 9 kebli, szervező gyűlése volt; a rendes havigyűlések remélhetőleg uj év körül nyilnak meg.

A társulatnak 72 erdélyi iróból szövetkezett rendes tagja van; 5000 frt körül ez ideig tőkepenz-ereje.

A társulat élén oly férfiu áll, kinek egész ország ismeri régi őseitől öröklött lelki erejét, emelkedett szellemét, kitartását, szivósságát . . . Erős hitünk, hogy e tömörült szellemi erőnek

erős vezére lesz, s a szellemi erő mellé megteremti az anyagi erőt is, az által fényes nevének újabb, hervadhatlan nymbust szerzend.

* * *

Végre szóljunk a „Teleky-könyvtárról“ ez idő szerint ezen félig eltemetett nagy kincsről.

E könnyen világhirre juthatott kövyvtárt (ha kifejlődésében akadályozva nem lesz) gróf Teleki Sámuel, volt erdélyi cancellár, alapítá Nagy-Várad-Olasziban 1800-dik év october 10. kelt végrendelete, és Bécsben 1811-ben, deczember 14-kén, és ismét Bécsben 1820-ban, január 28-án kelt codicillusai szerint, hogy a dicső és halhatatlan alapítónak saját szavaival éljek: hagyta a tudományoknak nemzetében, hazájában előmozdításokra!...

A könyvtár 50—60,000 kötet könyvet számlál.

A könyvtár fentartása, gyarapodása s hivatalnokainak fizetésökre vannak rendelve a városban lévő összes, szám szerint 8—9 telkes házainak tiszta összes jövedelmei, valamint a város határán 19 hold és 380□ öl szántó, 34 hold és 480□ öl kaszáló, összesen: 53 hold és 860□ öl összes külső földbirtokoknak is jövedelmei.

A jövedelem ezekből ugy hozzávetőleg 9—10,000 frt, a könyvtár s személyzete összes kiadásai: 600 frt körül lehetnek. Mind a bevételek, mind a kiadások nagy titokban tartatnak; nem lehetett azoknak titkához jutnunk minden igyekezetünk, minden buzgóságunk mellett is, ez utóbbi időkben. *)

*) Megbocsát a t. szerző, hogy a Teleky-könyvtárra vonatkozó további reflexióit kihagytuk, ildomosabbnak találván, nem mondani előre ítéletet egy ügyben, mely épen törvényszék előtt áll. Ha ítelt a törvény, visszatérhetünk e fontos tárgyra, ha majd alapos ok lesz reá. „Marosszék népoktatási ügye“ czimű czikkét is ki kellett hagynunk, mivel annak tartalma az előbbi V. alatti czikkben már érintve van.

Szerk.

VIII.

Könyvismertetés.

Közgazdaság és közmivvelődés a székelyföldön. Irta Kozma Ferencz. Ezer forint pályadíjat nyert munka.

Mióta a Székely egyesület megalakult, folyvást igen nagy szükségét érezte egy oly munkának, mely hű tükre legyen a székely népnek, székely földnek, az ottani művelődési, gazdasági, ipari, kereskedelmi és humanisztikus állapotoknak, szóval a székelység egyetemes viszonyainak. Egy ily munka hiánya akadályozta az egyesület működését is, minthogy sem egyik, sem másik irányban megbízható adatokra nem támaszkodhatott, alapos tájékozást a dolgok állapotáról s a teendőkre nézve nem formálhatott.

A székely egyesület működésének tehát egyik jelentékeny eredménye, hogy e munkát pályadíj kitűzése által létrehozta; s ennek hasznát első sorban bizonyára maga az egyesület veendi.

Szerző „az anyag feldolgozásában — mint előszavában maga mondja — a következő tervet követte : a) megismertetni a tényleges állapotokat a lehető legszigorubb hűséggel; b) összehasonlítások alapján kulcsot nyerni azok értékének megítélésére; c) bírálni s az eszközök kimutatásával javaslatokat fogalmazni.“

Hogy mennyire sikerült a nehéz feladat szerzőnek, erről legilletékesebb nyilatkozat a bírálók jelentése, mely fentebb, a közgyűlési jegyzőkönyv 11. pontjában egész terjedelmében közölve van.

A bíráló bizottság tett ugyan számos észrevételt a mű egyes részleteire, melyeknek kijavítását kívánja; mindamellet azt mondja, hogy „e mű a maga egészében oly elismerést ér-

demlő gazdagsággal, a tervezés és megalkotás oly életre való épségével van megírva: hogy a bíráló bizottság e felett való meglegedését minden tartalék nélkül jelenti ki.“ — „Nemcsak maga a sokféle anyag osztályozása olyan, mely tárgyát kimeríti, hanem a részletek is szakszerű tárgyismerettel és lelkismeretesen vannak előadva.“

„A megbízható és alapos adatok gazdag gyűjteménye, — mondja tovább az a bíráló bizottság, — a dolgok beható ismerete, a bajok és nyomoruságok éles bonczolása, az okok keresése és megtalálása, az összehasonlító elméletek, a nem takargatott beteg anyagok és el nem hallgatott hibák feltárása, az alkalmasnak ígérkező gyógyszerek helyeselhető megválasztása, a jellemnek hű képe s a jövőnek javított kilátásai és szép reményei egyaránt bizonyosságai a gazdag ismeretű férfinak s a meleg keblű hazafinak.“

Hozzáadhatjuk még, hogy a megjelölt hiányokat szerző azután gonddal és lelkiismeretesen igyekezett kijavítani, s az egész mű már kész a sajtó alá, s 6—8 hét múlva megjelenését remélhetjük. Terjedelme 26—30 sűrűn nyomott iv leend.

Volt alkalmunk e művet magunknak is átnézni, s itéletünk róla általában egyez a fennebbi idézetekkel. Minthogy azonban e mű most nem áll rendelkezésünkre, s az csak ezután fog a sajtó alól kikerülni: annak részletes bírálatába, illetőleg ismertetésébe ez alkalommal nem ereszkedhetünk.

Azt hisszük egyébiránt, hogy a fönnebbiek után is jogosítva vagyunk már most annyit kimondani, hogy említett munka méltóan foglaland helyet az eddig megjelent becsesebb magyar monografiák közt, s különösen méltó lesz arra, hogy minden székelly család asztalán helyet foglaljon.

Ismertetésül közöljük Kozma F. művének „Mezőgazdasági rendszerünk bírálatá s némi javaslatok“ — című szakaszát, még pedig azon szöveg szerint, a mint azt a bírálók által tett észrevételek kijavítása előtt, tehát az eredeti szerkezetből kiirtuk volt. Mint már érintettük, a mű nem lévén most kezünknel, az ezen szakaszban is később tett, bár nem lényeges igazításokat most nincs alkalmunk kijavítani. Hogy épen ezt a szakaszt választottuk közlésre, annak oka az, mert eddigi évkönyveink-

ben a székely föld mezőgazdasági viszonyairól szoltunk legkevesebbet.

Az egész munkára tájékozás végett czélszerűnek véltük az előbb jelzett szakasz közlése után még az egész mű tartalomjegyzékét is közölni.

Szerkesztő.

Mezőgazdasági rendszerünk bírálata s némi javaslatok.

a) Földmivelés és állattenyésztés. A székelyföldi mezőgazdaság, értvén ez alatt kizárólag a földmivelést a vele kapcsolatos állattenyésztéssel, a két és három fordulós nyomasztó rendszeren alapszik, s lényeges alkatrésze a közlegelő. Nevezik ezt egyszertien falurendszernek is.

Fő-jellemvonása ennek az, hogy a birtok-szabadrendelkezési jog korlátok közé van szorítva. Nem folytathat ki-ki belátása szerinti s tőke és munka-erejéhez mért gazdaságot, hanem aláveti magát egy chablonnak, melyet a többség uralma szab meg, hol vota non ponderantur, sed numerantur. E rendszer mellett nálunk nem az értelem és a gazdasági tudomány principiumai, hanem az ősi szokás és az ujitások iránt skeptikus, nehézkes közvélemény uralkodik. És ez uralmat méltán nevezhetjük isten kegyelméből valónak s törvényeit ősiségnek.

Az alkotmány Magyarországon a népet felszabadította, de a földnépe a nép földét nem akarja szabaddá tenni. A föld nálunk nem mindig azt termi, a mit vegyi alkatrészeinél fogva legjobban táplálhatna, hanem azt, a mi azon évre egész határ hosszában és szélességében rá ki van vetve. És másod vagy harmadévenként nem az a föld pihen kizárólag, melynek arra elkerülhetetlenül szüksége volna, hanem ezekkel együtt mindazok, a melyeknek talán 6-ik vagy 8-ik évi pihenés is elegendő lenne, de a mit a falu meg nem enged.

Tulajdonos és birtok nagyobb rabságban nem képzelhető, mint a falurendszerben.

Azt mondjuk kivált a székelyföldön, hogy a földbirtok szűk. S aztán mit teszünk? A szántóföld felét vagy egy harmadát évenként heverni engedjük. Igen, mondják, mert a termőké-

esség különben kimertül. A mit Liebig tudományosan így magyarázott: minden termőföld bir a nélkülözhetetlen növénytápanyagok egy vagy kettejéből bizonyos maximumot és egy vagy többekből bizonyos minimumot. És e minimum szabályozza a termést. E minimumot kell állandóan pótolni és kiegészíteni. Ez az ő minimum törvénye. Ennek a megvalósításához kellő mennyiségű trágya szükséges. Ugy de nálunk éppen ez a trágya nincs meg elegendő mértékben. Azért bizzuk az esőre, szélre, melegre és levegőre másod vagy harmad évenként a trágyázást, a minimum-alkatrészek helyreállítását. No ez nagyon lényeges ok, ha megbirja a kritikát.

Hogy is állunk tehát a trágya dolgában, mert erre látszik alapítva lenni az ugarrendszer.

Miért nincs elegendő trágyánk, holott gazdaságunkban tulnyomó az állattenyésztés? Az ugar- és legelő-rendszer miatt, mert istálló-trágya legfőlebb csak egy fél év alatt gyűl. Egyik tehát oka a másiknak, s a másik az egyiknek. Ezt magyarul circulus vitiosusnak nevezik. Azonban fogadjuk el ezt indokul. De hát a meglévő trágyát hogyan gondoljuk, hogy az a lehető legtöbb hasznot adja?! Készítünk-e trágyatartó helyeket, hol a vízzel való öntözés, ammoniák-képzésre, könnyen eszközölhető legyen? s folytatunk-e e mellett az oly fontos ammoniák megkötésére vasgáliczos vagy más alkalmas öntözést? Én a gazdasági felső népiskolákon kívül egyebütt sehol se tapasztaltam ezt a székely-földön.

Vagy talán pótoljuk az annyira szűk állati trágyát ásvány-trágyával? Gypsz, márga, homok, utzasár, mészföld, hamu, kovácsműhelyek vashulladékai mind használatlanul hevernek szertesét.

Pótolhatnánk sokat növénytrágyával is: erdei lombhulladékkal, legelők megszáradt fűvének leperzselésével, zöld-trágyavetés és alászántással, timárok cserhulladékával, trébejjel, mit a patakok széleire öntünk, hogy az ár elhordja.

Hát az állatország az istálló-trágyán kívül mennyit nyújthatna még?! Mily becses trágya a hullott állat teste! A marha-vér, mely a trágyának legfontosabb légenytartalmából 4%-ot ad, nálunk csak a mészáros-kutyák eledele. Belgiumban

az állatot, a mely pusztuló félben van, a mezőre hajtják s ereit felmetszik, hogy a földet járás közben vérével öntözze, azután bőrét lehuzván, testét feldarabolják, s egyenletes távolságban a földbe beássák, mint igen becses trágyát. Másutt a hullott állat testét egy gödörbe teszik, s oltatlan mézzel behintvén, a kivetett földdel betakarják. 14 nap alatt a teljes felbomlás végbement. Ekkor hat annyi földdel vegyítik, mint az állat teste, s négy hét múlva kész a legjobb trágya, melyet tavasszal a zöldvetésre szórnak, vagy ősszel a maggal alászántanak.

A szarv, pata és szőr hasonlóan becses anyag, miután 18% légenyrt tartalmaz. Elzász és Krajnában kitünően értettek ennek gazdasági értékesítéséhez. Földdel vegyítve s trágyalével öntözve gyorsan oldódik fel s a burgonyás vermekben nagy termékenységet okoz. Vagy a réteken egyszerűen a földbe szurva, kissé mélyen, hogy a víz rajta megállhasson, köröskörül bújává teszi a fűnövést.

A légeny- és phosphorsavas mészdús csontnak a pora a magvak fejlődésére és növekvésére bir jelentékeny befolyással.

Hát az árnyékszék-trágya mily fontos szerepet visz a legelőhaladottabb országok gazdasági rendszerében! Egy ember ürülékével bőven trágyázható akkora terület, melyen egy ember számára búza terem. Londonban szekérét 2—3, sőt távolabb 12 forinttal is megfizetik. Nizzában a földmives szántóföldje szélére árnyékszékot épít az ut mellett, a járó-kelők számára, az ürülék-trágyáért. Dél-Franciaország olaj- és figetermő mezőit ezzel trágyázzák; Svájcban még a kerteket is ezzel öntözik — vízzel felhigitva. Chinában agyaggal vegyítve téglala alaku darabokra formálják, s megszáritva megőrlik, s így szórják a vetésekre. Belgiumban, a váltógazdaság e classicus hazájában, igen nevezetes beviteli kereskedelmi cikket képez s annál jobban fizettetik, minél dúsabban táplálkozó nagyvárosi lakosságtól kerül ki. Bűdösségét, a miért nálunk talán leginkább irtóznak tőle, mily egyszerűen lehet elvenni vasgálicz-oldattal vagy kőszén-porral, mi egyszersmind az ammoniákat köti le benne!

Említsem-e még a madár-trágyát, melyet az angolok hoztak először Európába guano név alatt, s ma már igen becses kereskedelmi cikk, s Csehország és Austria len-földjeit táp-

lálja? Ez 60% légenyt s 25% phosphor-savas meszet tartalmaz, s belőle egy mázsa 60 mázsa istálló-trágyát helyettesít.

A húgyban is 2—3 annyi légeny van, mint a közönséges trágyában, s mindaz a kali és natron, a mit az állat kiürít.

Nem vagyunk-e — hogy többet ne is emlitsék — ezek nagy részének bővében? S hogyan engedjük mi haszon nélkül megsemmisülni!

S beszélhetünk-e hát joggal trágya-szükségről?! Lehet-e komolyan az ugarrendszert ezzel indokolni? Előttém ez indok semmi jelentőséggel sem bír.

Vizsgáljuk hát a tényt azon oldalon, hogy a mi gazdasági rendszerünk külterjesség elvére van alapítva.

A mezőgazdaság három főtényezője: a föld, munka és a tőke. Ha kevés munkaerővel és csekély tőkével gazdálkodunk egy bizonyos földterületen, ez a gazdaság külterjes, ha pedig ugyanazon területet nagy munkaerővel vagy nagy tőkével műveljük, ez belterjes gazdaság. Utóbbihoz tartozik a váltógazdaság. Legfelsőbb foka pedig a kertgazdaság.

Látni való, hogy az ugarrendszer külterjes gazdaság. Ez lehet kényszerállapot, de lehet természetes is. Kényszerállapot a földbirtok rendezetlensége vagy a tőkehiány miatt. Természetes állapot földrajzi és közmivelődési okokból.

Ott, hol a földbirtok nagy terjedelmű és terméketlen, kőpár hegyoldalakból áll tulnyomóan, és a gabonatermelés csak a házi szükséglet fedezésére irányul, természetes az ugarrendszer. A székely földön sajátosságosan egyesül mind a három indok, habár nem teljesen. A birtok rendezetlensége elég nagymérvű, és nemcsak a fekvőségek legnagyobb mérvű eldaraboltsága- és elszórtságában áll, hanem a jelentékeny községi vagy közbirtokossági területek jogi természetének tisztázatlanságában is. A tőkehiány pedig akkora, hogy pl. a gazdasági gépekkel való felszerelést csaknem teljesen lehetetlenné teszi.

A földbirtok kiterjedtsége ellenben, melyet általában nagyon szűknek mondhatunk, éppen nem indokolja földmivelésünkben a külterjességet, sőt helyenként csaknem a kerti gazdaságra ösztönöz.

Nálunk tehát az ugarrendszer vagyis külterjes gazdaság

kényszer-állapot, s mint Roscher mondja: „természetes dolog, hogy ilyen rendszer mellett a jövedelem aránylag csekély; a marha csak természetes és közönséges legelőn élve, silány. A csak gyéren megszakasztott gabonatermelés elősegíti a gaz elharapózását“ *).

Termelési rendszertünkben is teljes elvtelenség uralkodik. Mindent természet minden ember. S a mi kevés eladható van, abból mindenki ugyanazt viszi a piacra. S ebben nem az a legrosszabb, hogy egymásnak, ugyyszólva, árlejtő concurrentiát csinálunk, hanem, hogy csaknem kizárólag gabonafélét viszünk piacra, a mivel minket az ország más vidékei is bőven elláthatnának, s a mi helyett nekünk egyebet kellene nyújtanunk.

Ha tehát földbirtokunk a házi gabonaszükségleten kívül is nyújthat értékesítésre valót, e végett olyan iparterményeket kellene választanunk, melyek a mellett, hogy égalji viszonyainkhoz legjobban találhatnak, egyszersmind a legbiztosabb keresletnek örvendhetnének, sőt kiviteli cikkekül szolgálnának, milyenek pl. a „földmívelési terményeink“ rovatában tárgyalt „ipar- és kereskedelmi növények“.

Az ugarrendszernek, mely birtokost, talajt, fekvést és az összes gazdasági viszonyokat kényszerállapotban tartja, chablonba szorít minden szabad mozgást, lehetlenné tesz minden haladást, mely stagnálva áll helyben a fokozódó igényekkel, s a közzgazdaság minden egyéb tényezőinek emelkedésével szembe, — határozott ellentéte a váltógazdaság, mely a birtok és birtokos subjectivitása szerint rendezkedik be, a határfelosztás és vetésforgásban természetes rendszert követ, kísérletekre fektetett ujtásokat eszközöl, s a szokás kényuralmát el nem ismeri és nem türi. Anglia még e század elején, a hármas nyomásu rendszer alapján, 11 millió lakós számára természetett rozsot, ma a váltógazdaság mellett 17 millió számára termel. Szóval: ez utóbbi a gazdasági rendszerek eszményképéül méltán tekintetik.

S mégis a tagosításon alapuló váltógazdaság csak relative a legjobb. A hol a belterjesség főfeltételei: a tőke, munkaerő és

*) Roscher V. „A mezőipar nemzetgazdaságtani elmélete“. Ford. Kiss János. 1870. 63 l.

gazdasági szakértelem hiányának, ott a legősibb primitív rendszerből a legtökéletesebb modern rendszerbe átlépni nemcsak roppant nehézségekkel járó, de könnyen romlást hozó, veszedelmessé válható kísérlet lenne. S a nevezett három feltétel mindegyike, de különösen harmadika teljesen nélkülözhetetlen. Mint Roscher mondja, „tőke és munka magában és csak mennyiségileg véve, ide nem elég; szükség, hogy azt tudomány által vezérelt értelmiség támogassa és vezesse“. Ezt jó lesz megszivelni mindazoknak, kik a székely-földre egyenesen váltógazdaságot sürgetnek. Hol van itt a tőke? hol a tudomány által támogatott gazdasági szakértelem?! Nem, az előfeltételeket átugrani s egyszerűen elméletek alapján újítani nem lehet, Stamm szerint nem tanácsos. Nem azon vagyontalan, egy pár hold szántóföldet bíró, s a közlegelőn marhatenyésztést folytató elemet félténém én a váltógazdasággal bekövetkező bukástól, mely ma a communismus bizonyos nemének mintegy gyakorlati jogával él; ennek egyszer ugyanis számolnia kell sorsával, s talán ki fog fejlődni belőle egy nálunk még teljesen hiányzó munkás- vagy cseléd-elem; hanem igenis félténém a székelység egy jelentékeny részét, mondhatnám: a zömét képező kis és közép birtokos osztályt, melynél a három főtenyező közül a tőke mindenesetre hiányzik.

De hát mit tegyünk? Megmaradjunk a régi rossz mellett? Koránt sem, hanem ujítsunk fokozatosan s a változó életszükségek kívánalmai szerint! S tapasztalhatók-e változások az életviszonyokban? Igen is, nagy mértékben. Szaporodott a teher az állami, megyei és községi háztartásban, mert az igazságszolgáltatási és közigazgatási fejlett intézmények fokozódott terheket rónak ránk; a neveltetési, oktatási költségek általánossá lettek; a magánháztartás, társadalom és közművelődésügy igényei emelkedtek; a kényelmi, élvezési és fényűzési fogyasztás szaporodott. Nem szükség részletekbe bocsátkoznunk ezek bizonyítására. Elég egyszerűen utalnunk a még sokak által ismert ősi egyszerűség és a mai állapotok közt lévő roppant különbségre. Az életviszonyok változását mindenki belátja.

S változtak-e ehez nézve gazdasági viszonyaink? Javult-e a fekvő tőke, a föld? Tökéletesebbültek-e az ezt művelő eszközök?

S végre ezek és a gazdasági rendszer által fokozódott-e a jövedelem? Vagy nyitak tán mellékkeresetforrások? Mindezekből semmi, éppen semmi. Mindezekben az ősi állapotok! Sőt talán még rosszabb, mert földbirtokunkban a terméketlen oldalak, erdőseinkben a kopár legelők egyre szaporodnak. Marha-állományunk mennyiség és minőségben egyre csökken. A földnek visszaadni nem tudott termékenyítő erő csökkenése, az oktan kiszivattyuzási eljárás lépcsőről-lépésre vezet a Liebig által ecsetelt rabló-gazdaság felé. Innen a gazdák általános panaszja azon csodálatos tapasztalatról, hogy a föld nem ad ma oly terméseket, mint régen, miben isten ujját keresik, a történelmet okolják s a pusztulást resignációval várják, a helyett, hogy a valódi okot megismerni és elhárítani igyekeznének.

A száraz tény tehát ez : fokozódott igények és terhek az életviszonyokban, s csökkenés a közgazdasági jövedelem-forrásokban. A legszomorubb állapot, a melyen okvetetlen segíteni kell, ha önfentartásunkról, jövőnkéről lemondani nem akarunk.

A segítség pedig gazdasági rendszerünk javításában, a fokozódott életviszonyokhoz való idomításában áll.

Midőn én egy ilyen javítást, átalakítást ajánlani megkísértem : három dologra vagyok tekintettel. Első : hogy mi nem annyira gabonatermelő, mint inkább állattenyésztő országrész vagyunk, jelentékenyebb mértékben azzá kell lennünk. Kivitelünk, pénzünk csak ebből lehet. A versenyt Moldva-Oláhországgal csak ebben állhatjuk meg; de ebben is csak úgy, ha a minőséget teljes erővel javítjuk, a mit azon ország még hosszú időn át nem fog tenni. Ha a minőség megerősített, majd a mennyiség is önként fog emelkedni. Hogy pedig a minőséget mily tetemes mértékben lehet fokozni, fényesen mutatja Anglia közgazdasági története, mely országban a 16-ik század közepe óta e század közepéig terjedő idő alatt egy vágó-ökör sulya 400 fontról 800-ra, a juhoké 44—46 fontról 80—85-re emelkedett, tehát átlag megkétszereződött. És a minőség e fokozódásával együtt jár az érték megfelelő emelkedése is.

Erre nézve pedig nem elegendő az állatfajok gondos nemesítése, hanem elengedhetetlen a takarmányozási rendszer javítása is. Az örök legelőn örök silányság uralkodik.

Második, a mire javaslatomban tekintettel vagyok: földünk és égaljunk természete s a földbirtok terjedelme.

A harmadik pedig azon elv, hogy a mint a természetben nincs ugrás, úgy a mezői gazdaságban sem képzelhető az veszély nélkül. Egyenesen a váltó-gazdaságra átmenni, ugrás volna.

A legkevesebb rázkódással járó, a legkönnyebben megvalósítható, s mégis jelentékeny haladást mutató és hasznot hozó rendszer reánk nézve, a fennebbi tekintetek mellett, a Roscher által ismertetett *) **mezőfüves-rendszer** lenne.

E rendszer szerint ugyanazon mezőn gabona- és fűtermesztés váltja fel egymást, de nem évről-évre, hanem az éveknek bizonyos során át. Itt elv: semmi öröklegelőt nem tartani, hanem minden földet egymásra eke alá fogni. Csak az igen vizenyős marad rétnek, s csak az igen meredek vagy távoleső erdőnek. Természetes, hogy ez több munkával jár, mint az ugar-gazdaság. De aztán a jövedelem is nagyobb. Thünen szerint a kettőnek költségei egy állanak egymáshoz, mint 3:2. Az évről-évre megújuló legelő határtalanul jobb takarmányt ad, mint az örök. Ez is úgy áll egymáshoz, mint 3:2. A mi pedig a több költséget illeti, az nem annyira pénztőkét, mint munkaerőt igényel. Nemzetgazdaságilag, igaz, a kettő nagyon azonos, mindkettő által az a cél éretvén el, így pl. midőn az angol nagy tőkével, a chinai nagy munkaerővel miveli földjét: mindkettő belterjessé teszi a gazdaságot; de a székelysége nézve e kettő mégis különböző dolog, mert itt munkaerő kétségkívül több van, mint a mennyi foglalkozást nyerhetne, mit eléggé bizonyít a Moldva-Oláhország felé özönlő munkás-osztály, ellenben az a tőke, a mit pénzben szokás befektetni, a lehető legkisebb mértékben található.

E rendszer mellett javulván és szaporodván a takarmány és marha-állomány, javulni és szaporodni fog a trágya is. Több marha, több trágya. Több trágya, jobb takarmány és általában jobb termény — s megfordítva. A termőréteg javulása pedig

*) Roscher V. „A mezőipar nemzetgazdaságtani elmélete.“
63—65. l.

— ugyancsak Thünen szerint — ha a legelői idő ugyanazon területen három évnél nem hosszabb, háromszor akkora, mint a nyomásos rendszer egy éves ugaránál. Olyan vidékre való e rendszer, hol az égalj a tarló befűvesedését, átalán a fű szapora növést gyorsítja. Tehát, mint a milyen a székelyföldi nedves klíma. Ezért honos az a déli s néhol a közép-német hegy-ségeken s az észak-német vidékeken már régi idők óta, szintugy Holstein-, Westphália- és Meklenburgban, a dán szigetekben, a kelettengeri orosz partokon, Franciaország észak-keleti részében s Angliában is ott, hol a főoglalkozás az állattenyésztés.

E rendszer a székelyföldre nézve, az előre bocsátott három szempont alapján, határozott és jelentékeny javulás lenne. A rázkodás is jóval kisebb s a romlás esélyei kevesebbek ennél, mint a tiszta váltogazdaság meghonosításánál. Mint Roscher mondja: „Hegyeken, hol a földmivelés kétszeresen nehéz, a fűnövést kétszeresen gyorsabb és könnyebb, nem helyes eljárás volna tullepni a mezőfüves gazdaság határait.“ De a birtokviszonyok szabályozása a község és közbirtokosság között, s névszerint a közlegelők felosztása e rendszernek is föltétlen alapja, és elodázhatatlan.

A rendszer-választás elveinek, az országrészek és vidékenként legnagyobb haszonnal követhető gazdaság feltételének megvilágításául álljon itt még Thünen „Elszigetelt állama“ Roscher által ismertette. *)

Ez állam a világ egyéb részeitől teljesen el van zárva át nem hatolható vadon által. Területe köralaku, mindenütt egyenlő és jó talajjal. Hajókázható folyója, vaspályája nincsen. Jelentékeny nagy városa csak egy van, az állam közepén.

Miként alakul már ez államban a mezőgazdaság?

Egyetlen piacza amaz egyetlen város lesz, hol a termelők által el nem fogyasztott termelvények fogyasztása és feldolgozására a nem mezőgazdasági iparágak mind egyesülni fognak.

A gabona a termelési helyen annyit ér, a mennyi a városi

*) Der isolirte Staat in Beziehung auf Landwirthschaft und Nationalökonomie.“

piaczi ár kisebbítve a szállítási díjjal. Következésképp a gabona-ár a termelési helyen, a várostól való távolság szerint, mind kisebb lesz koncentrikus körök szerint. Azon helyen, honnan a szállítás egyenlő a piaci árral, a gabona ára = 0. Azaz, itt már eladásra termelni nem ésszerű.

A város közvetlen közelében oly termelés lesz, mely messze vagy messzszűn nem szállítható, u. m. főzelék, virágtenyésztés, tejgazdaság stb., melynek termelvényei kis mennyiségben és azonnal inkább vitetnek, mint szállíttatnak.

A városból sok trágyát kapnak, tehát széna és szalma aggály nélkül eladható, míg a távolabbiak ezt trágya végett otthon takarmányozásra kénytelenek fordítani. Sőt a gabonát, szalmanyerés céljából sűrűn vetik.

Azon termények, melyek árukhoz mérve nagy térfogattal bírnak, közel a piacshoz termelendők. A trágya és munkabőség, a város körül csoportosult sűrű népességnél fogva, lehetővé teszi olyan terményeket termesztetni, melyek magasabb árral bírnak. Tehát itt u. n. szabad gazdálkodási rendszer van.

Minél távolabb megyünk a várostól, annál költségesebb a városi trágya, míg végre oly pontra érünk, hol jobb a trágyát magában a gazdaságban állítani elé. Következnek tehát most a főleg gabonát termelő körök. És pedig a legelső ezek között igen belterjes, talán belga rendszerben, a következő külterjesebb, talán mecklenburgi rendszerben, s így tovább. Mert minél távolabb megyünk, a gabona ára annál csekélyebb, tehát oda mind külterjesebb gazdaság illik, hogy a termelési költség fokozatosan kevesbüljön.

Ha elértük a gabona-ár 0 fokát, itt is még mindig van, mit a város számára termelni, daczára a hosszas szállításnak. Egyebek mellőzésével vegyük pl. a marhát, mely sovány állapotban magamagát szállítja, majdnem költség nélkül. Fiatal marhák, mert itt legolcsóbban tenyészthetők, még a belsőbb körök számára is tenyészthetők. A netaláni hizlalás azonban a belsőbb körökben történik.

A külső körök gabonát csak maguk számára termelnek. Ha már a marhatartás sem jár haszonnal: következik a

halászat, vadászat, honnan mindössze is talán csak nyers bőroket szállítanak a városba.

Ez az elszigetelt állam.

A valóságban ez eszmény sokféleképen módosul. Egy olyan központi fekvéssel bíró piac pl. nem mindenütt található, néhol pedig több piac létezik. Az utolsó közlekedési utak pedig ma már némely külső körökben fekvő területeket is közel hoznak a piacához. Aztán egy országban a talaj sem egyforma. Az előbbieknél fogva a körök sem következnek egymásra oly szabályosan. Vannak országok vagy országrészek, melyek vagy egészben vagy részben, hol a belső, hol a külső körökhöz hasonlítanak. Szóval: ez eszmény a valóságban sehol sem található fel, még talán leginkább megközelitené azt az angol szigetország Londonnal.

Annyi azonban áll, hogy az itt ismertetett körök egyikébe vagy másikába minden vidék beletartozik. Csak föl kell ismer-
nie helyzetét. A legjobb gazdasági rendszer mindenütt az lesz, mely az illető vidék természetének és helyzetének leginkább megfelelő koncentrikus körben üzetik.

Az elszigetelt állam köreiben, a gazdaság fő jelleme szerint három fokozatot állithatunk fel: a) a kert- és tejgazdaság, b) a gabonatermesztés, c) az állattenyésztés. Ezek között, természetesen, mindenütt megvannak az átmeneti árnyalatok is. A vadászat és halászatról itt nem akarok szólni.

A kérdés már most az: melyik körbe tartozik a székelyföld helyzeténél és földje természeténél fogva?

Én, a gazdaság főeleme szerint, minden habozás nélkül a harmadik körbe jelölöm ki helyét. Csak kis rész van benne, a mely gabonát piacra haszonnal termelhet; még kisebb rész folytathat, u. n. kerti- vagy szabad gazdaságot, egy-egy kis piac körül. Az állattenyésztés ellenben mindenütt haszonnal üzhető. Emlékezetbe hozom itt magát a földbirtok felosztását, mivelési ágak szerint, mely ez irányt már magában is határozottan képviseli.

Ez elméletben tehát megerősítve látom azon ajánlatomat, hogy alakítsuk át gazdaságunkat mentől teljesebb mér-

tékben a mezőfüves rendszerre. Ez még mindig megengédi, hogy saját szükségletünkre elegendő gabonát, sőt piacra kereskedelmi növényeket termeljünk.

Földmívelési terményeink átlaga holdanként az országos átlagot a legtöbb terménynél — mint az a részletes kimutatásban látható volt — fölülmulja, mit a csekély földbirtokon alkalmazott gondos és szorgalmas megmivelésnek köszönhetünk. Mennyivel kedvezőbbé válhatnék e viszony egy okszerűbb gazdasággal, hol a föld termőképessége az egyoldalúsággal nem csökkentetnék, sőt a trágyaérő gyökernövények és természetes trágya által fokozódást nyerne!

A mezőfüves rendszer arra irányul, hogy a házi szükségletre természetett gabona mellett mentől több és jobb takarmány teremjen, mely a marhaállományt számban és minőségben emelhesse. S nálunk erre nemcsak a föld termőerejét fokozó trágya végett van szükség, hanem, mint az állattenyésztésnél jelezve volt, határozott kereskedelmi célokból.

Azt nálunk a legutolsó székely is ösztönszerűleg érzi és tudja, hogy „mi csak marhából pénzelnünk“. Ha tehát ez a mi kapitálisunk, ennek gyarapítására kell törekedni, hogy kamatai mind jobban-jobban fedezhessék a fokozódott életigényeket.

Arra a felmerülni szokott kérdésre: meg van-e népünkben az értelem és fogékonyság a gazdasági rendszer ajánlott mérvű átalakítására? határozott igennel felelek. Bizonyítja ezt azon körülmény, hogy már is több község tért el hol részben, hol egészben az általánosan divó gazdaságtól. Némely helyen már is egész határrészek állanak folytonos mivélés alatt. Másutt rájövén, hogy a mostani rendszer többé nem felel meg az igényeknek, önként tettek kísérletet a rendszer-változtatással, mint pl. Ujszékel községe, mely feladván az ugarrendszer, több éven át próbálgatta a szabad gazdálkodást; azonban nem boldogulván vele, ismét visszatért a régihez. Az ilyen esetek azt mutatják, hogy hiányzott a gazdasági tudomány által támogatott vezérszellem; az ösztön pedig e kérdésben nem elég biztosíték. Azonnal átlátható ugyanis, hogy három nyomásos ugarrendszerrel, a birtokviszonyok minden rendezése

nélkül s a szakszerű előkészület teljes hiányában, egyenesen a szabad gazdaságra átmenni, olyan ugrás, mely, ha még a rendszer megfelelő volna is a helyi viszonyoknak, alig járhat rázkodás nélkül, s inkább alkalmas arra, hogy az újítások iránt bizalmatlanságot, hogysen hajlamot ébresszen.

Az a körülmény továbbá, hogy a székely különös előszere-ttel viseltetik a marhatenyésztés iránt; érzi, hogy legelője, takarmánya a legtöbb helyen nem felel meg a szükségnek, miért az annyira átalánossá vált külön-legeltetéssel és az u. n. éjszakai kijárással igyekezik pótolni a hiányos takarmányozást, a mely eljárás legtöbbszörre mezei kihágásokra, az erkölcstelenség fokozódására vezet, virtussá teszi a más kaszá-lóján és vetésén való étetést s örökös hadilábon tartja a tulaj-donjogot és tilalmat a kártevés és pusztítással: még e körülmény is — mondom — jóra irányítható erős lökete az ösz-tönnek a marhatenyésztési rendszer javításában. Magára hagyat-va a nép, tiltott uton törekszik jobb takarmányozásra, a mit jó vezetés mellett, egy javított rendszerben szabályosan érhetne el. A rosz gyümölcsöt termő vadonczot nemesítsük meg, s a jó gyümölcsöt is épp oly erőteljesen fogja megteremni; mert a mi fő, a termőképeességét a maga vadságában is bírja.

b) Szőlő-, bor- és gyümölcstermelés. A szőlőter-melési rendszer árnyoldalai csaknem azonosak az általános mező-gazdasági termeléseivel. Az értelmes mivélés és a mivélési rend-szer javítási kísérletek terjednek ugyan az értelmiség között, de e szellem magát a népet még eddig csaknem érintetlenül hagyta. A szőlőfajokból igen sokfélét vegyít össze, s így termésének jelleme alig határozható meg. Ezt ugyan indokolja azzal, s ebben már némi öntudatosság nyilvánul, hogy némely fajok egyik esztendőben, mások másban teremnek jobban s így mégis minden évre jut valami, míg a tisztán elkülönített fajok gyakran hagynák termés nélkül a gazdát. Ez okoskodás azonban csak látszólag bir némi alappal, mert a szőlőmivélésnél, még inkább mint egyéb terményekben, a közbe-közbe eső jó termések adják a valódi hasznót. Az ilyenek pedig a tiszta fajoknál határo-zottabb mérvben fordulhatnak elő, mint a vegyeseknél. Vagy ha éppen indokolhatónak tarthatnók is a vegyes termelést, akkor is

a fajok gondosabb megválasztását és táblánként való elkülönítését olyan szükségességnek itéljük, mely ellen alig képzelünk még csak látszólagos érvet is. Előnyei azonban ennek mind a bor mennyiségére mind minőségére kézzel foghatók. Mennyiségére nézve azért, mert a fajok mind teljes érésök idején szüretelhetők s nem leszünk azon kényszerhelyzetben, hogy a korán érőket a későn érők miatt igen későn, s a későn érőket a koraiak miatt igen korán szüreteljük le. A bor minőségére nézve pedig az elkülönítésnek az a fontossága van, hogy a borkereskedésben, köztudomásulag, már törvénynyé vált azon elv, hogy éppen mint a gyümölcsnek, az állatnak vagy a kelmének, fajneve legyen a bornak is. Különösen kiviteli kereskedelemre már ma nincs is máskép jövője.

A belföldi fajok közül leginkább szaporítandók lennének, több oldalról nyilvánult szakértői vélemény szerint: az erdélyi leány-szőllő (mely a riesling alfajának állittatik), mint a mely szőlőfajaink között a legjobb bort adja, sok gerezdet terem és korán érő. Bora vékony, erős és zamatos. Ki a leg-erősebb bort akarja, somszőlőt természet (a furmintnak egyik válfaja). Ez sok aszút ad s gr. Bethlen Farkas szerint jó leány-szőllő-musttal elegyíteni. A kövérszőllő is korai. Jó bort ad, sok aszút terem; de bora magára nem tartós, azért sommal vegyítendő. Különös figyelmet érdemel még a járdovány- és vékony-héju. Mindkettő bőven terem, ritkán csal s kellemes vékony bort ad.

Megérdemelné még a terjesztést a medgyes-vidéki híres boglár vagy gyöngyszőlő, mely a helyben nem válogat, ritkán csal, s bőven termő nagy szemei és gerezdjei jó vörös-bort adnak.

A külföldiek közül méltán terjed a riesling, mely a hideget állja, bőven terem, jól elkészül, s köztapasztalás szerint Erdélyben még jobb bort ad, mint Magyarország déli lejtőin. Könnyen szaporítható és állandóan termő még a kék opporto és fehér burgundi.

A mivelés körül előforduló lényegesebb hiba az, hogy rosszul metszenek, mi miatt a tőke megcsöntörködik; és a sülyesztést igen ritkán alkalmazzák.

Hogy égaljunknak, talajunknak és szőlőhegyeink fekvésének a karikás vagy csapos miveltés volna-e megfelelőbb, vagy valamely más is megkísérlendő lenne a gr. Bethlen Farkas által ismerttetett 26-féle rendszerből*), ezt nyílt kérdésnek kívánom hagyni; de igenis azt megjegyzem, hogy igen egyoldalunak találok a sok munkát és sok karót igénylő, tehát nagyon költséges karikás miveltéshez való konok ragaszkodást és szükségesnek vélem, hogy minden vidéken kísérletek tésenek különböző miveltési rendszerekkel, s a legsikerültebbet aztán alkalmazzák általánosan. Hogy e kísérleteknek szakértő vezetés mellett kell megtörténni, az magától értetődik.

A bor gondozásában, vagy a mit pince-kezelésnek neveznek, kétség kívül még rosszabbul állunk, mint a szőlőmiveltésben. S e tekintetben általános és nagyobb mérvű javulást nem is látok más uton elérhetőnek, mintha itt is, mint Gál János is hangsulyozza**), megosztjuk e munkát. A szőlőtermelő t. i. ne legyen egyszersmind borkereskedő is. Kereskedelmi czélokra olyan szakszerű borkezelés, alkalmas pincék és üzleti apparátusok szükségesek, minőket a termelők nagy tömegénél mostanában hiába remélünk feltalálhatóknak. Szükség tehát, hogy a termelő a szüretnél azonnal adja át a termést valamely borkereskedő vállalatnak, s ez teljesítse a további kezelést. Mig ez így nem lesz, kiviteli virágzó borkereskedésre nem számíthatunk. Holott pl. az erdélyi pince-egylet már is európai piacokat szerzett elismerést nyert borainak.

Gyümölcsstermelésre a székelyföld talaja igen alkalmas. Egyes vidékei már is élvezik annak áldásait. S hogy ezek általánossá és még nagyobb fokúvá legyenek, teljes erővel kell a megindított községi és népiskolai gyümölcsösök fejlődését előmozdítanunk.

Azok az akadályok, melyek ma ez ügy elejébe a nép közönnyösségből hárulnak, apránként eltűnnek a hatósági lelkiismeretes ellenőrzés következtében.

*) Gr. Bethlen Farkas : „Szőlőművelés és borászat“. Pest, 1868.

**) Gál János : „Gazdasági viszonyok“. — A magyar orvosok és természetvizsgálók, 1864-ben Marosvásárhelytt tartott X-dik nagygyűlésének munkálatai közt. L. 286—95.

Az a szokás pedig, hogy a gyümölcsfát igen sok helyt rombolják, gyümölcsét lopják, s e tényeket nem is tekintik apró csineknél egyébnek, mérséklődni fog a gyümölcsnemesítés átalánosításával. Mihelyt magának van az embernek, mindjárt nem kívánja a másét. S mihelyt a magáét felti, a másét is ki-mélni fogja.

Ha már most, az eddigi tárgyalások alapján, földmivelési és állattenyésztési rendszerünk javítására a legsürgősebb **teen-dőket** ki akarjuk jelölni, azokat, gróf Schweinitz Gyula beces emlékiratát is szem előtt tartva,*) a következő pontokba vélem összefoglalhatni, a teljes kimeritőség igényét éppen nem vindicálván azokban magamnak.

1. Kivánatos a két- és háromfordulós ugar- és az öröklegelő-rendszer felhagyása. S az összes közgazdasági érdekek és földrajzi s földtani viszonyok által indokolt a mező-füves-gazdasági rendszerre áttérés. A földbirtok művelési ágak szerint való ismert eloszlása már magában is utal ez irány felé.

2. Ennek előkészítésére a községi és közbirtokossági felosztatlan földbirtok viszonyai törvényhozási intézkedés alapján rendezendők.

3. Hasonló czélból és alapon a legeltetési jog limitatiója az előbbivel egyidejűleg keresztülviendő.

4. A közlegelő fenntartására, ide nem értve az erdei legelőket, annyi idő tüzendő ki, a mennyi elégséges arra, hogy az ugarrendszer mellőzésével a mezőfüves rendszer meghonosítottván, a marhaállomány számára elegendő takarmány-termesztés induljon meg.

5. Ez utóbbi feltétel megvalósultával a közlegelők felosztandók és művelés alá veendőek.

6. Mi alatt ez intézkedések előkészítése végett egy, a kormány által székelyföldi birtokosokból, erdélyi gazdasági egyleti

*) Gr. Schweinitz Gyula: „Erdély s különösen a székelyföld közgazdasági jelene és jövője“. Kolozsvárt, 1876. Az elfogadott indítványok az erdélyi gazdasági egylet által a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministeriumhoz lettek felterjesztve. Lásd: „Erdélyi gazda“ 1876. évi 14-ik számát.

tagokból és országos szaktekintélyekből alakított bizottság munkálkodnék: a székely-egylet irasson egy gazdaságtani író által a mezőfíves gazdasági rendszerről egy népszerű művet, és azt a legmérsékeltebb ár mellett terjessze el a székelyföld minden községében.

7. A törvényhozás intézkedése nyomán megindítván a földmivelési rendszer jelzett átalakítása, a székely-egylet kebelében megyénként alakult gazdasági választmányok egyesületi és társadalmi uton igyekeznének érvényre juttatni e nemzetgazdasági törekvést, képviselvén a különböző vidékek helyi érdekeit, s azok gazdasági subjectivitasát oly mértékben igyekezvén kifejlésre juttatni, a mint az legelőnyösebbnek és leghasznosabbnak mutatkozik.

8. Hogy a földtani és égalji viszonyainknak annyira megfelelő bab-, napraforgó-, mák-, kender-, len- és komló-termelés előmozdittassék: a székely-egylet mindezek természetéről és értékesítéséről népszerű füzeteket iratna és nyomatna ki s terjesszete el a székelység között.

Különösen a kender- és lenkésztés új és czélszerű módját honosítaná meg a régi módszer helyébe.

Mindazon községek, esetleg egyesek számára, kik az új rendszer meghonosításában buzdító példával haladnának előre, általános serkentés végett kezdetben földmivelési jutalomdíjak eszközölnének ki.

9. A hanyatlásnak indult dohánytermesztés nem ejtendő el, hanem a termesztők törekedjenek a finomabb faj szivardohány termesztésére, mert a kereskedelemben ma már csak ennek van jövője. A kormány pedig serkentse a termelőket az első-rendü beváltási díjakkal kiadása által. A pipadohány olcsóbbá tételével pedig, nemcsak a közönségnek nyujt előnyt, hanem az állampénztárnak is javára működik, a mennyiben a csempészet így mind szűkebb térre szorul.

10. A burgonya a székelyföldi tápszerek egyik fontos tényezője, de a régi jó fajok már csak hírből ismeretesek, újabbak pedig még nem honosultak meg. Ennek előmozdítására a földmivelési ministerium nyujthatna segítséget. S az erre a székely-egylet által fel is kérendő.

11. Tekintettel arra, hogy a székelyföldnek gazdasági felsőbb tanintézete nem létezik s ilyet talán nem is igényelhet, annyit mindenesetre megérdemelne, hogy számára állami költségen egy gazdasági vándortanár alkalmaztassék, ki a kolozsmonostori gazdasági tanintézet rendes tagjával tekintetvén, ottan az ő használatára egy gazdasági vegyakisérleti műhely rendeztessék be, hogy a székelyföld földtani viszonyai, gazdasági czélból, tudományosan tanulmányozhatók és megállapíthatók legyenek.

12. A székelyföldi, gazdasági tanfolyammal megtoldott felső népiskolák e vándortanár felügyelete alá helyeztetnének, s az ő utasításai szellemében működnének.

13. A törvényhatóságok és a székely-egyleti megyei gazdasági választmányok arra hatnának, hogy az említett iskolák mintagazdaságai a nagy közönség által is tanulmányoztassanak s az ott jónak bizonyult rendszer mind nagyobb mérvben elterjedjen.

14. A megyei hatóságok a kormánytól adott szabályrendelet alakjában nyerjenek utasítást és felhatalmazást arra, hogy a községi közmunka-erő egy részét évenként fordíthassák a hegyi talaj megmentése és a termékeny völgyek biztosítása végett a vadvizek és a folyók szabályozására, — s a hol ez indokolva látszik, állami segély is nyujtassék.

Általában szükség, hogy az állam a földmivelés érdekeivel többet foglalkozzék, mint eddig tehette, s hogy a legfőbb adóalap megmentése, biztosítása s az adóképesség fokozására tényleg is befolyjon.

Az állattenyésztés lévén a mezőfüves rendszer legfontosabb alkatrésze s a székelyföldi közgazdaság legerősebb alapja :

15. A nagy mértékben elsatnyulni kezdett szarvasmarhaállományt regenerálni kell, hogy a Moldva-Oláhország felől jövő versenyben a minőség s majd a mennyiség is részünkre döntse a földrajzi fekvésünknek is megfelelő előnyöket.

16. Elvégett a fogarasi állami szarvasmarha-tenyésztelő, jó fajteheneiket s a községeknek apaállatokat, mérsékelt ár és esetleg részletfizetés mellett is szolgáltatván, hatóságilag oda

kell hatni, hogy e nevezetes előnyök kellőképpen felhasználtsanak.

17. A községek kötelezve legyenek tehén-állományuknak megfelelő számú tenyészbikát tartani, s azokat rendesen istálozni, — s tartsák szemelőtt azon elvet, hogy a marhafaj javítása csak úgy lehetséges, ha a szaporítás nem veszi igen korán kezdetét.

18. A lótenyésztés fejlesztésére fel kell használni mentől nagyobb mértékben azon előnyöket, melyeket az állam a sepi-szentgyörgyi méntelep által nyújt a székelységnek s nem kell megengedni, hogy sem egyesek, sem községek oly tenyészmenéket tartsanak, melyek törvényhatósági uton eszközölt vizsgálat alapján alkalmatlanoknak találtatnak.

A tenyészmenének közlegelőn járatása pedig egyáltalán eltiltandó lenne.

19. A lótenyésztő gazdaközönség érdekében legyen képviselve a polgári elem is azon bizottságokban, melyek a hadsereg számára a lóállításnál működnek.

20. A juhtenyésztésnél tisztába hozandók az elvek, hogy mily mértékben irányuljon a gazdaság sajt-, és mily mértékben gyapju-termelésre s a kijelölt czélnak leginkább megfelelő fajok tenyésztését kell meghonosítani.

Miután pedig köztudomású tény, hogy a gyapju a székelyföldön nemcsak házi szükségletre, hanem kereskedelmi czélokra is termeltetik, előnyös lesz a finomabb gyapjat adó juhok meghonosítása.

21. Az elárusításra szánt gyapjut mosott állapotban kell a piacra vinni, különben a vevő kényétől függ, hogy a gyapju súlyából mennyit számítson le a szenny rovására.

Nálunk, hol a folyóvizeknek oly bővében vagyunk, legkönnyebben történhetnék a gyapjumosás nyírás előtt. Ez ugye megyen, hogy a juhot usztatjuk s e közben gyapját mossuk, s azután szárazra bocsátván, megnyirjuk. Állóvizben két-, háromszori bemártás által hajtatik végre ugyanazon mivelet.

22. A báránybőr-kivitel roppant mérve megérdemelné, hogy czélszerű közvetítés mellett (miről hátrább, az ipar és kereskedésnél szölok részletesebben), alkalmas piacokkal eszközöl-

nénk egyenes összeköttetést, s ne engednők a haszon jelentékenyebb részét a köztünk évről-évre megjelenő lengyel zsidóknak.

23. A leghagyottabb állapotban lévő sertésállomány nemesítésére és a jelesebb fajok szaporítására két ut áll előttünk: első, hogy a községek erre nézve is kényszerítettessenek jó fajú és elegendő számú apaállatok beszerzésére és gondozására; második, hogy a nagyobb birtokos osztály, mely a javításban már is előre halad, igyekezzék hazafiui kötelességérzettel, társadalmi uton is előmozdítani e törekvést. Legyen közvetítője a jobb fajok terjesztésének. Tekintve saját állományát mintegy kovásznak, mely hivatva van az egész község állományának fajterjesztésére. Ez által midőn a közügynek közvetlen szolgálatot tesz, közvetve magának is használ, mert az elkorcsosulásból biztosabban óvja meg saját állományát, mely különben azon veszélynek annál inkább ki van téve, mentől nagyobb tömeg rossz faj által környeztetik.

24. Roscher szerint „a munkamegoszlás és hasznossági megkülönböztetés elvei a művelődés emelkedésével általában megkívánják, hogy nemcsak minden egyes gazda, de minden különös vidék is az állattenyésztésnek különösen azon ágát üzze, mely reá nézve legtöbb előnnyel jár“.

A szervezendő vidéki gazdasági választmányok tehát mindenütt megfontolás és tanácskozás tárgyává tennék, hogy vidéküknek az állattenyésztést tejre, vajra, sajtra, húsrá, vágómarhára, borjura, bőrre, gyapjura, zsirra vagy ezek közül melyekre kellene tulnyomóan irányoznia?

E kérdést a nép egyik vagy másik gazdaság iránti előszeretete mellett — éppen mint a földmivelési termelésnél — az életmód, piacok, a földbirtok minősége, takarmány, birtokviszonyok stb. szabályozzák.

Miután tény az, hogy Moldva-Oláhországból az erdélyi vágóhidakra évenként mintegy 40,000 darab szarvasmarhát s 100,000 darab sertést hajtának: ez állatfajokból tehát hasonló célra, kivitelre ugy, mint belfogyasztásra a tenyésztést általánosan fokozhatjuk.

Miután továbbá hasonlóan tény az, hogy piacainkon a külföldi tehén-sajtoknak roppant kelendősége van, s ezekből

épp úgy, mint a vajból évenként nagy mennyiség szállítatik a Duna-fejedelemségekbe: kérdés, hogy a zsír- és szalonnafogyasztásunkra onnan nyert sertés-behozatalért nem adhatnánk-e kivételül sajtot és vajat? S nem találjuk-e, ha nem is a tehén, de a nálunk mind inkább terjedő bivaltejet erre alkalmasnak? Én azt hiszem, hogy igen.

A vaj- és sajtüzlettel tehát némely vidékeink kísérletet tehetnének. A vajjal azonnal, a sajttal pedig, ha annak készítmódjait Németországon és Svájcban tanulmányoztatva, a székelyföldön meghonosítanók. A székely-egylet egy kiküldött által e tekintetben is nagy szolgálatot tehetne a székelyföldnek. A költséget erre talán a földmívelési ministeriumnál is ki lehetne eszközölni. Az üzlet meghonosítása módját nem lenne nehéz majd eltalálni.

A juhsajtra, vagyis az abból készített turóra itt nem kell gondolnunk. Azt a nép fogyasztja s tartótlansága miatt kiviteli kereskedésre kevésbé alkalmas; épp így a nálunk kedvelt káskévál-sajt is. A kereskedelmi cikké válandó sajt egyik főtulajdonsága a tartósság kell, hogy legyen. Ilyen a svájci, emmenthali-, Parmesán-, Strachino- és Chester-sajt s több mások.

25. Az állattenyésztés emelkedésénél fokozott mértékben lépik előtérbe az a méltányos óhajtás, hogy a mezőgazdaság érdekében a só ára lennebb szállíttassék, vagy legalább is az u. n. marhasó-árulás ismét megnyíttassék.

26. Az állat-egészségügyi állapotok javítása végett az állatorvosok száma szaporítandó, s addig is, míg a közös legelőrendszer megszűnnék, a legelőken alkalmas itatókutak állítandók árnyas, delelőhelyek közelében.

27. Mezőrendőrségi állapotunk nyomorai eléggé ismeretesek! E téren alig okoz valami több kihágást és kárt, mint az éjszakai legeltetés vagy az ugynevezett „kihálás“.

Minő erkölcsromboló iskola e rendszer! Hátha még hozzávesszük, hogy pl. Csíkban az annyira szokásos különlegeltetés fiu- és leánygyermek által közösen gyakoroltatik!

Addig is tehát, míg a mezőrendőrség intézménye czélsze-

rűen szerveztetnék: a különlegeltetés s különösen az éjszakai kihálás rendeleti uton szigoruan betiltandó.

28. A **méhészet**, melynek a székelyföld oly kedvező hazája, közgazdasági törekvéseinknek szintén méltó tárgyát képezi. Az újabb rendszerek, különösen a Berlepsch-félének meghonosítása talán a tanítóképezde és felső népiskoláink közvetítésével lenne megkísérlendő.

29. A **selymészettel** való kísérletre hasonlóan eszközökről kellene gondoskodni.

30. A **szőlő-, bor- és gyümölcsstermelés** emelése végett Erdélyben egy vinczellér- és haszonkertészsképezde felállítására államköltségen speciális földrajzi fekvésünk és közgazdasági érdekek által eléggé indokolt volna.

31. Miután pedig a szőlőmivelés tökéletesítése, a zöld ojtás meghonosítása, fajrendszer és csapos-mivelési kísérletek addig is haszonnal és sikerrel lennének megpróbálhatók, sőt a szüretelés és pinczekezelésnél is hasznos újítások eszközölhetők: e végett az erdélyi szőlőszeti vándortanárok száma a székelyföldre való különös tekintettel szaporítandó volna.

32. Felvincz és Maros-Vásárhely központtal, az erdélyi pincze-egylethez csatlakozó fiók-pincze-egyletek lennének társulati uton szervezendők. A kezdeményezést és szervezést a megalkotandó székelyegyleti vidéki gazdasági választmányok vennék kezökbe.

33. Hogy a fejlődő gyümölcsstermelésben biztosabb tüzletnek vessük meg alapját, az eddigi általános és primitiv eljárás helyébe a gőz-aszalókat kell meghonosítani. Ezt a nagyobb gyümölcs-termelők, saját érdekükben, azonnal berendezhetik, mert ez nagy befektetést nem igényel. A ki e rendszert nem ismeri, Héjasfalván, Cseh Sándornál igen czélszerű mintát tekinthet meg.

34. Minden vidék számára, a specialis gazdasági viszonyoknak megfelelő gazdasági felső népiskolák szervezendők községi és állami költségen, mint arra már is van egynehány példa.

Hanem aztán nem kell úgy tenni, mint a háromszékiek a sepsi-szentgyörgyi felső népiskolával, kik a helyett, hogy minden erővel még a felnőttek figyelmét is ez intézet jótékony tö-

rekvései felé irányoznák, annak megszüntetésén törik fejüket. Hogy egy ily iskola kezdetben nem nagyon látogatott, az a mi szabálytalan viszonyaink között érthető, de látogatottságát jó akarattal s némi áldozattal is elő lehet mozdítani, s az intézetet csupán egy mintagazdaság közvetett hasznáért is fenntartani, törekedni a jól felfogott gazdasági közérdekek követelik.

35. Hogy a népoktatás mentől gyakorlatibb és sikeres kapcsolatba hozassék a népgazdasági igényekkel, a székely tanítóképezdénél, Székely-Keresztúron, a gazdaságtannak, e különben is kötelezett tantárgynak tanítására okleveles gazdaságtanár alkalmazását kell kieszközölni a ministeriumnál. Ez egyszerűs mind feleslegessé tenné ottan a most szokásban lévő kertészalkalmazást.

36. Az összes termelési és állattenyésztési ügyek fejlesztésének serkentése végett, a székely-egylet közgyűléseinek helyén 3 évenként rendezzen általános gazdasági kiállítást, s oszson ki a földmivelési ministeriumtól kieszközölt jutalmakat.

Mint Roscher mondja: „A mezőgazdaság inkább szorul ily állami segélyre, mint a műipar, mert a mezőgazda a verseny által sokkal kevésbé ösztönöztetik; a tulnyomó természeti határok miatt saját eljárási hibáit kevésbé ismerheti fel, s sokkal helyhez kötöttebb“.

A jutalmak legyenek inkább kevés számuak, de elég nagyok, különben nem szolgálnak elég ösztönül és buzdításul, s kárba mennek.

37. A székely-egylet, a mi specialis céljaink szerint tervezett és szaktekintélyek közreműködése által létesített olcsó, és székelység között az egyleti organismus által mentől nagyobb mértékben terjesztett függetes vállalat által, irodalmi uton is igyekezzék népszerűsíteni a gazdasági és mezőipari ismereteket.

Tartalom-jegyzéke

a fennebb ismertetett műnek :

Előszó.

ELSŐ SZAKASZ.

A székelyföld és a székelynép.

I. A székelyföld.

1. Földrajzi kiterjedése. 2. Földének felülete s hegyrendszere. 3. Folyamrendszere. 4. Földtani jellemzése. 5. Égalji viszonyai.

II. A székelynép.

1. Népeség, foglalkozás és népesedési mozgalom. 2. Nemzetiség és felekezeti viszonyok. 3. Társadalmi és közkereseti állapotok. 4. Lakás- és építkezési viszonyok. 5. Ruházat és táplálkozás. 6. Közegészségügy. 7. Kivándorlás, kitelepítés. 8. Teendők.

MÁSODIK SZAKASZ.

Mezőgazdaság.

I. Földmívelés.

1. A talaj minősége. 2. A földterület felosztása mívelési ágak szerint. 3. Földbirtokviszonyok és a föld mívelői. 4. Haszonbér és birtokvételek. 5. Földmívelési rendszer. 6. Földmívelési terményeink. 7. Földmívelési terményeink piacjai és piaci árai.

II. Szőlő és bortermelés.

1. Szőlőbirtok és szőlőbirtokosok. 2. A szőlőterület talaja és fekvése. 3. Szőlőmívelési rendszer. 4. Szőlőfajok. 5. Szüret. 6. A bortermés, minőség és borárak. 7. A szőlőmívelés költségei.

III. Kertmívelés.

1. Gyümölcsstermelés. 2. Veteménystermelés. 3. Virágtenyésztés.

IV. Állattenyésztés.

1. Takarmányozás. 2. Téli takarmányozás. 3. Marha-állomány. 4. Állatfajaink. 5. Kiegészítés az állattenyésztéshez : a) házi szárnyasok ; b) vadászat, halászat.

Mezőgazdasági rendszerünk bírálata s némi javaslatok.

V. Erdőgazdaság.

1. Erdőterület. 2. Erdőbirtok-viszonyok. 3. Az erdők tulajaja, fekvése és égalja. 4. Fanemek. 5. Erdőtenyésztési állapotok, üzemmódok, fordák. 6. Az erdők értékesítése és jövedelme. 7. Faárak és erdei mellék-haszonvételek. 8. Erdőgazdaságunk bírálata s némi javaslatok.

HARMADIK SZAKASZ.

Ipar, kereskedés és pénzügy.

I. Ipar és kereskedés.

1. Bánya-ipar. 2. Gyári-ipar. 3. Kézmű- és házi-ipar : a) házi-ipar ; b) kézmű- vagy szakipar. 4. Ipartársulatok. 5. Kereskedés. 6. Az ásványos vizekkel való kereskedés. 7. Személyforgalom. 8. Posta- és távirdaforgalom. 9. Közlekedési utak. 10. Heti- és országos vásárral bíró piacok. 11. Észrevételek, javaslatok.

II. Pénzügy.

1. Megyei háztartás : a) közadózási viszonyok ; b) megyei közpénzalapok. 2. Községi háztartás : a) törzsvagyon ; b) költségvetés 1877-re ; c) a székely városok közvagyonja s költségvetése 1877-re. 3. Magánháztartás. 4. Pénzintézetek. 5. Árvai pénzügy. 6. Észrevételek, javaslatok.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Közoktatás és közmívelődés.

1. Az olvasni-irni tudás. 2. Az elemi oktatás : a) kisednevelés ; b) népnevelés ; c) tanítóképzés. 3. Szakoktatás : a) gazdasági felső népiskolák ; b) ipartanfolyamu felső népiskolák ; c) iparoktatás másféle iskolákban. 4. Polgári iskolák. 5. Leányiskolák. 6. Középtanodák. 7. Könyvtárak, gyűjtemények s más közmívelődési eszközök : a) könyvtárak ; b) a Csereyné-féle „Székely-Muzeum“ ; c) a közmívelődés egyéb eszközei. 8. Humanistikus intézetek : a) szegénynevelés ; b) szegényügy ; c) nőegyletek. 9. Közmívelődési egyletek. 10. Észrevételek és javaslatok.

IX.

A székely szotyor. *)

A volt Marosszék, jelenleg már Maros-Torda megye délnyugoti szögletében fekvő Fele, Csávás, Szabéd székely községek lakói rég idők óta üzték az ugynevezett szotyor-készítést, de természetesen csak a meglehetősen csekély körű és igényű szükségletnek megfelelőleg kevés számú, nagyobb alakú, durvább és olcsóbb kiállítású, a nép legalsóbb része kívánalmához alkalmazott darabokat állítottak elő.

Az előállítás körülményei fölötté kedvezők voltak. A szotyor tulajdonképen való anyaga a nádasok közt, azok szélén, sőt csak magára is a vizenyős helyeken, patakok mentén előfordulás a Mezőségnek tavakban gazdag völgyeiben, katlanaiban nagy és majdnem kimerithetlennek látszó mennyiségben és potom árért állott rendelkezésére a munkálkodni akaróknak. Idő, munkásbér akadt és van elegendő, mert jól tudjuk, hogy fejletlen gazdasági körülményeink következtében népünk legnagyobb része a téli 4—6 hónapi időszakon át munkátlanásban vesztegel, és teljesen inproductiv fogyasztással kevesbiti a nemzeti közvagyon, s még jó, ha beéri az előtt való nyári keresményével (a mi csak bő termés mellett szokott megessni), rendszeren azonban előre felemészti már a következő munkaidény szerzeményét is, vagy eladja előre munkáskezét, napszámát meggondolatlanul potom árban.

A szotyor-készítéssel, kötéssel különböző koru és nemű egyének egyaránt foglalkoznak, természetesen igen sok függ-

*) Csak tájzólás után mondatik helyenként és iratik tévesen szatyornak.

vén az egyéni ügyességtől, izléstől és gyorsaságtól a munka jóságát, csinosságát és mennyiségét illetőleg.

A szotyornak használhatósága, czélszerűsége és kedveltsége főként a következő tulajdonságokban keresendő: először is rendkívül könnyű lévén, minden más anyagból készült edényekkel, kosarakkal szemben alkalmas a hordozkodásra, szegény, földmives- és árus-asszonyok mindenféle holmikat, tárgyakat könnyen szállíthatnak benne; az uri hölgyek kötésüket, apróbb himzésüket, varrásokat szintén; nem különben a tanuló kis gyerekek főként könyvecskéiket, papiros és írószereiket; másodsor feltűnő olcsósága, mert darabja a kisebb fajtáknak 10 kr., mely összeg alig növekszik valamit a tárgy nagysága vagy munkásabb készítése szerint; harmadszor az anyagnak kitűnő tisztasága, szagtalansága; negyedszer aránylag nagy tartóssága és végül: könnyűsége és alakja által igen olcsó és egyszerű szállíthatósága bármily távol vidékre.

Mint már említettem, az előbbi időkben inkább csak a nagyobb és durvább készítésű szotyrok találtak az alsóbb rendű nőknél vevőkre, de épen a fentebb közölt tulajdonságok feltűntek már 1869-ben marosvásárhelyi kereskedő Borsodi Demeter Lajosnak, és ő még azon évben (mint még több más eredeti székely iparkészítménnyel is) kísérletet tett a bécsi piacon; de a kísérlet különböző okokból meghiúsult.

Néhai Borsodi Demeter Lajos nem olyan ember volt, hogy a mit egyszer fejébe vett és elhatározott, annak kivételében könnyen gátolni engedte volna magát; 1873-ban a bécsi világkiállításon számos székely háziipar czikkei között a szotyor is jelentékeny helyet foglalt el, és ekkor már sikerült néhány kereskedő figyelmét fölkelteni, s már azon év nyarán Carlsbad, Franzensbad és Marienbad kereskedéseiben kevés számmal megjelent a szotyor, s az Europa különböző országaiból összesereglett urhölgyek nehánya magával vitte a sajtáságos kis portékát fürdői emlékül, és a prágai kereskedő, ki első szállítá az említett és más fürdőkbe is, jó gschefitet csinált.

1874-ben Gubodi Sándor marosvásárhelyi kereskedő (az üzletben B. Demeter Lajos utódja) új vevőket, illetve árusokat szerzett a szotyornak nemcsak Bécsben, hanem Berlinben és

Németország több városaiban, Frankhonban és Angliában is, sőt az 1878-dik évben már Amerikába is szállítottott az egyszerű kis székelly készítmény.

El lehet képzelni, hogy főként a német élelmesség kivált kezdetben igyekezett az olcsóságot kizsákmányolni s a jámbor közönséget azzal ámitá, hogy a szotyrok „echt“ japáni és chinai készítmények; a miben különben a német mellett a székellynek is megvolt azon haszna, hogy készítményei sokkal kapósabbak lettek s piacuk egyre szélesebb körre terjedett. Ma már azonban a japáni máz teljesen lekopott, s mindenfelé mint székelly házi iparczikkek ismeretesek a szotyrok.

Hogy a női, mindent piperézni ohajtó izlés nem hagyta eredeti egyszerűségében a magukra is elég csinos kis tárgyakat — az elképzelhető, főként, ha tekintjük, hogy csekély szines gyapott, vagy selyem — avagy bársony fölhasználásával jelentékenyen mutatósabbá, diszesebbé lehet tenni; sőt talán el is hihetjük azon állítást, hogy ezen könnyen diszithetőség nyitotta meg előttük a legfényesebb salonok ajtait, s adott helyet nekik a legmagasabb rangú hölgyek értékes czifraságokhoz szokott ugynevezett munkaasztalain.

De bármi legyen is oka a meglehetősen egyszerű kis jószág elterjedettségének, tény az, hogy jelenleg évenként 30—40 ezer darab kerül piacra a Gubodi és Petelei kereskedő urak közvetítésével; tény az, hogy elől említett faluk népének nemcsak állandó munkásságot biztosít, hanem haladásuknak, jóllétüknek jelentékeny emeltyűjét képezi, és végül, hogy egyike azon ritka iparczikkeknek, mely, ha az általunk kiadott százezer forintokból csak krajezárokat is, de valamit mégis visszahoz a külföldről.

És bár egyik igen jeles kereskedő barátom állítása szerint az egész csak pár évig tartó divatcikk, mely azután a feledés tengerébe fog süllyedni, én ezzel ellenkezőleg azt hinném, hogy ha valamely kitünő műizléssel bíró kosárfonó tanító a népet új formákra, új kötési módozatokra tanítaná: a szotyornak még sok ideig biztosítani lehetne keresletét, jövődjét, addig is azonban legyenek elismeréssel főlemlítve azon munkás székellyek, kik a téli tétlenség helyett szorgalmukkal, ügyességükkel maguknak biztos jövedelmet, jóllétet s a székelly névnek a haza

határain, sőt a tengeren túl is hirt és becsületet szereznek; hasonló elismerés illeti azon kereskedőinket is, kik kellő tapintattal és belátással e czikkeknak piacot szerezni és azt megtartani mindedig sikerrel törekedtek.)*

Deák Lajos.

*) E már is névre jutott székely háziipar-czikk fejlesztése s terjesztése iránt bővebb tervezet készítésére első sorban a székely egyesület marosvidéki választmányát hívjuk fel. Az egyesület központi választmánya bizonyára készséggel nyújt segédkezet ez irányban a célszerűnek mutatkozó további teendőkre.

Szerk.

X.

Egy nagybecsü adomány székely egyesületünk részére.

Gróf Kálnoky Dénes, a székely főranguak egyik legkiválóbb tagja, ki a hazai közügyek terén évtizedeken át tett kitünő közszolgálataiért a korona által valóságos belső titkos tanácsosi méltóságra emeltetett, a ki irodalmi érdemeiért s a nemzeti irodalom buzgó pártfogásáért a „Kemény Zsigmond társulat“ rendes tagjává, — a „Székely mivelődési és közgazd. egyesület“ által pedig az egyesület egyik tiszteleti elnökévé választatott, — megint egy hazafias, nagylelkü áldozattal tette méltóvá magát a székely egyesület halájára.

A nemes gróf ugyanis valamint minden hazafias s különösen székely ügynek, úgy egyesületünknek is igen buzgó barátja volt mindig; már az egyesület megalakulásakor, mint Háromszék akkori főkirálybirája, több mint 60 községet és az ottani értelmiségből is sokakat megnyert az ifju egyesület alapító vagy részvényes tagjaivá. Most pedig (1878. év végén), 1200 frt alapítványt tett a székely egyesület javára, a mi annál örvendetesebb volt az egyesületre nézve, minthogy ily nagyobb-szerű adományban eddig még senki részéről nem részesült.

E nagylelkü alapítvány az egyesület központi választmányába bejelentetvén, a választmány ezért köszönetét a nemes adományozónak írásban s egyszersmind küldöttség által is kifejezni határozta.

A küldöttség Hajós János minist. osztálytanácsos és az egyesület rendes elnöke vezetése alatt a Budapesten mulató gróf

szállásán, az „Angol királynő” szállóban megjelenvén, a következő szavakkal üdvözölte a nagylelkű adományozót:

„Nagyméltóságú gróf, valóságos belső titkos tanácsos ur, egyesületünknek nagyérdemű tiszteleti elnöke!

A székely-egylet központi választmánya nagy örömmel értesült Nagyméltóságod azon hazafias tetteről, melynél fogva egyletünk alaptőkéje gyarapítására 1200 forintot ajándékozni méltóztatott. Minél nemesebb elhivatása van egyletünknek, minél nagyobb és szélesebb munkakörben kell működnie, s minél kevesebb eszköz áll rendelkezése alatt azon közhasznú célok elérhetésére nézve, melyeket valósítani törekszik: annál mélyebb hálára kötelezte egyletünket Nagyméltóságod e nagyértékű adománnyal. A legőszintébb köszönettel üdvözöljük tehát Nagyméltóságodat egyletünk érdekei körül kifejtett nemes buzgóságaért ezen újabb ténynél is. Újabb, mondjuk, mert Nagyméltóságodat már egyletünk bölcsőjénél egyik leglelkesebb pártfogóként tisztelhattuk, a ki nemcsak megosztotta, hanem lényegesen megkönnyítette egyletünk megalakulásának gondjait; most pedig a munkát megkezdett ifju egyletnek nyújtott oly segélyt, mely magában képes megörökíteni Nagyméltóságod nevét egyletünk és a székely érdekek történetében.

Nagyméltóságod nem érte be azon fényes grófi koronával, melyet történelmi nevű őseitől örökölt, hanem egy újabb koronát illesztett halántékai közé a szellemi élet szintén drága gyöngyeiből. E drága köveket képezik: munkás élet, emelkedett szellem, közhasznú működés a hazai irodalom úgy a közügyek terén, sikeres pártolása a nemesnek, szépnek és jónak, s mindennek felett meleg ápolása azon székely faj érdekeinek, mely büszkén nevezi Nagyméltóságodat magáénak.

Fogadja azért Nagyméltóságod egyletünknek legszivesebb köszönetét, azon óhajlás kíséretében, hogy azon nemes vér, mely Nagyméltóságod ereiben buzog, s melyről ez újabb hazafi tény után költői nagyítás nélkül elmondhatjuk, hogy minden csöppje drága gyöngyöt ér, az erőnek és egészségnek teljességében tartsa fenn hosszas éveken keresztül Nagyméltóságod közhasznú életét, hogy Nagyméltóságod védszárnyai alatt férfíva fejlődhes-

sék e most még ifju egylet és minél több sikereket mutathasson fel. Éljen!”

E beszédet a küldöttség zajos éljenzése kísérte. Mire a nemes gróf megilletődve, emelkedett szavakkal válaszolt. A mit eddig tett tollal, munkával, tanácscsal és áldozattal a közérdekért, azt mindig hazafias készséggel, szive szerint tette; ezután is hazafias kötelességének fogja ismerni, gyámolítani minden olyan törekvést, mely a közjó előmozdítását célozza, mit a székely-egylet is zászlójára irt. Őszintén kívánja ezért az egylet virágzását, hogy minél több jót tehessen a mostoha idők s viszonyok miatt sok tekintetben elmaradt székelységért, mely népre amott a keleti Kárpátok közt hazánknak bizony nagy szüksége van. A mi utóbbi adományát illeti, azzal csak viszonzni kívánta a székely egyesület azon bizalmát, minél fogva szólót tiszteleti elnökei közé választá. — E meleg szavakat a küldöttség hosszas éljenzéssel fogadta.

Ezután több ideig társalgott a nemes gróf a küldöttség tagjaival különösen a székely érdekekről, a székely-egylet teendőiről, bámulatos tájékozottságot tanusítván a székelyföld s nép minden viszonyainak alapos ismeretében, becses irányeszméket és jó tanácsokat adván az egyesületnek némely teendőkre nézve.

Aztán régi jó szokás szerint más napra ebédre is meghívta a küldöttség tagjait, mint mondá, kedélyes szivességgel, „hogy alkalmunk legyen tovább beszélni a székely dolgokról”. — Az ebéd a nagy casino vendéglőjében „Marshalnál” külön teremben patriarchalis szivélyesség közt és uri bőkezűséggel folyt le. — Itt Kálnoky grófra mint kipróbált, igaz hazafira, a közélet vétéran bajnokára, a magyar irodalom s tudomány melegkeblű barátjára, ki karddal, tollal, észszel és szivvel küzdött a hazáért, mint a székelység egy ősi típusára, mint a székely egyesület tiszteleti elnökére s egyik oszlopára, és mint szives házi gazdára Hajós János, Deák Farkas, Buzogány Áron és Borosnyay Pál orsz. képviselő, mondottak pohárköszöntéseket szivből jövő éljenek közt. — A felköszöntéseket a nemes gróf mélyen meghatva viszonozta, ismételve ohajtván, hogy a székely egyesület

a maga elébe tűzött szép és fontos feladatokat minél teljesebb mértékben valósíthassa a közjólét s különösen a székely atyafiak érdekében; aztán élte az egyesület vezetőit s munkás barátait. E székely nyíltszívűséggel lefolyt lakomának késő estve lett vége.

Azzal az ohajtással jegyezzük fel „Évkönyvünk“ lapjain gróf Kálnoky nagybecsü alapítványát, s a fennebb előadottakat: vajha egyesületünk életében hasonló tettek s örömnapok többször fordulnának elő, melyek által ujabb és ujabb erőt nyerne hazafias törekvéseinek valósítására!

B. Á.

XI.

**A székely mivelődési és közgazdasági egyesület
központi igazgatósága és vidéki közegei.**

I. Központ.

Tiszteleti elnökök :

Gróf Andrássy Gyula.
Dr. Haynald Lajos, kalocsai érsek.
Gróf Kálnoky Dénes, v. b. t. tanácsos.

Rendes elnök : Hajós János.
Alelnök : Pap Lajos, Galgóczy Károly.
Titkár : Buzogány Áron.
Pénztárnok : Gidófalvi István.
Jegyző : Borosnyai Oszkár.

Választmányi tagok :

Bedő Albert, Bélydy Gergely, Buzogány Áron, Daniel Gábor, Deák Farkas, Dózsa Dániel, Feleki Miklós, Jakab Elek, Br. Kemény György, Mikó Mihály, Nagy János, Gróf Nemes Nándor, Szász Károly, Szentiványi Gyula, Dr. Takács Lajos. (Ezekén kívül a közp. választmánynak tagjai az országgyűlés mindkét házának székelyföldi tagjai.)

Számvevő bizottság :

Cs. Kiss Károly, Dr. Bochkor Károly, Székely Elek.

II. Vidék.

A) Udvarhelyi vidéki választmány :

Elnök : Ugron Gábor.

Alelnök : Kozma Ferencz.

Jegyző : Benkő Gyula.

Pénztárnok : Szakács Mózes.

Választmányi tagok még :

Dr. Török Albert, Kassai József, Jakab Gyula, Kéncsi Béla, Raffay Károly.

A fennebbi választmány két szakosztályra van osztva, u. m. művelődési és közgazdasági szakosztályokra.

a) A közgazdasági szakosztály tagjai : Daniel Gábor elnök, Jakabházi Zsigmond, Pap János, Ugron Zsigmond, Pálffy Dénes, Bartha Miklós, Jakab Gyula, Török Albert, Ugron Lázár, Solyomosi Károly, Sebesi Sámuel.

b) A közművelődési szakosztály tagjai : Kozma Ferencz elnök, Várró Ferencz, Szakács Mózes, Szupper Vilmos, Rieger Gottfried, Kovács Antal, Bod Károly, Sándor Mózes, Héjja Endre, Ujvári Béla, Bartha Miklós, Benkő Gyula.

B) Marosvidéki választmány :

Elnök : Dr. Z. Knöpfler Vilmos.

Jegyző : Deák Lajos.

Pénztárnok : Bernády Dániel.

Választmányi tagok még :

Br. Apor Károly, Szentiványi Kálmán, Ajtai Mihály, Kovács Ferencz, Jeney József, Gyárfás József, Fekete Gábor.

Van két szakosztálya : a) közgazdasági, ennek tagjai : br. Apor Károly, gróf Bethlen István, Szentiványi Kálmán, Bothos Kálmán, Jeney József, Bereczky Sándor, Dekáni Ernő, Gálfi Sándor, Dósa Elek, Fogarasi Döme és Törpényi János. —

b) A közművelődési szakosztály tagjai : Filep Albert, Bihari Sándor, Lázár Ádám, Kovács Ferencz, Gyárfás József, Fekete

Gábor, Dr. Dósa Miklós, Kerekes Sámuel, Deák Lajos, Csongvay Lajos és Tavasz József.

C) Háromszéki vidéki választmány :

Elnök : Horváth László.

Jegyző : Tarczali Endre.

Választmányi tagok :

Borcsa Mihály, Császár Bálint, Csia Albert, Kászoni István, Koncz György, Dr. Künle József, Málík József, Székely Gergely, Veres György.

Vidéki egyes biztosok :

Forró Ferencz, Háromszék területén az 1878-ki tagsági díjak beszédésére felkérve; az 1879-ki díjakat már a megalakult vidéki választmány fogja beszédni.

A csikmegyei tagsági díjak beszédése azon megye székhelyén eszközöltetik.

Rédiger Béla, főjegyző, az aranyosszéki tagsági díjak beszédésére van felkérve.

Tamási János a kolozsvári tagsági díjak beszédésére.

Mikó Miklós és Kriza Gyula a Dézs és vidékén levő tagok díjainak beszédésére.

Gyarmathy Zsigmond a B.-Hunyad és vidékén levő tagok díjainak beszédésére.

Kenyeres Adolf a brassói tagok díjainak beszédésére felkért biztos.

Udvarhelymegye, valamint Maros-Tordamegye és Maros-Vásárhely területén a tagsági díjak beszédését a fennebb megnevezett vidéki választmányok, illetőleg azok pénztárnokai eszközölik.

A budapesti és Királyhágón innen lakó tagok díjai Gidófalvi István, az egylet pénztárnokánál (Budavár, uri-utca, 71. sz.) befizetendők.

XII.

A székely mivelődési és közgazdasági egyesület

t a g j a i.

A) Alapító tagok.

(A rovatokban a — jegy a hátralékot jelenti.)

Folyó szám	Az alapító tag neve és lakása	Befizetett	A be nem fizetett alapítvány után kamatot fizetett				
		alapítvány	Be nem fizetett alapítvány	1875.	1876.	1877.	1878.
				frt	frt	évre, forint	
1	Br. Apor Károly, kir. ítélőtáblai elnök, Maros-Vásárhely	100
2	Arad sz. kir. város törvényhatósága .	100
3	Aranyosszék volt törvényhatósága . .	100
4	Bágyon község, Torda-Aranyosmegye	100
5	Bedó Albert, kir. főerdőtanácsos, Bu- dapest	100
6	Béldy Gergely, főispán, M.-Vásárhely	100
7	Bethlen István gróf, Sámsond	100
8	Bonnáz Sándor, csanádi püspök . . .	100
9	Bölnön község, Háromszékmegye	100	5	5	—	—
10	Budapest főváros törvényhatósága . .	100
11	Csikszék törvényhatósága	100
12	Daniel Gábor, főispán, Udvarhely . .	100
13	Dózsa Dániel, legf. ítélőszéki bíró, Budapest	100	.	5	—	—
14	Első hazai takarékpénztár, Budapest	100
15	Haynald Lajos, kalocsai érsek	100

Folyó szám	Az alapító tag neve és lakása	Befizetett	A be nem fizetett alapítvány után kamatot fizetett				
		alapítvány	Ez nem fizetett alapítvány	1875.	1876.	1877.	1878.
		frt		frt	évre, forint		
16	Hegyessi Márton, orsz. képviselő és neje Bőjthy Eszter	100
17	Illyefalva község, Háromszékmegye	100
18	Kálnoky Dénes gróf, v. b. t. tanácsos	1200
19	Kemény György báró, főispán, Torda	100
20	Kemény István báró, orsz. képviselő	100
21	Kende Kanut, orsz. képviselő	100
22	Kézdi-Vásárhely város közönsége	100	—	—	—	—
23	Kiss Károly (egerpataki) ügyvéd, N.-Szeben	100
24	Knöpfler Vilmos, Z. Dr., országos képviselő	100	—	—	—	—
25	Kolosvár sz. kir. város törv.-hatósága	100
26	Künle József, orsz. képviselő	100
27	Máthé Dénes dr., (bikafalvi), Kolozsvártt	100	.	5	5	—
28	Marosszéki havasbirtokosság, Bothos Kálmán orsz. képviselő által	200	.	.	.	—
29	Maros-Vásárhely szab. kir. város törvényhatósága	100	.	7.7	6	6
30	Mikó Imre gróf, †	100
31	Mihály Ferencz (lövetei), k. járásbíró	100
32	Nemes Nándor gróf, orsz. képviselő	200
33	Pálffy Dénes, Tarcsafalva	100	—	—	—	—
34	Prileszky Tádé, orsz. képviselő	100
35	Sepsi-Szent-György város törvényhatósága	100
36	Szamos-Ujvár város törvényhatósága	100
37	Szász Róbert, Marcs-Vásárhely	100
38	Takács János, minist. tanácsos	100
39	Tisza László, orsz. képviselő	100	—	—	—	—
40	Tolnay Gábor, Budapest	100
41	Torja (Al-) község, Háromszékmegye	200	10	10	—	—
42	Vargyas község, Udvarhelymegye	100	—	—	—	—
43	Antalfy Károlyné, Birro Mária által elhalt férje emlékéül tett alapítvány	50

B) Részvényes tagok.

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj				
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.
			évre, forint				
1	Abrahám Antal ifj., ügyvéd Kolozsvártt	1877	.	.	5	—	—
2	Ádám Dénes, kir. jbiró, Sz.-Udvarhely	1877	.	.	5	5	—
3	Agh Ferencz, nyug. jb., Bánffii-Hunyad	1875	5	5	5	—	—
4	Ajta (Közép-) község, Háromszékmegye	1875	5	5	—	—	—
5	Ajta (Nagy-) község, Háromszékmegye	1875	5	5	—	—	—
6	Ajta (Száráz-) község, Háromszékmegye	1875	5	5	—	—	—
7	Ajtai Mihály, polgárm., M.-Vásárhely .	1879	—
8	Dr. Albu Mózes, Budapest	1875	5	—	—	—	—
9	Almás község, Háromszékmegye	1875	5	5	5	—	—
10	Almás (Homoród-), Udvarhelym. . . .	1875	5	5	5	—	—
11	Angyalos község, Háromszékm.	1875	5	5	5	—	—
12	Dr. Antal Géza, Budapest	1875	5	5	5	5	—
13	Antal János, törv. biró, M.-Vásárhely .	1879	—
14	Dr. Antal László, orvos, M.-Vásárhely .	1879	—
15	Antalfy Gábor, kir. táblai biró, Maros- Vásárhely	1875	5	5	—	—	—
16	Antos József, ügyvédjelölt, Budapest .	1876	.	5	—	—	—
17	Apponyi Albert gr., országos képviselő, Budapest	1875	5	5	5	5	—
18	Árkosi Sándor, k. jegyző, Disznajó . .	1879	—
19	Átosfalva község, Marosszék	1875	5	5	5	—	—
20	Balla József, m. pénztárn., M.-Vásárhely	1879	—
21	Baló Mihály, lf. ítélőszéki biró, Bpest .	1876	.	5	5	5	—
22	Bacson község, Háromszékm.	1875	5	5	—	—	—
23	Balácsi Lajos, Kászon-Jakabfalva	1875	5	5	5	5	—
24	Balog Lázár, Sajó-Udvarhely, Szolnok- Dobokamegye	1879	—
25	Br. Bálintit József, N.-Ernye, u. p. M.- Vásárhely	1879	—
26	Br. Bánffy Zoltán, Beresztelke, u. p. Szászrégen	1879	—
27	Baráczy Sándor, főgymn. tanár, Brassó	1877	.	.	5	—	—
28	Bakcsi Domokos, orvos, N.-Somkut . .	1877	—
29	Barátos község, Háromszékm.	1875	5	5	5	—	—

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj				
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.
			évre, forint				
30	Barcsay Ákos, orsz. képv., Mindszent, Hunyadm.	1875	5	5	5	—	—
31	Báred község, Maros-Tordam.	1879	.	.	.	—	—
32	Bartha István, szabómester, Brassó . .	1877	.	.	5	—	—
33	Bartha Miklós, földbirtokos, Rugonfalva	1877	.	.	5	—	—
34	Baróth község, Háromszékm.	1875	5	5	5	5	5
35	Baruch Adolf, gyáros, M.-Vásárhely . .	1879	.	.	.	—	—
36	Bágya Károly, Fehérviz, Hunyadm. . .	1875	5	5	5	5	5
37	Bánffy Dezső báró, főispán, Dézs . . .	1876	.	5	5	—	—
38	Becze József, szolgabíró, Csík-Sz.-Márton	1876	.	5	5	—	—
39	Bede Károly, Kutyalva	1875	5	5	—	—	—
40	Bedő Sándor, Városfalva	1876	.	5	5	—	—
41	Bedő Dénes, tanár, Szt.-Keresztur . . .	1876	.	5	5	—	—
42	Bedő József, igazg. tanár, Baróth . . .	1877	.	.	—	—	—
43	Bedőházy János, jószág-igazg., Szász-Vesszős	1875	5	5	—	—	—
44	Békési Károly, lapszerk., Kolozsvár . .	1877	.	.	5	—	—
45	Bélafalva község	1875	5	5	5	—	—
46	Béldi István, birtokos, M.-Vásárhely . .	1879	.	.	.	—	—
47	Benkő Gyula, tanár, Sz.-Udvarhely . .	1876	.	5	5	—	—
48	Dr. Berde Áron, egyet. tan., Kolozsvár	1876	.	5	5	—	—
49	Bereczky Sándor, orsz. képviselő . . .	1876	.	5	5	5	—
50	Bereczky János, k. bíró, Kibéd	1876	.	5	—	—	—
51	Bereczky László, Torboszló	1878	.	.	.	5	—
52	Bernádi Dániel, gyógyszer., M.-Vásárhely	1879	5
53	Bernáth Józsefné, úrnő, Dézs	1876	.	5	5	—	—
54	Betegh Imre, Fel-Őr, Szolnok-Dobokam.	1876	.	5	5	—	—
55	Bethlen Márk gróf, S.-Szent-György . .	1876	.	—	—	—	—
56	Bezsán János báró, Gicz, Veszprém m.	1875	5	5	5	5	5
57	Bialis Ferencz, Cs.-Szereda	1876	.	—	—	—	—
58	Bihari Sándor, tanár, M.-Vásárhely . .	1879	.	.	.	—	—
59	Bikfalva község, Háromszékm.	1875	5	5	5	—	—
60	Biró Ferencz, tanár, M.-Vásárhely . . .	1879	.	.	.	—	—
61	Bitai András, birtokos, Nagy-Ölves . . .	1879	5
62	Bodor Pál, Derzs, Udvarhelym.	1876	.	5	5	5	—
63	Bockor Mihály id., ügyvéd, Cs.-Somlyó	1876	.	5	—	—	—

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj				
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.
			évre, forint				
64	Dr. Bochkor Károly, egyet. m. tanár, Budapest	1876	5	5	5	—	—
65	Bod Lajos, főreált. tanár, Sz.-Fehérvár	1877	—	5	—	—	—
66	Boda Zsigmond, kir. számtiszt, M.-Marossziget	1877	—	5	—	—	—
67	Bodola János, ügyvéd, M.-Vásárhely . .	1877	—	—	—	—	—
68	Bodor Ferencz, Gelence	1875	5	5	—	—	—
69	Boér Sándor, Budapest	1877	—	5	5	—	—
70	Boldogasszonyfalva (Alsó) község . . .	1875	5	—	—	—	—
71	Borbáth Dániel, Dézs	1876	5	5	—	—	—
72	Borcsa Mihály, Bácsfalu, Brassóm. . . .	1875	5	5	—	—	—
73	Boros Béni, vasuti mérnök, Budapest .	1875	5	5	5	—	—
74	Boros Domokos, kir. adófelügyelő, Mar-marossziget	1877	—	5	—	—	—
75	Borosnyó (Kis-) község, Háromszékm.	1875	5	5	5	—	—
76	Borosnyó (Nagy-) község, Háromszékm.	1875	5	5	5	—	—
77	Borosnyay Károly, Budapest	1876	5	5	5	—	—
78	Borosnyay Oszkár, m. fogalm., Budapest	1876	5	5	5	—	—
79	Borosnyay Pál, orsz. képviselő	1876	5	5	5	—	—
80	Borszéky Károly, legf. tvszéki jegyző, Budapest	1876	5	5	5	—	—
81	Borszéki Soma, min. titkár, Budapest .	1876	5	5	—	—	—
82	Bothos Gyula, m. főjegyző, M.-Vásárhely	1879	—	—	—	—	5
83	Bothos Kálmán, orsz. képv. M.-Vásárhely	1879	—	—	—	—	—
84	Brandt Samu, Dézs	1876	5	5	—	—	—
85	Bruszt Vilma k. a., Dézs	1876	5	5	—	—	—
86	Bucher Károly, kereskedő, M.-Vásárhely	1876	5	—	—	—	—
87	Bucher Miksa, kereskedő, M.-Vásárhely	1879	—	—	—	—	—
88	Butyka Lajos, Kovászna	1875	5	5	5	—	—
89	Buzogány Áron, m. titkár, Budapest . .	1876	5	5	5	—	—
90	Czakó József ifj., jogász, M.-Vásárhely	1879	—	—	—	—	—
91	Csató János, Kalota-Szent-Király . . .	1875	5	5	5	—	—
92	Császár Bálint, polgármester, S.-Szent-György	1876	—	—	—	—	—
93	Cseke László, Budapest	1876	—	2	—	—	—
94	Csegez község, Torda-Aranyosm. . . .	1875	5	5	5	—	—

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj				
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.
			Évre, forint				
95	Csemeghy Károly, legf. ítélőszéki tanácselnök	1875	5	5	5	5	
96	Cserey Gábor, szolgabíró, Bardocz . . .	1875					
97	Cserey Gábor, kir. törvysz. bíró, Dézs .	1876		5			
98	Cserényi Izidor, Alsó-Balázsfalva . . .	1877					
99	Csernáton (Alsó-) község, Háromszékm.	1875	5	5			
100	Csernáton (Felső-) község, Háromszékm.	1875	5	5			
101	Cséry Lajos, ügyvéd, Budapest	1875	5	5	5	5	
102	Csép Albert, mérnök, Udvarhely	1876					
103	Csia Albert, Czófalva	1875	5	5	5		
104	Csiba község, Maros-Tordam.	1879					
105	Csiksomlyói tanári testület	1876		5	5		
106	Csiki Albert, adóellenőr, M.-Vásárhely	1879					
107	Csiki Gyula, kir. táblai fogalmazó, M.-Vásárhely	1879					
108	Dr. Csiky Kálmán, egyetemi m. tanár, Budapest	1875	5	5	5		
109	Csiky József, ügyvéd, K.-Vásárhely . .	1876					
110	Csiki Sándor, takarékpénztári igazgató, M.-Vásárhely	1879					
111	Dr. Csiki József, orvos, M.-Vásárhely .	1879					
112	Ca. Kiss Károly, gyógyszer., Budapest . .	1875	5	5	5	5	
113	Csiszér Mihály, Dézs	1876					
114	Csokfalva község	1875	5	5	5		
115	Csomortán község	1875	5	5	5		
116	Csongvai Károly, t. bíró, M.-Vásárhely	1879					
117	Csongvai Lajos, ügyvéd, M.-Vásárhely	1879					
118	Csontos Olivér, ügyvéd, M.-Vásárhely .	1879					
119	Csutak Gyula, kereskedő, S.-Szt.-György	1876					
120	Czeecz Viktor, es. kir. hadnagy	1876					
121	Czófalva község	1875	5	5	5		
122	Daniel Gábor, orsz. képvis., Udvarhely .	1879					
123	Daniel Márton, tanfelügyelő, Segesvár	1875	5	5	5	5	
124	Darkó Ákos, ügyvéd, M.-Vásárhely . .	1878					
125	Daczó János, Sepsi-Szent-György . . .	1876					
126	Dajbukát János, ügyvéd, M.-Vásárhely	1879					

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj					
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.	
			évre, forint					
127	Deák Farkas, m. titkár, Budapest . . .	1876	.	5	5	5		
128	Deák Ignác, Csik-Mártonfalva	1875	5	5	5			
129	Deák Lajos, M.-Vásárhely	1877	.	.	5	5		
130	Dékány Ernő, főerdész, Szováta	1875	5	5	5			
131	Demeter Béla, Dézs	1876	.	5	5			
132	Demeter Péter, ev. ref. pap, Szemerja	1876	.	5	5			
133	Demény Ferencz, Hatolyka	1875	5	5				
134	Demjén Lajos, Orosháza	1875	5	5	5	5		
135	Dénes János, Udvarhelym.	1877	.	.	5	5		
136	Deési Farkas, kir. táblai bíró, M.-Vásárhely	1879		
137	Dézi Sándor, orsz. képviselő, N.-Ölves	1879		5
138	Dessewffy Mihály, földbirtokos, Dézs .	1877	.	.				
139	Diószegi Géza báró, főjegyző, Dézs . .	1876	.	5	5			
140	Dioszeghi Gyula, m. kiadó, M.-Vásárhely	1879		
141	Diemar Károly, államügyész, Sz.-Udvarhely	1877	.	.	5	5		
142	Dobay Sándor, gyógyszer., Cs.-Szt.-Márton	1876	.	5	5			
143	Doboly (Al-) község	1875	5	5	5	5	5	
144	Doboly (Fel-) község	1875	5	5	5			
145	Dr. Dobránszky Péter, műegyet. tanár	1876	.	5	5			
146	Dósa Elek, szolgabíró, Makkfalva . . .	1875	5	5	5			
147	Dr. Dósa Miklós, kir. táblai bíró, M.-Vásárhely	1879		
148	Dóry Dénes	1875	5	5	5	5		
149	Egerpatak község	1875	5	5	5			
150	Ehéd község, Maros-Tordam.	1879		
151	Eisenlohr Ulrik ifj., Dézs	1876	.	5				
152	Északi Károly, kir. főmérnök, Budapest	1878	.	.	.	5		
153	Dr. Éltes Károly, kanonok, Kolozsvártt	1876	.	5	5			
154	Éltes Elek, tanfelügyelő, Cs.-Somlyó .	1877	.	.	5			
155	Dr. Engel Gábor, Budapest	1877	.	.	5	5		
156	Dr. Engel Imre, orvos, M.-Vásárhely .	1879		
157	Erdélyi Lajos, kereskedő, M.-Vásárhely	1879		
158	Erdő-Szentgyörgy község	1875	5	5	5			
159	Eresztevény község	1875	5	5	5			

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj					
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.	
			évre, forint					
160	Erődsi Sándor, ügyvéd, M.-Vásárhely .	1879
161	Esztelnek község	1875	5	5	5	.	.	.
162	Fekete Gábor, kir. táblai pótbíró, M.-Vásárhely	1879
163	Fekete Károly, Papolcz	1875	5	5	5	.	.	.
164	Fekete Károly id., t. bíró, M.-Vásárhely	1879
165	Fekete Károly ifj., adófelügyelő, M.-Vásárhely	1879
166	Feleki Miklós, nemzeti színház tagja, Budapest	1875	5	5	5	5	5	.
167	Felszeghi Dezső, birtokos, Erdő-Szent-György	1879	5
168	Ferencz József, unitárius püspök, Kolozsvártt	1875	5	5	5	.	.	.
169	Ferenczy Gyula, Etéd	1876
170	Filep Albert, tanfelügyelő, M.-Vásárhely	1876	.	5
171	Filep Géza, lelkész, Sepsi-Szt.-György .	1876
172	Filep Kálmán, legf. törv. tanácsjegyző	1875	5	5	5	5	5	.
173	Fodor Elek, birtokos, M.-Madaras, u. p. M.-Bánd	1879
174	Fogarasi Döme ifj., kereskedő, Maros-Vásárhely	1875	5	5
175	Folyfálva község, Maros-Tordam. . . .	1879
176	Gábor Péter, orsz. képviselő, Bereczk .	1879
177	Gaal Áron, B.-Hunyad	1875	5	5	5	.	.	.
178	Gál Jenő, orsz. képviselő, Budapest . .	1875	5	5	5	5	5	.
179	Galambfalva (Kis-) község	1875	5	5	5	.	.	.
180	Gálfalvi Mari k. a., Fel-Ór	1877
181	Gálfy Sándor, jószágigazg., Gernyeszeg	1876	.	5	5	5	5	.
182	Galgóczy Károly, m. akad. tag, Bpest .	1876	.	5	5	5	5	.
183	Gajzágó Salamon, áll. számszéki elnök, Budapest	1875	5	5	5	5	5	.
184	Gammera Gusztáv báró, Sz.-Keresztur	1876	.	5
185	Garan Dániel, ügyvéd, Gödöllő	1876	.	5	5	.	.	.
186	Gegő Károly, árvasz. eln., M.-Vásárhely	1879
187	Geréb János, albíró, S.-Szt.-György . .	1876

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj					
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.	
			évre, forint					
188	Gidófalvi Albert, orsz. képviselő	1876	.	5	5	5	—	—
189	Gidófalvi István, földteherm. előadó, Budapest	1876	.	5	5	5	—	—
190	Gidófalvi László, becslő-biztos, S.-Szt.- György	1876	.	5	—	—	—	—
191	Goldner Nándor, tanár, M.-Vásárhely .	1879	—	—
192	Gönczy Pál, min. tanácsos, Budapest .	1876	.	5	5	5	—	—
193	Görög testvérek, kereskedők, Dézs . .	1876	.	5	5	—	—	—
194	Gött Károly, birtokos, Brassó	1876	.	5	—	—	—	—
195	Gubodi Gyula, kereskedő, M.-Vásárhely	1879	—	—
196	Gyalokay Mózes, Sz.-Udvarhely	1877	—	—
197	Gyárfás József, tv. bíró, M.-Vásárhely .	1879	—	—
198	Gyarmathy Zsigmond, kalotaszegi takarék- pénztári igazg., B.-Hunyad	1875	5	5	5	5	—	—
199	Gyárfás Elek, léczfalvi, nyug. főtörvény- széki titkár, Borzás	1875	5	5	5	5	5	—
200	Gyergyó-Ditro község (2 részv.), 10 évig	1875	5	5	5	5	—	—
201	Gyergyó-Szt.-Miklós község (2 részv.) .	1875	10	10	10	—	—	—
202	Gyertyánffy István, t. képezdei igazg., Budapest	1875	5	5	5	5	—	—
203	Győrbíró Samu, p. ü. fogalm., M.-Sziget	1877	.	.	5	—	—	—
204	Gyórfy Iván, tanár, Esztergom	1876	.	—	—	—	—	—
205	Gyórfy Pető, ügyvéd, Brassó	1875	5	5	5	—	—	—
206	Haller József gróf, Sz.-Keresztur . . .	1875	5	5	5	5	5	—
207	Hatfaludi József, Dézs	1877	.	.	—	—	—	—
208	Hajdu Mózes, járásbíró, Nyárad-Szereda	1879	—	—
209	Hajós János, min. oszt.-tanácsos, Bpest	1876	.	5	5	5	—	—
210	Dr. Hegedüs János, Budapest	1876	.	5	5	5	—	—
211	Henter Gábor, k. ügyész, Gy.-Fehérvár	1876	.	5	—	—	—	—
212	Henter Gábor, k. számtiszt, M.-Sziget .	1877	.	.	5	—	—	—
213	Hersényi Bálint, Dézs	1876	.	5	5	—	—	—
214	Hildebrand József, t. bíró, M.-Vásárhely	1879	5	—
215	Himmelstein József, Kolozsvártt	1876	.	5	5	—	—	—
216	Himmelstein Mór, Kolozsvártt	1876	.	5	5	—	—	—
217	Hódmezővásárhely sz. k. város	1875	5	5	5	5	5	—
218	Hodos község, Maros-Tordam.	1879	—	—

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj				
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.
			évre, forint				
219	Horváth János, M.-Zsákovod	1877	.	.	5		
220	Horváth László, főjegyző, S.-Sz.-György	1875
221	Horváth Samu báró, albiró, Dézs . . .	1876	.	5	5		
222	Hütter János, Erdő-Szt.-György	1875	5	5	5		
223	Ikland község, Maros-Tordam.	1879
224	Illyés Albert, birt., M.-Sály, u. p. M.-Záh	1879
225	Illyés István, birtokos, M.-Vásárhely . .	1879
226	Illyés Károly, kir. táblai pótbiro, M.- Vásárhely	1879
227	Illyésmező község, Maros-Tordam. . . .	1879
228	Illyés Lajos, sófalvi, min. titkár, Bpest	1878	.	.	.	5	
229	Imreh Domokos, járásbiro, Bethlen . .	1879
230	Dr. Imre József, Budapest	1876
231	Incze Domokos, Dézs	1876	.	5	5		
232	Iszló község, Maros-Tordam.	1879
233	Jakab Elek, orsz. levélt. aligazg., Bpest	1876	.	5	5	5	
234	Jakab Gyula, szolgabiro, Hom.-Szent- Márton	1877
235	Jakabffy János, keresk., M.-Vásárhely .	1879	5
236	Jámbor Endre, szabómester, Budapest	1876	.	5	5	5	
237	Jenei Dénes, járásbiro, M.-Vásárhely .	1879
238	Jeney József, orsz. képviselő	1876	.	5	5		
239	Jeney Lajos, szolgabiro, M.-Sámsond .	1879
240	Jobbágytelke község, Maros-Tordam. .	1879
241	Kábdebó Ferencz, birtok, Sz.-Keresztur	1879
242	Karácson Gerő, közs. jegyző, Toplicza, M.-Tordam.	1879
243	Karácson Márton, r. kath. igazg. tanár, M.-Vásárhely	1879
244	Karácsonfalva (Nyárad-) község, Maros- Tordam.	1879
245	Káál község, Maros-Tordam.	1879
246	Karácsoni Lajos, kir. tábl. biro, Dézs .	1876	.	5	5		
247	Kassai Ignác, orsz. képviselő	1875	5				
248	Kassai József, adófelügyelő helyettes, Sz.-Udvarhely	1876	.	5	5		

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj				
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.
			évre, forint				
249	Katona Istvánné, urnó, Dézs	1876	.	5	5	—	—
250	Kászoni István, birtokos, Brassó	1875	5	5	5	—	—
251	Kelemen Albert, unit. pap, M.-Szt.-Király	1879	5
252	Kelemen István, k. tábl. fogalm., M.-Vásárhely	1876	.	5	5	—	—
253	Kelemen Lajos, ügyvéd, S.-Szt.-György	1876	.	5	5	—	—
254	Kemény Gábor báró, kereskedelmi minister	1875	5	5	5	5	—
255	Kénosy Béla, főjegyző, Sz.-Udvarhely .	1876	.	—	—	—	—
256	Kénosy Béláné, Sz.-Udvarhely	1877	.	.	—	—	—
257	Kenyeres Adolf, k. ügyész, Brassó	1875	5	5	5	—	—
258	Kecsed község	1875	5	5	5	—	—
259	Kerekes Sámuel, tanár, M.-Vásárhely .	1877	.	.	—	—	—
260	Kézdivásárhelyi takarékpénztár	1876	.	5	5	5	—
261	Kibéd község	1876	.	5	—	—	—
262	Kiszely Endre, Budapest	1879	5
263	Dr. Z. Knöpfler Vilmos, orsz. képviselő	1875	5	5	—	—	—
264	Komolló község	1875	5	5	5	—	—
265	Koncz András, N.-Solymos	1877	.	.	5	5	—
266	Koncz György, N.-Borosnyó	1875	5	5	—	—	—
267	Koncz István, plébános, Cs.-Tusnád . .	1876	.	5	5	—	—
268	Koncz Lajos, Szombatfalva	1876	.	5	5	—	—
269	Kontsag Károly, kir. számtiszt	1877	.	.	—	—	—
270	Konya Károly, gyógyszerész, Jássi . . .	1876	.	5	5	5	—
271	Kocsi Sándor, nyomdatulajdonos, Bpest	1876	.	5	5	5	—
272	Kornis Viktor gróf, Szt.-Benedek . . .	1877	.	.	—	—	—
273	özv. Korondi Mózesné, Sz.-Udvarhely .	1877	.	.	5	5	—
274	Kovács Antal, Homok-Szt.-György, (Somogym.)	1875	5	5	5	5	5
275	Kovács Antal, r. k. tanár, Udvarhely .	1878	.	.	.	5	—
276	Kovács Ferencz, r. k. esperes, M.-Vásárhely	1879	.	.	.	—	—
277	Kovács Károly, Homok-Szt.-György (Somogym.)	1875	—	—	—	—	—
278	Kovács Samu, tanácsos, M.-Vásárhely .	1879	.	.	.	—	—

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj				
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.
			évre, forint				
279	Kovács Sándor, Ádámos	1875	5	5	—	—	—
280	Kovácsnai (Kovács) Gyula, N.-Abony	1875	5	—	—	—	—
281	Kozma Döme, szerzetfőnök, Dézs	1876	—	5	5	—	—
282	Kozma Ferencz, képezdei igazgató, Sz.-Keresztur	1876	—	5	5	5	—
283	Kozma Endre, ügyvéd, M.-Vásárhely	1879	—	—	—	—	—
284	Kozma János, Besztercze	1877	—	—	—	—	—
285	Kozma Gyula, k. alügyész, M.-Vásárhely	1879	—	—	—	—	—
286	Könczey József, pénztárnok, S.-Szent-György	1875	5	5	5	—	—
287	Köpecz község	1875	5	5	—	—	—
288	Kölpény M. község, M.-Tordam.	1879	—	—	—	—	—
289	Körösi Albert, szolgabíró, M.-Péterlaka	1879	—	—	—	—	5
290	Körösi József, szolgabíró, M.-Régen	1879	—	—	—	—	—
291	Kövend község	1875	5	5	5	5	5
292	Kriza Gyula, p. ü. fogalmazó, Dézs	1876	—	5	5	—	—
293	Kun István, Al-Torja	1876	—	5	5	—	—
294	Kun István gróf, orsz. képvis., Hunyadm.	1879	—	—	—	—	5
295	Kun Sándor, kir. táblai bíró, Budapest	1876	—	5	5	—	—
296	Kurtapatak község	1875	5	5	5	—	—
297	Laborfalva község	1875	5	5	5	—	—
298	özv. Lakatos Jánosné, urnő, Sz.-Udvarhely	1877	—	—	5	—	—
299	László Domokos, Sz.-Udvarhely	1877	—	—	—	—	—
300	Lázár Ádám, ügyvéd, M.-Vásárhely	1876	—	5	—	—	—
301	Lázár Benedek, v. főkapitány, M.-Vásárhely	1879	—	—	—	—	—
302	Lázár Dénes, Cs.-Taplocza	1875	5	5	5	—	—
303	Lázár Dénes gróf, Sámsond	1878	—	—	—	5	—
304	Lázár Jenő gróf, Medgyesfalva	1879	—	—	—	—	—
305	Léczfalva község, Udvarhelym.	1875	5	5	—	—	—
306	Lekencze K. község, M.-Tordam.	1879	—	—	—	—	—
307	Lemhény község	1875	5	5	5	—	—
308	Lénárt József, s. tanár, M.-Vásárhely	1879	—	—	—	—	—
309	Léner János, kereskedő, Dézs	1876	—	5	—	—	—
310	Lents Lajos, vendéglős, Brassó	1877	—	—	5	—	—

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj				
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.
			évre, forint				
311	Lengyel József, orvos, Sz.-Keresztur . .	1877	.	.	5	5	—
312	Lukáts Gergely, Gelencze	1875	5	5	5	—	—
313	Lukács István, szolgabíró, Cs.-Karcz- falva	1876	.	5	—	—	—
314	Madaras József, közjegyző, Kibéd . . .	1876	.	5	—	—	—
315	Madár Imre, főjegyző, Cs.-Somlyó . . .	1875	5	5	5	—	—
316	Madár Mihály, ig. tanár, Cs.-Márton- falva	1875	5	5	5	—	—
317	Madaras M. község, M.-Tordam.	1879	—
318	Magyari Géza, aljegyző, Kolozsvár . . .	1877	.	.	5	—	—
319	Makfalva község	1876	.	5	5	—	—
320	Maksa község	1875	5	5	—	—	—
321	Málik József, tanár, S.-Szt.-György . .	1876	.	—	—	—	—
322	Márkus István, orsz. képviselő	1876	.	5	5	5	—
323	Máriaffy József ifj., törvénysz. jegyző, Budapest	1876	.	5	5	5	—
324	Márton János, birtokos, Ny.-Szt.-Anna	1879	5
325	Dr. Máthé Domokos, (Bikafalvi), Bpest	1876	.	5	5	5	—
326	Máthé János, B.-Hunyad	1875	5	5	5	—	—
327	Máthé Pál, Bikafalva	1877	.	.	5	—	—
328	Mentovich Ferencz, tanár, M.-Vásárhely	1879	—
329	Mihály László, alorvos, Kolozsvártt . .	1876	.	5	5	—	—
330	Mikó Bálint, orsz. képviselő	1876	.	5	5	5	—
331	Mikó Béla, k. vegyelemző, N.-Bánya . .	1876	.	5	5	5	—
332	Mikó Mihály, főispán, Cs.-Somlyó . . .	1875	5	5	5	—	—
333	Mikó Miklós, tsz. bíró, Dézs	1876	.	5	5	—	—
334	Miksa Elek, orsz. képviselő, Hadrév . .	1879	5
335	Mohai Károly, birtokos, N.-Ölves . . .	1879	5
336	Molnár Áron, tanító, S.-Szt.-György . .	1876	.	5	5	—	—
337	Dr. Molnár József, Cs.-Szereda	1876	.	5	5	—	—
338	Murvari Sámuel, Uj-Székel	1876	.	5	5	—	—
339	Nagy Imre, Cs.-Mártonfalva	1875	5	5	5	—	—
340	Nagy János, oszt. tanácsos, Budapest . .	1876	.	5	5	5	—
341	Nagy Lajos, joggyakornok, Dézs	1876	.	5	—	—	—
342	Dr. Nagy Sámuel, ügyvéd, Sz.-Ud- varhely	1877	.	.	5	5	—

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj				
			1876.	1876.	1877.	1878.	1879.
			évre, forint				
343	Nagy Sándor, főszámszéki iroda igazg., Budapest	1876	.	5	5	5	5
344	Nagy Sándor, Cs.-Szereda	1875	5	5	5	—	—
345	Nagy Pál, k. közjegyző, Bodzaforduló .	1875	5	5	5	—	—
346	Nyarády Elek, Dézs	1876	.	—	—	—	—
347	Nemes Nándor grófné, Budapest . . .	1876	.	5	5	5	—
348	Nemes Ödön, hirl. szerk., M.-Vásárhely	1879	—
349	Németh János, joggyakornok, Dézs . .	1876	.	—	—	—	—
350	Onosy Mátyás, Klopodia, Temesm. . .	1875	5	5	5	5	5
351	Orbán Balázs b., orsz. képviselő	1875	5	5	5	5	—
352	Dr. Otrobán Nándor, Brassó	1875	5	5	—	—	—
353	Pap János, Sz.-Keresztur	1877	.	.	5	—	—
354	Pap Miklós, K. lapszerkesztő, Kolozs- vártt	1876	.	5	5	—	—
355	Pap Mihály, haszonbérlet, Gyeke	1879	—
356	Pap Mózes, tanár, Kolozsvártt	1876	.	5	5	—	—
357	Dr. Papp Samu, orvostudor, Budapest	1876	.	5	5	5	5
358	Dr. Papp Samuné, Fekete Hermin urnő	1876	.	5	5	5	5
359	Pap Lajos, orsz. képviselő	1875	5	5	5	5	—
360	Pál Rezső, Sz.-Udvarhely	1877	.	.	5	—	—
361	Pálffy Ferencz, ügyvéd, Sz.-Udvarhely	1876	.	5	5	5	—
362	Pálfí Mihály, ügyvéd, M.-Vásárhely . .	1879	—
363	Pápa város közönsége	1875	5	5	5	5	5
364	Pauman Ede, gyógyszerész, Dézs . . .	1876	.	5	5	—	—
365	Péchy Zsigmond, Czikó	1877	.	.	5	5	5
366	Peielle Otto, kereskedő, Dézs	1876	.	5	5	—	—
367	Perl József, fogorvos, Kolozsvártt . . .	1876	.	5	5	—	—
368	Péterffy Dénes, j. bíró, Szamosujvár . .	1879	5
369	Pfalz Károly, lelkész, Orláthon	1876	.	5	5	5	—
370	Pilder József, táviratist, Kolozsvártt	1876	.	5	—	—	—
371	Pivár Ignác, k. r. tanár, Kolozsvártt	1876	.	5	—	—	—
372	Polyán (Kézdi) község	1875	5	5	5	—	—
373	Pompéri János, Budapest	1878	.	.	.	5	—
374	Pütkösi Lajos, Uzon	1876	.	5	5	—	—
375	Radó János, adótiszt, Dézs	1876	.	5	—	—	—
376	Rafay Károly, Uj-Székel	1876	.	5	5	5	—

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj					
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.	
			évre, forint					
377	Rajcsányi Béla, kereskedő, Arad	1876	.	5	5			
378	Rákos (Aranyos) község	1875	5	5	5			
379	Réthy község	1875	5	5	5			
380	Révay Lajos, lelkész, S.-Szt.-Györgyön	1876	.	5				
381	Révay Pál, ev. ref. lelkész, N.-Bacson	1879	.	.	.			
382	Dr. Ribáry Ferencz, egyet. tanár Bpest	1875	5					
383	Rieger Gottfried, Sz.-Udvarhely	1877	.	.	5	5		
384	Ripel Vincze Lajos, Dézs	1876	.	5	5			
385	Rostaházy Kálmán, plébános, Budapest	1878	.	.	.	5		
386	Roth Pál, polgármester, Dézs	1875	5	5	5	5	5	
387	Sámsond M. község, M. Tordam.	1879		
388	Sándor Béla, ügyv. j., M. Vásárhely	1879		
389	Sándor Domokos, ig. tanár, Déva	1877		
390	Sándor Kálmán, k. t. s. fogalm., M.-Vásárhely	1879	5	
391	Sándor Mózes, tanfelügyelő, Sz.-Udvarhely	1877	.	.	5	5		
392	Sándor János, k. t. bíró, M.-Vásárhely	1879	5	
393	Salamon Ferencz, egyet. tanár, Bpest	1878	.	.	.	5		
394	Sántha János, tanár, Gy.-Fehérvár	1877		
395	Sántha Lajos, orsz. képviselő	1876	.	5	5	5		
396	Sarudy Lajos, kereskedő, Dézs	1876	.	5				
397	Sebesi Ákos, Sz.-Udvarhely	1877	.	.	5			
398	Sebestyén István, k. aljárásb. Sz.-Keresztur	1877	.	.	5			
399	Simén Elek, s. tkv. vezető, Dézs	1876	.	5	5			
400	Solymos (Nagy-) község, Udvarhelym.	1875	5					
401	Solymosi Jánosné, Ferenczi Laura urnó, " Sz.-Udvarhely	1875	5	5	5	5	5	
402	Somogyi Géza, technikus, Héjjasfalva	1876	.					
403	Somosd község, M.-Tordam.	1879		
404	Solymosi Károly, Sz.-Udvarhely	1877	.	.	5	5		
405	Solymosi Károlyné, Gál Eliza urnó, Sz.-Udvarhely	1877	.	.	5	5		
406	Sovárad község, M.-Tordam.	1879		
407	Staihl Jenő, kereskedő, Kolozsvár	1878	.	.	.	5		

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj					
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.	
			évre, forint					
408	Strasser Lipót, Kolozsvár	1876	.	5				
409	Schvarcz Gyula, orsz. képviselő	1875	5					
410	Szabéd község, M.-Tordam.	1879
411	Szabó Albert, csik-szent-mártoni ügyv. j., Kolozsvár	1878
412	Szabó Albert, lakatosmester, Bukarest	1877	.	.	5			
413	Szabó Gyula, M.-Bikal	1875	5	5	5			
414	Szabó József, ügyvéd, Maros-Vásárhely	1875	5	5				
415	Szabó Károly, ügyvéd, Sz.-Udvarhely .	1876	.					
416	Dr. Szabó Lajos, Sz.-Keresztur	1877	.					
417	Szakács Károly, k. adófelügyelő, Udvarhelyt	1876	.	5	5	5		
418	Szakács Mózes, tanár, Sz.-Udvarhely . .	1877	.	.	5	5		
419	Száltelek község, M.-Tordam.	1879
420	Szánthó Samu, min. fogalm., Budapest	1876	.	5	5	5		
421	Szarvady Adolf, pénzt. ellenőr, Dézs .	1876	.	5	5			
422	Szász Károly, miniszt. tanácsos, Bpest	1876	.	5	5	5		
423	Szász Dénes, járásbíró, Becztercze . . .	1876	.	5	5			
424	Szász Pál, mérnök, Budapest	1876	.					
425	Székely Elek, min. fogalm., Budapest .	1876	.	5	5	5		
426	Székely Endre, szolgabíró, Kászon . . .	1876	.	5				
427	Székely Gergely, birtokos, Kilyén . . .	1876	.	5	5			
428	Székely József, mérnök, Dézs	1876	.	5	5			
429	Székes község, M.-Tordam.	1879
430	Szt.-Erzsébet község	1875	5					
431	Szt.-István község	1875	5	5	5			
432	Szt.-Lélek (Kézdi-) község	1875	5	5	5			
433	Szentiványi Gyula, főispán, Brassó . . .	1876	.	5	5			
434	Szentiványi Kálmán, alispán, M.-Vásárhely	1878	.	.	.	5		
435	Szentiványi Sándor, m. nyilvántartó, M.-Vásárhely	1879
436	Szt.-Mihályfalva (Alsó-), T.-Aranyosm.	1875	5	5	5			
437	Szt.-Mihályfalva (Felső-), Torda-Aranyos m.	1875	5	5	5			
438	Szentmiklós K. község, M.-Tordam. . .	1879

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj					
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.	
			évre, forint					
439	Szentkereszti Béla báró, Árkos	1876	.	5	—	—	—	—
440	Szentkereszti Pál báró, N.-Bun	1877	.	.	—	—	—	—
441	Szigethy Miklós, ügyvéd, Dézs	1876	.	.	—	—	—	—
442	Szilágyi Albert, Alsó-Gyékenyes	1877	.	.	—	—	—	—
443	Szilágyi Sándor, egyet. könyvtári igazg. Budapest	1878	.	.	.	5	—	—
444	Szítányi Izidor, Budapest	1875	5	5	5	5	5	—
445	Szolga Miklós, k. táblai bíró, M.-Vásárhely	1877	.	.	—	—	—	—
446	Szoboszlai György, közjegyző, Csokfalva	1875	5	5	5	—	—	—
447	Szovátha község, M.-Tordam.	1879	—	—
448	Szócs Farkas, ev. ref. tanár, Budapest	1879	—	—
449	Dr. Szócs Samu, főorvos, Dézs	1876	.	5	5	—	—	—
450	Szörce község	1875	5	5	5	—	—	—
451	Dr. Takács Lajos, magy. ált. hitelbank titkára, Budapest	1875	5	5	5	5	5	—
452	Dr. Takács Sándor, N.-Szombat	1877	.	.	5	5	—	—
453	Tamásfalva község	1875	5	5	5	—	—	—
454	Tarsoly Gábor, alispán, Felvincz	1875	—	—
455	Tauszik B. Hugo, bank titkár, M.-Vásárhely	1879	—	—
456	Tavaszi József, s. tanár, M.-Vásárhely	1879	—	—
457	Telek község	1875	5	5	5	—	—	—
458	Teleki Sándor ifj., N.-Somkut	1877	.	.	—	—	—	—
459	Tibád Antal, orsz. képviselő	1876	.	5	5	—	—	—
460	Toldy István, lapszerkesztő, Budapest	1876	.	5	5	5	—	—
461	Torja (Fel-) község	1875	5	5	5	—	—	—
462	Toth Márton, ev. ref. lelkész, Sóvárad	1879	—	—
463	Toth Mihály, ügyvéd, S.-Szt.-György	1876	.	5	—	—	—	—
464	Tömösváry László, Budapest	1875	5	5	5	5	—	—
465	Dr. Török Albert, alispán, Sz.-Udvarhely	1876	—	—
466	Török Áron, lelkész	1877	.	.	5	—	—	—
467	Török Károly, B.-Hunyad	1875	5	5	5	—	—	—
468	Török Pál, Tibold	1877	.	.	—	—	—	—
469	Török Sámuel, lelkész, Szt.-Mihály	1876	.	5	5	—	—	—
474	Törpényi János, M.-Vásárhely	1876	.	5	—	—	—	—

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj					
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.	
			évre, forint					
471	Turman László, birtokos, Jedd	1879
472	Turóczy Adolf, fővám-pénztárnok, Bpest	1875	5	5	5	5	5	
473	Ugron Ákos, orsz. képviselő	1876	.	5	5	5	5	
474	Ugron Gábor, orsz. képviselő	1875	5	5	5			
475	Ugron Gáspár, Bikafalva	1877	.	.				
476	Ugron István, árvaszéki üln., M.-Vásár- hely	1879	
477	Ugron János, Fiátfalva	1875	5	5	5	5	5	5
478	Ugron Lázár, Szombatfalva	1877	.	.	5	5	5	
479	Ugron Lázárné, Szombatfalva	1877	.	.	5	5		
480	Ugron Zsigmond, Szt.-Mihály	1877	.	.				
481	Új-Székel község	1875	5					
482	Újvárosi Ferencz, S.-Szt.-György	1876	.	5				
483	Újvári Béla, Sz.-Udvarhely	1877	.	.	5			
484	Uzon (Nagy-) község	1875	5	5	5			
485	Ürmösy Miklós, min. fogalm., Budapest	1876	.	5	5	5		
486	Vadad község, M.-Tordam.	1879	.	.	.			
487	Vaja község, M.-Tordam.	1875	5	5				
488	Vajda Otto, m. titkár, Budapest	1879	5
489	Vajna Károly, járásbíró, Kovászna	1876	.	5	5			
490	Vajna Elek (Pávai) ügyvéd, N.-Enyed	1875	5					
491	Vajna Sándor, tanfelügy., S.-Szt.-György	1876	.	5	5			
492	Wallerstein Bernád, kereskedő, M.-Vá- sárhely	1879	
493	Vánky Kálmán, mérnök, Sz.-Udvarhely	1877	.	.				
494	Várfalva község, Torda-Aranyosm.	1875	5	5	5			
495	Vécsey Robert, lapszerk., S.-Szt.-György	1876	.	5	5			
496	Végh Gyula, Tordátfalva	1877	.	.				
497	Végh József, orsz. levélt. lajstromozó, Budapest	1876	.	5	5	5		
498	Végh Samu, jogigazgató, Kolozsvárt	1875	5	5	5			
499	Véér Miklósné urnő, Fel-Őr	1877	.	.				
500	Veress Gyula, ügyvéd, S.-Szt.-György	1876	.	5	5			
501	Veress György, ügyvéd, Árkos	1875	5	5	5	5	5	5
502	Voith Gergely, Dézs	1876	.	5	5			
503	Voith M., Gyeke, Dobokam.	1876	.					

Folyó szám	A részvényes tag neve és lakása	A belépés éve	Befizetett részvénydíj				
			1875.	1876.	1877.	1878.	1879.
			évre, forint				
504	Vodianer Albert báró, orsz. képviselő .	1875	5	5	5	5	—
505	Vodianer Béla, földbirtokos, Budapest	1875	5	5	5	5	—
506	Zakariás Antal, szolgabíró, Csik-Szépviz	1876	.	5	—	—	—
507	Zathureczky József, N.-Ajta	1877	.	.	—	—	—
508	Zeyk Sándor, Erdő-Szt.-György	1875	—	—	—	—	—
509	Zilahi takarékpénztár	1875	5	5	5	5	—
510	Zonda Mihály, Kézdi-Polyán	1875	5	5	5	—	—

XIII.

K i m u t a t á s

a székely mivelődési és közgazdasági egyesület

vagyoni állapotáról

a pénztári napló és törzskönyvek szerint

1878. január 1-től december végeig.

	B e v é t e l			
	magán- kötelez- vény és aláírás utján	érték- papir- ban	készpénz- ben	
			forint	frt kr.
I. Bevétel.				
a) 1877-ik év végével maradt vagyon- készlet	1300	2650	1728	95
b) Magán kötelezvény utján biztosítva volt 200 frt értékpapirban befolyt	—	200	—	—
c) Br. Apor Károly alapító tag lett, s alapítványát befizette	—	100	—	—
d) Z. Dr. Knöpfler Vilmos alapító tag lett	100	—	—	—
e) A marosvidéki közös havasbirtokos- ság alapítványa	200	—	—	—
f) A mult évben készpénzben befolyt alapítványokból vásároltatott	—	500	—	—
g) Gróf Kálnoky Dénes az aláírás utján biztosított 100 frt alapítványa he- lyett befizetett	—	1200	—	—
h) Tagsági díjban a részvényttagoktól	—	—	1565	—
i) Ajándékozásból	—	—	14	—
k) Kamatokban	—	—	174	18 ^{1/2}
Összes bevétel	1600	4650	3482	18 ^{1/2}

	B e v é t e l				K i a d á s		
	magán- kötelez- vény és aláírás utján	érték- papir- ban	készpénz- ben		magán- kötelez- vény és aláírások közül	kész- pénz	
	forint		frt	kr.	frt	frt	kr
Bevétel áthozatala .	1600	4650	3482	13 ¹ / ₂			
II. Kiadás.							
a) A b) és g) alatti bevétel alapján 300 forint magán kötelezvény kiadatik	—	—	—	—	300	—	—
b) Az f) alatt bevett 500 frt értékpapírért . . .	—	—	—	—	—	391	91
c) A pályamunka díja a m.-vásárhelyi nagygyűlésen kifizettetett . . .	—	—	—	—	—	1001	35
d) Az 1877-dik évkönyv szerkesztése és nyomtatása	—	—	—	—	—	437	48
e) Az egyesület költségén képzett műfaragászati és vinczeller képezdei növendékekre	—	—	—	—	—	458	21
f) Nyomtatványokra, irodai kiadás, postadíj, szolgafizetés, díjnok díjazása és székely-lapokra előfizetés stb . . .	—	—	—	—	—	122	64
g) Nagygyűlési czélokra és utazásra	—	—	—	—	—	143	84
Összes kiadás . .	—	—	—	—	300	2555	43
Szembeítve a bevétellel a kiadást	1600	4650	3482	13 ¹ / ₂	—	—	—
	300	—	2555	43	—	—	—
Marad vagyonkészlet . .	1300	4650	926	70 ¹ / ₂	—	—	—
Összesen 6876 ft 70 ¹ / ₂ kr.							

	frt	kr.
III. A vagyonkészlet elemzése.		
a) Tőke értékpapirban	4650	—
b) Tőke magán kötelezvény és aláírás által biztosított alapító tagsági díjban	1300	—
c) Tőke, Antalffy Károlyné alapítványa készpénzben	50	—
d) Ideigl. tőke előre befizetett részvénydíjakban	190	—
e) Rendelkezés alatt álló készpénz	686	70 ¹ / ₂
Összesen	6876	70 ¹ / ₂
IV. Várandóság 1879-re		
az eddig bekerült aláírások szerint:		
a) A vagyon készletben kimutatott alapító tőkék netaláni befizetéséből	1300	—
b) Ennek 5% kamatai	65	—
c) Hátralékban lévő részvénytagsági díjakból:		
1875-re	25	—
1876-ra	195	—
1877-re	605	—
1878-ra	1410	—
d) Folyó részvények 1879-re 510 részvényes tagból 2550 frt illetőleg a III. d) szerint előre befizetett 190 frt részvénydíj levonásával	2360	—
e) Kamatokban az értékpapir után	229	—
Összesen	6189	—
Gidófalvi István,		
az egylet pénztárnoka.		

TARTALOM.

	Lap.
I. Elnöki megnyitó beszéd az 1878. évi közgyűlésen	3
II. Titkári jelentés ugyanazon közgyűlésen	15
III. Az 1878. évi közgyűlés jegyzőkönyve	22
IV. A székelyek Árpádnál Halicsvárában. Költemény Tolnai Lajostól	37
V. Marosszék ismertetése. Szentiványi Kálmántól	41
VI. Maros-Vásárhely multjából. Székely Ádámától	58
VII. Maros-Vásárhely közintézetei. Száva Farkastól	71
VIII. Könyvismertetés. Kozma Ferencz : A székelyföld leírása. 1000 frtot nyert pályamű	100
IX. A székely szotyor. Deák Lajostól	127
X. Egy nagybecsű adomány a székely-egylet részére	131
XI. A székely-egylet közp. igazgatósága és vidéki közegei	135
XII. A székely-egylet tagjai	138
XIII. Kimutatás a székely-egylet vagyonáról	157

Szükséges tudnivalók :

1) A tagsági díjt az 1876-dik évkönyvbe közölt alapszabályok 7. §. szerint az év első felében kell befizetni. A befizetési helyek jelen évkönyv 137-ik lapjain közölve.

2) A beküldött egyleti tagsági díjak fennjelölt helyeken, úgy a központi pénztárnoksnál azonnal nyugtáztatnak. A kik a befizetéssel késedelmeskednek, azok nyugtája közelebbi választmányi határozat folytán utánvét mellett postán küldetik el.

A befizetett díjak az évkönyvekben mindig közöltetni fognak, a miből az illetőnek hátralékos tartozása is ki fog tűnni.

3) Az aláírás a székelvényegyletbe lépésre nyitva áll. Aláírási ívek e célra az 1. pontban jelzett helyeken, ezenkívül az egylet Elnökségénél kaphatók (Budapest, vár, uri-utca 31. sz.), a mely az egyletet érdeklő kérdésekre minden irányban készséggel nyújt felvilágosítást.

4) Az alapító tagok közül azok, kik alapítványi tagsági díjaik aláírt tőkét nem fizették, vagy ha ezt magán kötelezvényekkel sem fedezték, — (a minek mintájával az elnökség szolgálhat) — szintén felszólítatnak tökéik mielőbbi befizetésére, azon értékben, a mint aláírtak : állam vagy f. t. m. kötvényekben, vagy készpénzben, esetleg ez utóbbi helyett kiállítandó magán kötelezvényekben. Ezen tökéik után a kamatok szintén fizetendők.

5) Az egylet által kitűzött közhasznú cél érdekében a t. cz. tagok általában felszólítatnak, hogy miután a fennebbi 1. pontban az is ki van jelölve, hogy a tagsági díjak mikor és kihez fizetessenek be, — a befizetésre ne várjanak külön felszólítást, — vagy ha ilyent az első félév lejártával kapnának, e felszólításnak igyekezzenek lehető gyorsan megfelelni, mert ez által sok munkától és kiadástól kímélik meg az egyletet, e mellett kikerülhetik saját érdekökben a tagsági díjak évről évre felhalmozódását, ezenkívül igen nagy szolgálatot tesznek az egyletnek, ha a tagsági díjak rendes befizetése által a közp. választmány azon helyzetbe jut, hogy időszerte vállalására és munkái teljesítésére megfelelő anyagi erővel rendelkezhetik.

Végül a pontos befizetés azon kellemetlenségtől is megkíméli a t. tagokat, hogy késedelem esetén a tagsági díjakért az alapszabályok 7-ik §-a értelmében a törvény szerinti vétessék alkalmazásba.

Budapest, 1879. január hóban.

Az egylet Elnöksége.

